JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Finanční gramotnost
v České, Polské a Slovenské republice

Monografie

Liběna Kantnerová et al.

2013

Recenzenti:
doc. RNDr. Helena Binterová, Ph.D.
prof. RNDr. Jindřich Klůfa, CSc.

© Ing. Liběna Kantnerová, Ph.D., Iwa Kuchciak, Ph.D. RNDr. Vladimíra Petrášková, Ph.D., Ing. Martin Tóth, Ph.D., doc. Ing. Iveta Zentková, CSc.

ISBN 978-80-7394-436-0

Autorský kolektiv: Ing. Liběna Kantnerová, Ph.D., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, katedra účetnictví a financí

Iwa Kuchciak Ph.D., University of Lodz, Institute of Finance, Banking and Insurance,. – kapitola 4

Doc. Ing. Iveta Zentková, CSc., Ing. Marián Tóth, Ph.D., Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Fakulta ekonomiky a manažmentu - kapitola 5

RNDr. Vladimíra Petrášková, Ph.D., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra matematiky – kapitola 3.3.

Abstrakt: Tato práce analyzuje situaci a potřebu finanční gramotnosti a finančních znalostí a to nejen u dospělých, ale především u mladistvých. K analýze situace bylo použito dotazníkové šetření, v ČR zaměřené na výzkum u mladistvých převážně ve věku 16 – 33 let. Celkový počet respondentů byl 716 [N716], z toho studentů 658. V dotazníkovém šetření slovenské části se zúčastnilo celkem 440 [N 440] respondentů. V dotaznících je sledován i vliv vzdělání na úroveň finančních znalostí respondentů. Pro vyhodnocení výsledků byly použity statistické metody.

Klíčová slova: finanční gramotnost, dotazníkové šetření, smlouva, banka, vzdělání, vědomosti

Abstract: This paper analyses the need to deal with the issue of financial literacy and financial knowledge not only by adults, but also youth. This paper is focused on the questionnaire research of young people between 16 – 33 years mostly. The survey in the Czech Republic is based on the sample of 716 [N716] people, 658 of which were student, in the Slovac Republic on 440 [N440] students. Within the questionnaire, there is a relation of the education achieved by the young people too. Statistical method was used for analysis of the situation.

Key words: financial literacy, questionnaire research, agreement, bank, education, knowledge

Obsah

SEZNAM TABULEK 4
SEZNAM GRAFŮ 6
SEZNAM VYOBRAZENÍ 7
SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK 8
1. ÚVOD 9
2. CÍL PRÁCE A METODIKA 12
2.1 Metodika 12
2.2 Metody práce 12
2.3 Studium zdrojů 16
3. FINANČNÍ GRAMOTNOST 17
3.1 Různá pojetí finanční gramotnosti 17
3.2 Problematika finanční gramotnosti v ČR 20
3.3 Finanční vzdělávání v České republice 29
3.4 Vybraná témata ze Standardů finanční gramotnosti 37
3.4.1 Úvěrové obchody 37
3.4.2 Možnosti spoření 50
3.5 Dohled nad finančními trhy 60
4. FINANCIAL LITERACY IN POLAND 62
4.1 The Issue of Financial Education in Poland 62
4.2 Conclusion 75
5. FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ NA SLOVENSKU 77
5.1 Finančná gramotnosť a jej dôležitosť 77
5.2 Národný štandard finančnej gramotnosti. 81
5.3 Testovanie finančnej gramotnosti na Slovensku 83
5.4 Testovanie finančnej gramotnosti Fakultou ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre 85
5.5 Zhrnutie 102
6. PROVEDENÝ VÝZKUM A JEHO VÝSLEDKY 104
6.1 Celková data 105
6.2 Výsledky podle jednotlivých škol 113
6.2.1 Střední školy 114
6.2.2 Vysoké školy 117
7. VÝSLEDKY A DISKUSE 124
8. ZÁVĚR 128
9. SUMMARY 136
10. ZDROJE 137
11. SEZNAM PŘÍLOH 146
11.1 Dotazník 146
11.2 Následující obrázky jsou letáky vhazované do schránky 147
11.3 Prezentace dotazníku a výsledků výzkumu ministerstvem financí ČR 148
12. REJSTřÍK

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Měnověpolitické nástroje
Tabulka 2 – Srovnání zadluženosti ČR s vyspělými zeměmi
Tabulka 3 – Registrovaná nezaměstnanost v ČR
Tabulka 4 – Standardně užívané přílohy žádosti o poskytnutí úvěru
Tabulka 5 – Štruktúra respondentov zapojených do prieskumu
Tabulka 6 – Odpovede na otázku 1
Tabulka 7 – Odpovede na otázku 2
Tabulka 8 – Odpovede na otázku 3
Tabulka 9 – Odpovede na otázku 4
Tabulka 10 – Odpovede na otázku 5
Tabulka 11 – Odpovede na otázku 6
Tabulka 12 – Odpovede na otázku 7
Tabulka 13 – Odpovede na otázku 8
Tabulka 14 – Odpovede na otázku 9
Tabulka 15 – Odpovede na otázku 10
Tabulka 16 – Odpovede na otázku 11
Tabulka 17 – Odpovede na otázku 12
Tabulka 18 – Odpovede na otázku 13
Tabulka 19– Odpovede na otázku 14
Tabulka 20 – Odpovede na otázku 15
Tabulka 21 – Hodnota I-FiG pri externej forme štúdia v závislosti od veku respondentov
Tabulka 22 – Srovnání ročních příjmů obyvatel v EU
Tabulka 23 – Počet zaměstnanců a mzdy v ČR
Tabulka 24 – Složení respondentů podle škol a pohlaví
Tabulka 25 – Kritéria pro výběr banky
Tabulka 26 – Kritéria pro výběr půjčky
Tabulka 27 – Znalost rodinného rozpočtu
Tabulka 28 – Před podpisem smlouvy
Tabulka 29 – Postihy v případě nesplácení půjčky
Tabulka 30 – Řešení situace v případě nesplácení půjčky
Tabulka 31 – Složení respondentů podle škol a pohlaví

Tabulka 32 – Kritéria pro výběr banky
Tabulka 33 – Kritéria pro výběr půjčky
Tabulka 34 – Znalost rodinného rozpočtu
Tabulka 35 – Před podpisem smlouvy
Tabulka 36 – Postihy v případě nesplácení půjčky
Tabulka 37 – Řešení situace v případě nesplácení půjčky
Tabulka 38 – Srovnání výsledků studentů SŠ, VŠ s celkovými výsledky

Seznam grafů

Graf 1 – Roční počty rozvodů

Graf 2 – Celkové zadlužení domácností

Graf 3 – Zadlužení domácností – ostatní finanční instituce

Graf 4 – Zadlužení domácností – banky a družstevní záložny

Graf 5 – Úrokové sazby na nové obchody

Graf 6 – People at risk of powerty or social exclusion in Poland and EU countries

Graf 7 – Self-Evaluation of Financial Literacy

Graf 8 – Sources of financial knowledge

Graf 9 – Preferable sources of financial knowledge

Graf 10 – Hodnota I-FiG v roku 2007 v závislosti od vzdelania

Graf 11 – Vývoj hodnoty troch podielových fondov počas obdobia 7 rokov

Graf 12 – Porovnanie I-FiG podľa vzdelania

Graf 13 – Počet respondentů

Graf 14 – Dosažené vzdělání respondentů situace před podpisem smlouvy

Graf 15 – Kritérium pro výběr banky znalost postihu v situaci nesplácené půjčky

Graf 16 – Kritéria pro výběr půjčky/úvěru řešení v situaci nesplácení půjčky

Graf 17 – Znalost domácího rozpočtu

Graf 18 – Před podpisem smlouvy…

Graf 19 – Znalost postihu

Graf 20 – Při nesplácení…

Seznam vyobrazení

Obrázek 1 – Vztah mezi obsahem finanční gramotnosti a matematické gramotnosti v PISA

Obrázek 2 - Základné druhy financovania

Obrázek 3 - Ordinační diagram CA

Obrázek 4 - Ordinační diagram CCA ….

Obrázek 5 - Přehled odpovědí občanů EU

Seznam používaných zkratek

Česká republika – ČR

Evropská unie – EU

Česká národní banka – ČNB

Roční procentní sazba nákladů – RPSN

Česká koruna – Kč

Euro – EUR

Americký dolar – USD

Polský zlotý - PLN

Fyzická osoba, právnická osoba – FO, PO

Centrální registr úvěrů – CRU

Ohodnocovaní číslo – OHČ

Hypoteční zástavní listy – HZL

Gymnázium v České ul.– GČ

Gymnázium v Jirsíkově ul. – GJ

Stavební průmyslová škola – ST

Obchodní akademie – OA

Vyšší odborná a střední škola – MAR

Střední odborná a vyšší škola cestovního ruchu – CR

Ekonomická fakulta obor obchodní podnikání – OP

Ekonomická fakulta obor účetnictví a finanční řízení podniku – UF

Zemědělská fakulta – ZF

Zdravotně-sociální fakulta – ZS

Pedagogická fakulta – PF

Střední škola – SŠ

Vysoká škola – VŠ

Vysoká škola ekonomická - VŠE

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj - OECD

International Gateway for Financial Education – INFE

Národní strategie finanční gramotnosti - NSFG

1. Úvod

Po změnách v různých zemích střední Evropy v r. 1989 nabídka zboží a služeb v České republice logicky vzrostla a tyto trhy se staly skvělým odbytištěm pro již nasycené západní trhy. Dostupnost zboží i služeb, zajištěná současně obrovským rozmachem finančních služeb a rozmanitou nabídkou finančních produktů, umožňuje každému mít takřka cokoli. Tato snadnost a dostupnost je však pouze relativní, neboť s sebou přináší i četná úskalí. A tím i nutnost alespoň základní znalosti finanční problematiky a orientace v ní. Dříve převažující konzervativní chování českých domácností ve vztahu k úsporám a hlavně k zadluženosti se postupně mění, rostou tendence k rychlé spotřebě a důsledkem je i rostoucí míra zadlužení našich občanů (což dokládají grafy uvedené ve 3. části této práce). Možnost si počkat na nějaké zboží či službu (čili odložená spotřeba) ustoupila v rychlém tempu života potřebě mít vše pokud možno ihned u značné části obyvatelstva. Tato tendence však s sebou přináší celou řadu rizik. Občané se často důkladně s nabízenými finančními produkty neseznámí a mnohé společnosti a jejich zástupci z důvodu růstu jejich tržeb či provizí se je ani nesnaží vysvětlit. Jen od počátku roku 2012 udělila Česká obchodní inspekce pokuty ve výši téměř 2 000 000 Kč za nedostatky při uzavírání smluv o půjčce finančních prostředků. Podle odhadu exekutorské komory letos bude každá 10. domácnost vstupovat do jednání s exekutorem (Zdroj: Česká televize, 2012).

Cílenou snahou vyspělých zemí je udržet vysokou úroveň masového konzumu, což je podporováno i v médiích. Zavádění splátkových prodejů, zkrácení životního cyklu výrobků, častější obměna v typech a modelech výrobků a služeb vede ke snahám spotřebitelů mít nabízený produkt ihned, ačkoli na něj často nemají své vlastní finanční prostředky. Ale na trhu se nabízí tolik lukrativních možností, jak získat potřebné finanční zdroje a zdánlivě bez námahy a problémů a rychle - a o to přeci v dnešní době hodně lidem jde. Rychle. Hned. Žádná z těchto líbivých reklam ale neinformuje o důsledcích, dostane-li se spotřebitel do situace, kdy má problém se splácením. Stále více domácností řeší pak neschopnost splácení půjčky půjčkou další. Tím se ale stávají pro banky a finanční společnosti rizikovějšími, a tak následné úvěry a půjčky získávají za stále se zhoršujících se podmínek. Soudy nařizují již bezmála milión exekucí ročně, k tomu vydávají statisíce platebních rozkazů a přestávají situaci zvládat. Zadluženost domácností v České republice se přitom blíží částce 1,5 biliónu českých korun. Podávání hromadných žalob na drobné dlužníky – např. telekomunikační

úřad eviduje kolem 120 000 dlužníků za telefon a jeho připojení - už dnes díky elektronickým návrhům na vydání platebního rozkazu funguje velmi rychle.

Cílem této práce je analyzovat podle možností stav finanční gramotnosti ve vybraných zemích východního bloku (Česká republika, Slovenská republika, Polská republika). Nejde o mapování vědomé trestné činnosti, ale o běžnou realitu ve finančnictví – která však – bohužel k té trestní nemívá občas daleko, neboť porušování etických a profesionálních norem je také trestuhodné, i když nemá trestní sazbu stanovenou zákonem.

Rostoucí zadluženost českých domácností od konce 90. let minulého století znepokojuje odborníky již natolik, že ve spolupráci s médii připravili televizní pořady jako jsou pořady České televize „Krotitelé dluhů“, kde jsou probírány se zadluženými občany jejich životní situace a další i na jiných televizních stanicích. Na tuto problematiku již také reagují některé vysoké, střední a základní školy s novými předměty, kde připravují absolventy na orientaci v dané problematice.

Také Ministerstvo školství připravilo spuštění některých vzdělávacích programů, v r. 2008 přijalo strategii budování finanční gramotnosti na základních a středních školách a v r. 2010 Národní strategii finančního vzdělávání (NSFV). Také věnovalo této problematice na svých stránkách odkaz (http://www.msmt.cz/vzdelavani.

V listopadu 2011 byla založena Asociace finanční a občanské gramotnosti v ČR. ČNB má na svých webových stránkách odkaz na finanční gramotnost, kde je ke stažení manuál pro učitele a nabídka seminářů pro školy. Se svými dotazy v případě nevědomosti nebo se jen učit sám pro sebe má každý možnost na stránkách http://www.penize.cz/skola-financni-gramotnosti. Dále také vznikají občanské poradny na magistrátech jednotlivých měst, kde mají občané možnost se informovat o postupech v situacích, do nichž se – nejčastěji se jedná o insolvenci – dostali.

Podobná situace je i v Polsku a na Slovensku, kde této problematice věnují značnou pozornost média i centrální banka. Kde ale stejně tak jako u nás chybí vědecké práce a výzkum věnující se této problematice a je zde tedy stejně jako u nás prostor pro zkoumání a další mapování situace.

Je těžké objektivně stanovit úroveň finančních znalostí. V Polsku se o to pokusili a zjistili, že úroveň znalostí občanů nízká, což podrobněji uvádí v kapitole .4 této práce Iwa Kuchciak. Z rostoucího počtu zadlužených domácností, z rostoucího objemu napůjčovaných finančních prostředků a hlavně z údajů průzkumu Ministerstva financí ČR a informací Exekutorské komory ČR lze konstatovat, že ani v ČR není úroveň finanční gramotnosti dostatečná. Také Slovensko bojuje s problémy ve finanční gramotnosti, zvlášť u seniorů, jak je zřejmé z příslušné části této práce.

2. Cíl práce a metodika

Hlavním cílem této práce je analyzovat stav ve znalostech studujících v oblasti základních finančních, a to především bankovních služeb a z výsledků navrhnout opatření pro zlepšení situace. Téma této práce bylo zvoleno na základě zájmu o tuto problematiku, s níž byla a je opět v jiné podobě svázána část praxe a výzkumu všech zúčastněných autorů.. Problémy, s nimiž se denně setkává řada občanů a které jsou řešeny jednak prostřednictvím médií, jednak i v osobním kontaktu lidí, se stávají celospolečenským problémem nejen v České republice. Řada zemí věnuje této problematice velké úsilí mnoho let

Práce je založena na využití teoretických poznatků ze studia odborné literatury, časopisů a internetových zdrojů a samozřejmě především poznatků z praxe, neboť jde o téma nejen vysoce aktuální, ale také poměrně nové, k němuž není dostatek zdrojů. Je založena také na hledání a hodnocení vzájemných vztahů a souvislostí, které přispívají k objasnění řešené problematiky a odvození a formulování adekvátních závěrů z rozboru vyplývajících.

2.1 Metodika

K analýze situace mezi studenty na dvou úrovních našeho školství byl zvolen anonymní dotazníkový průzkum. Praktická část je zaměřena na šetření u vzorku studentů středních a vysokých škol v Českých Budějovicích. Kromě studentů se podařilo získat i informace o populaci dospělé a to řízenými pohovory a vyplněním dotazníku v jedné nejmenované českobudějovické bankovní pobočce. Bohužel výzkum se týká úzké lokality, takže výsledky a možné návrhy nápravy mohou být pouze východiskem pro další zkoumání, a to republikové.

2.2 Metody práce

V práci jsou použity následující výzkumné metody:

1. Dotazníkové šetření – viz. dále.
2. Pozorování – jedna ze základních metod sběru dat.
3. Deskripce – popis stávajícího stavu, který byl v průzkumu zjištěn.
4. Komparace – porovnání výsledků.
5. Analýza zjištěných faktů - grafická i slovní, rozbor a vysvětlení dat.
6. Dedukce – vytváření závěrů na základě zjištěných faktů.

7. Lineární a logistická regrese – statistické metody ekonomie.
8. Tabulkový procesor MS Excel s grafy a diagramy.
9. Pro vyhodnocení výsledků bylo použito metody Braak, C. J. F. & Šmilauer, P. (2002): CANOCO Reference Manual and CanoDraw forWindows User's Guide: Software for Canonical Community Ordination (version 4.5). Microcomputer Power, Ithaca, New York.
10. Výpočty byly provedeny pomocí programu CANOCO for Windows (mnohorozměrné metody; TER BRAAK & ŠMILAUER 2002) a programu STATISTICA (jednorozměrné metody; STATSOFT, INC. 2010), kontingenčních tabulek a StatSoft, Inc. (2010). STATISTICA (data analysis software system), version 9.1.

Pro výzkum byl vytvořen **dotazník**. Ten částečně vychází z dotazníku, použitého Ministerstvem financí (Sborník, 2011). Na dotazy, které jsou na rozdíl od rozhovoru psané, se vyžadují písemné odpovědi, které respondenti volí z předložených možností. Při sestavování dotazníků bylo třeba promyslet a přesně určit hlavní cíl dotazníkového průzkumu, logicky a stylisticky správně připravit konkrétní otázky. Před definitivní aplikací dotazníku byla provedena pilotáž na menším počtu zkoumaných osob, která pomohla provést poslední úpravy.Tím byla zvýšena objektivnost odpovědí.

Dotazník je řazen do tzv. metod **subjektivních**. Jeho subjektivnost je dána tím, že vyšetřovaný objekt zde může různým způsobem ovlivňovat své výpovědi. Dotazník umožnil získat data od velkého počtu subjektů současně, takže v poměrně krátké době 6 měsíců bylo získáno velké množství výpovědí. Vytvořený dotazník sestával výhradně z **uzavřených otázek,** tj. otázek, na něž dotázaný odpovídá formou výběru jedné z nabízených odpovědí. Otázky byly vytvořeny s ohledem na cíl práce a na základě zkušeností.

Používaný dotazník byl koncipován jako **polostrukturovaný**, kdy respondent kromě předem daných otázek s uzavřeným počtem alternativ mohl volně vyjádřit i vlastní názor.

Při tvorbě dotazníku byly uplatněny metody, nástroje a postupy přípravy osobního dotazníkového šetření. Sestavený dotazník má svou logickou strukturu, dynamiku, která pomáhá udržet zájem respondenta, a také určitou omezenou délku. Při konstrukci dotazníku jako celku má význam funkce jednotlivých otázek, vytvoření logické struktury, která podporuje jeho plynulost a použitelnost. Vzhledem k věkové skupině, na niž byl výzkum

zaměřen, tj. převážně věk od 16 do 30 let, byla zvolena co nejkratší forma pro udržení zájmu a pozornosti zkoumaných subjektů.

V šetření byla záměrně vynechána skupina žáků základních škol, neboť tato skupina – ač ovlivňována reklamou v médiích - nemá ještě zpravidla vlastní bankovní účet ani právo uzavírat jakékoli smlouvy, což u středoškolských studentů již alespoň zčásti v úvahu připadalo.

Dotazníky byly na stupni středního školství předávány zástupcům škol, kteří potom zabezpečili jejich vyplnění v rámci školní výuky. Na vysokoškolském stupni byly dotazníky vyplněny s aktivní účastí autorky. Vzorek škol byl vybírán podle dopravní dosažitelnosti, tedy v rámci Českých Budějovic a také byl ovlivněn ochotou či naopak neochotou zástupců některých škol se na výzkumu podílet.

Byly zkoumány reakce u respondentů těchto středních škol v Českých Budějovicích:

1. Střední průmyslová škola stavební, 24 respondentů
2. Obchodní akademie, 128 respondentů
3. Vyšší odborná a střední škola, 18 respondentů
4. Gymnázium J.V. Jirsíka, 26 respondentů
5. Střední škola a vyšší odborná škola cestovního ruchu, 54 respondentů
6. Gymnázium Česká. 79 respondentů

Dále byl výzkum proveden u studentů Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích:

1. Fakulta ekonomická – obory účetnictví a řízení podnikových financí a obchodní podnikání, 208 respondentů
2. Fakulta zemědělská, 59 respondentů
3. Fakulta sociálně zdravotní. 8 respondentů
4. Fakulta pedagogická, 54 studentů

Plné znění dotazníku je uvedeno v příloze.

Proces tvorby dotazníku:

- Přesná formulace cíle a hypotéz. Hypotézy pomáhají lepší interpretaci výsledků, protože tvoří základ pro výsledná doporučení.

- Bylo postupováno od jednodušších otázek ke složitějším, hlavní zásadou je jednoznačnost, konkrétnost a srozumitelnost otázek.
- Byly upřednostňovány uzavřené typy otázek, které vedou k relevantním, validním a reliabilním informacím.
- V dotazníku byly řešeny i logické vztahy mezi jednotlivými otázkami, což by mělo usnadňovat orientaci při rozhovoru jak respondentovi, tak i tazateli.

Celkem bylo v dotazníkovém šetření osloveno 716 respondentů.

Výsledky provedeného šetření byly nejprve zpracovány **popisnými metodami**. Poté byly zobrazeny v **diagramech a tabulkách.** Pro výpočet bylo použito **tabulkového procesoru MS Excel**.

K dalšímu zpracování dotazníků byla použita **korespondenční analýza** (CA). Jde o unimodální ordinační metodu. Hlavním smyslem této metody není statistické testování hypotéz, ale přehledné uspořádání tak rozsáhlého datového souboru, jako bylo v dané situaci se 716 dotazníky – v součtu – se 32 možnými odpověďmi na všechny otázky. Tato metoda odhalí hlavní trendy ve vzájemných vztazích jednotlivých proměnných (odpovědí na otázky dotazníku).

Výsledkem korespondenční analýzy je ordinační diagram zobrazující body v ordinačním prostoru tak, že vzdálenost bodů odpovídá jejich nepodobnosti. Body vyjadřují odpovědi na otázky dotazníku. Byla-li odpověď na otázku v dotazníku kvalitativního charakteru, je v diagramu znázorněn bod pro každou odpověď. Byla-li odpověď kvantitativního charakteru, je v diagramu zobrazen bod pro maximum.

Interpretace ordinačního diagramu je taková, že je-li v diagramu bod A blízko bodu B, potom pokud respondent zaškrtl v dotazníku odpověď A, s velkou pravděpodobností zaškrtl zároveň i odpověď B. Je-li bod A na opačné straně diagramu než bod B, potom pokud respondent zaškrtla v dotazníku odpověď A, zpravidla již nezaškrtla odpověď B.

Pro výpočet CA bylo využito statistického programu Canoco for Windows 4.5. Nakonec byla pro objasnění konkrétního vztahu vybraných dvojic otázek použita **lineární nebo logistická regrese** (podle charakteru dané otázky). Výpočet byl proveden pomocí **statistického programu R 2.9.0**.

2.3 Studium zdrojů

Tato práce začíná studiem literatury, které je s ohledem na aktuálnost tohoto tématu poměrně málo, a dalších zdrojů, převážně internetových. V části 3 jsou shromážděny informace týkající se financí a ochrany spotřebitele. S ohledem na rozsah práce je to jen část informací. Dále jsou zde obsaženy pasáže dalších autorů, které se týkají situace na Slovensku a v Polsku.

V praktické části jsou shrnuty výsledky dotazníkového průzkumu mezi studenty vysokých a středních škol a také bankovních klientů. Následuje diskuse a závěr, v němž je shrnut výsledek výzkumu..

3. Finanční gramotnost

3.1 Různá pojetí finanční gramotnosti

Pojem finanční gramotnosti je velice široký a existuje celá řada jeho definic. V NSFV ČR se uvádí: „Finančně gramotný občan se orientuje v dané problematice, je schopen řádně spravovat svůj rozpočet a dostát svým závazkům včas a řádně i s ohledem na měnící se podmínky jeho i ve společnosti.“ Podle Bajtelsmitové (2006) by si každý občan měl vytvořit svůj finanční plán pro život a nezapomenout v něm na důležité změny, které přináší vzdělání, sňatek, nová práce, děti atd. Jeho strategie musí být natolik pružná, aby byl schopen reagovat na každou změnu ekonomického prostředí země.

Podle Oškrdalové (2012) je /finanční gramotnost soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vstupoval na trh finančních produktů a služeb.

Finanční gramotnost je považována za velmi důležitý faktor globální ekonomické a finanční stability a rozvoje (INFE – OECD, 2009). OECD kromě jiných aktivit vyvolala také podnět ke vzniku organizace PISA (Programme for International Student Assessment). K této aktivitě se přihlásila i ČR a má v ní svého zástupce, její aktivity jsou dále rozvíjeny pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. OECD (INFE) definuje finanční gramotnost jako kombinaci jako vědomí, znalosti, schopnosti a chování jedince nutné k jeho rozhodování se v individuálních finačních potřebách vedoucí k jeho lepšímu bytí. Do finanční gramotnosti patří složky:

Peněžní – schopnost spravovat hotovostní a i bezhotovostní prostředky a transakce.

Cenová – schopnost orientovat se v cenové nabídce trhu a inflaci.

Rozpočtová – schopnost s ohledem na cíl a možnosti vést finanční rozpočet, stanovovat finanční cíle a alokovat zdroje.

Numerická – potřeba numerických výkonů v rozhodování.

Informační – schopnost využít, vyhledat a vyhodnotit relevantní informace.

Právní – orientace v právním systému, znalost práv i povinností občana vyplývajících např. z uzavření finanční smlouvy (Nezval, 2010).

Podle Pasekové et.al (2012) .lze definovat finanční gramotnost jako individuální schopnost jedince přijmout, porozumět a vyhodnotit relevantní potřebné informace pro jeho finanční rozhodnutí. Podle Minchera (2007) je dokonce alespoň nějaká minimální úroveň

finanční gramotnosti nutná pro přežití každého Američana. Jeho kniha obsahuje kromě obvyklých znalostí půjček, fungování bankovních karet a spořících instrumentů také kapitoly o pojištění (vč. sociálního, penzijního a zdravotního), hypotékách, nájmech, daních a uspořádání svých záležitostí po smrti (závěť atd.). Podle Kiyosakiho (2011) dnes říkají miliony lidí, že je zapotřebí finanční vzdělávání ve školách. ..Ve Věku informací potřebujeme tyto druhy informací: akademické, odborné pro dané profese a finanční. (Kiyosaki, 2011)

Někteří autoři uvádí ve finanční gramotnosti i uživatelská práva obecně (tedy vztahy v případech nákupu zboží či služeb, investopedia např.). Dále by bylo možno dělit finanční gramotnost podle věku, na niž je zaměřena.

Podle Lusardi (2012) sestává finanční gramotnost ze 3 hlavních pilířů :

1. Finanční schopnosti a chování – kterou rozvádí ve svém článku do různých detailů, aby dokázala, že tento termín je velice široký a správná odpověď na to, co to vlastně je velice individuální a záleží na okolnostech.
2. Finanční vědomosti – opět upozorňuje na šíři tohoto pojmu s tím, že znalost není nikdy úplná a je zapotřebí ji v průběhu života s ohledem na měnící se podmínky neustále doplňovat.
3. Podpora státu – je zapotřebí spolupráce příslušných finančních institucí a státu, aby úroveň a kvalita dvou předchozích bodů byla neustále zvyšována.

Na stránkách ministerstva školství (2012) je následující definice finanční gramotnosti: Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.

Definice finanční gramotnosti je strukturovaná. Finanční gramotnost jako správa osobních/rodinných financí zahrnuje tři složky: gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou.

- Peněžní gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. běžný účet, platební nástroje apod.).
- Cenovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci.

- Rozpočtovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu (např. schopnost vést rozpočet, stanovovat finanční cíle a rozhodovat o alokaci finančních zdrojů) a zahrnuje i schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Rozpočtová gramotnost zahrnuje vedle výše popsané obecné složky také dvě složky specializované: správu finančních aktiv(např. vkladů, investic a pojištění) a správu finančních závazků (např. úvěrů nebo leasingu). To předpokládá v obou případech orientaci na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, schopnost mezi sebou jednotlivé produkty či služby porovnávat a volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci.

Finanční gramotnost je kombinace pochopení finančních produktů a pojmů a schopnosti spotřebitele ocenit finanční rizika a příležitosti, aby mohl učinit správná rozhodnutí, a aby věděl, kam se má obrátit o pomoc a aby mohl přijímat další účinná opatření ke zlepšení svého finanční „wel-being“. (OECD 2005)

Mnoho lidí na celém světě získává vědomostí na oficiálních webových stránkách příslušných ministerstev financí, vlády, jednotlivých bank (např. se této problematice dost široce věnuje CITI bank group) atd. – pro příklad jsou zde uvedeny některé z nich - http://www.mymoney.gov;
http://www.financnigramotnost.eu/cs
http://www.rand.org/labor/centers/financial-literacy.html,
http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/capability/report_survey_en.pdf.,
http://www.oecd.org/finance/financialeducation/;
http://www.educationworld.com/a_lesson/lesson232.shtml;
http://www.investopedia.com/terms/f/financial-literacy.asp#axzz28oTebVjr a nakonec jedny z oficiálních státních stránek, konkrétně Nového Zélandu http://www.financialliteracy.org.nz/.

Za nejdůležitější součást finanční gramotnosti je možno považovat **rozpočet**. Znalost příjmů a výdajů je nutná pro stanovení dalších finančních cílů – ať již jde o nákup větší investice či služeb ihned či spoření na ně v době pozdější. Pro naši existenci je nutný rozpočet minimálně **vyrovnaný**, kdy příjmy jsou zhruba ve stejné výši jako výdaje. Ještě lepší je rozpočet **přebytkový**, kdy příjmy převažují nad výdaji. Posledním typem rozpočtu je rozpočet **schodkový,** který je nevhodný, neboť jeho příjmy jsou nižší než výdaje**.** Pravidelné sledování

rozpočtu spojené s finančním plánováním by mělo být samozřejmostí každého z nás. V rámci plánování optimálního chodu rozpočtu, ve finančním plánu, bychom se měli snažit o vytváření finančních rezerv pro případ výpadku.

3.2 Problematika finanční gramotnosti v ČR

Někteří naši politici, média a Česká národní banka (VŠE,2011) se shodují v tom, že se naši občané dopouštějí velkých chyb ve svých finančních rozhodováních. Dostávají se vlastní vinou na pokraj bídy, nejsou schopni zabezpečit si životní potřeby pro sebe a\své rodiny. Také média čím dál tím častěji volají po zvyšování finanční gramotnosti obyvatelstva a velmi často ukazují odstrašující příklady, způsobené nedostatečnou úrovní finančního vzdělání.

Stát – jeho již 4 ministerstva – a média s nemalými náklady proto spustily různé informační a vzdělávací kampaně. Levnější by ale bylo dát do pořádku legislativu a neumožňovat tak různým firmám, jimž je pojem morálka či etika nebo dokonce profesionalita cizí, různé podvodné techniky. Je pravda, že zákonu na ochranu spotřebitele č. 634/92 Sb. ve znění pozdějších předpisů se dostává stále nových pasáží a že není lehké vynalézavé podvodníky předběhnout, ale stále jsou zde rezervy. Také bankovní legislativa nezůstává pozadu a značných změn se dostalo i dalším zákonům – občanskému, trestnímu a dalším.

Například kromě již známých podvodných technik používaných při uzavírání smluv se v poslední době oblíbeným trikem podvodníků staly směnky. Ty podepisují matky na mateřských dovolených nebo starší spoluobčané se špatným zrakem bez znalosti právní závažnosti tohoto dokumentu. Pak končí desítky takových případů u soudů a často dokonce za asistence exekutorů. Proto se stalo ručení směnkou jedním z návrhů v novele zákona o ochraně spotřebitele, který vstoupil v platnost v lednu 2013.

Vybrat si právě toto téma pro jeho zajímavost bylo lákavé již delší dobu. Literatury a vědeckých prací k dispozici moc není a v ČR v podstatě žádné.. Přesto je o něm poslední dobou stále častěji slyšet z médií a také se objevuje stále častěji na oficiálních stránkách OECD a Evropské unie, přibývá také webových stránek jednotlivých států k této problematice. Přes jeho důležitost se jím však převážně zabývá jen hrstka odborníků z bankovních kruhů a definice tohoto pojmu jsou nejednotné.

Další problém je samozřejmě také v rodinách. Ubylo lidí, považující za normu rodinný život po sňatku a naopak přibývá počet mladých lidí, kteří považují sňatek za přežitek. Děti

často vyrůstají v neharmonických vztazích – statistiky hovoří jasně - i z toho mála sňatků polovinu čeká dříve nebo později rozvod (graf 1). Z objektivních důvodů se rodiče dětem nevěnují – ostatně to se v rámci historie nedařilo pro pracovní vytížení spoustě rodičů, ale svět nikdy nebyl tak tvrdý, nároky kladené na jedince tak obsáhlé a frustrující. Vzory chování těch, kterým se daří výrazně lépe než je průměr populace je často možno vidět v médiích a tak některé z nás stravuje závist a touha po moci, mít totéž co náš vzor – politik, sportovec, filmová hvězda a odtud je již jen krůček k trestné činnosti nebo nezvládání života, pádu do dluhové pasti, depresím a závislosti na drogách, hazardu či alkoholu. Psychiatři otevřeně hovoří o náporu nových pacientů, kteří mají problémy s počátkem touhy něco mít a špatným krokem na cestě k získání tohoto cíle – od úvěru přes gambling až po pojistné podvody.

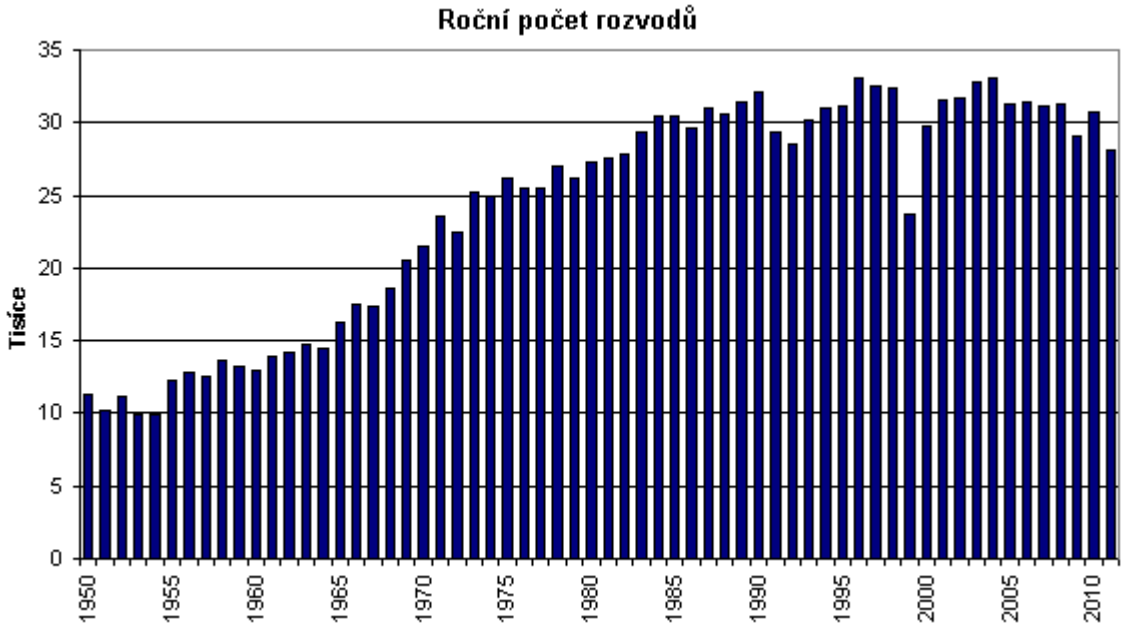

Graf 1 – Roční počty rozvodů v letech 1990 - 2010

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost

Podle údajů Exekutorské komise bylo za první pololetí 2013 zahájeno 320 000 exekucí, což je téměř třetinový pokles proti roku 2012 (463 000 v r. 2012). V r. 2012 to bylo o 13 % méně než v r. 2011. Dá se konstatovat, že díky osvětě a změnám v legislativě se minulý rok podařilo nastartovat proces klesajícího počtu exekucí, který v předchozích letech meziročně rapidně stoupal. (Zdroj: Jan Charvát, Český rozhlas, 29.8.2013)

Jak roste zadluženost našich domácností ukazují následující grafy 2, 3, 4 a 5.

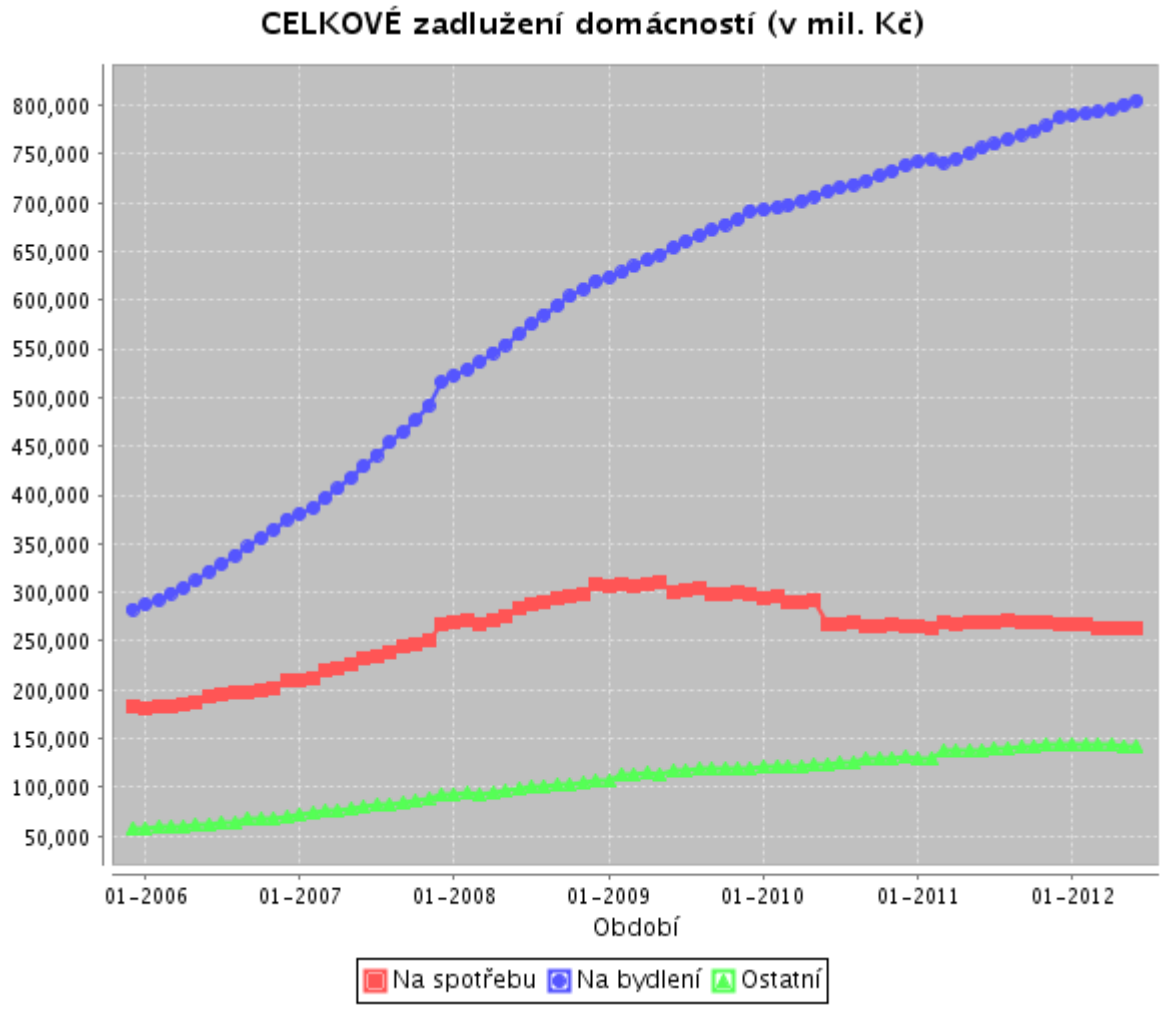

Graf 2 – Celkové zadlužení českých domácností

Zdroj: : http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1108&p_uka=3&p_strid=AD&p_od=200401&p_do=201208&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C

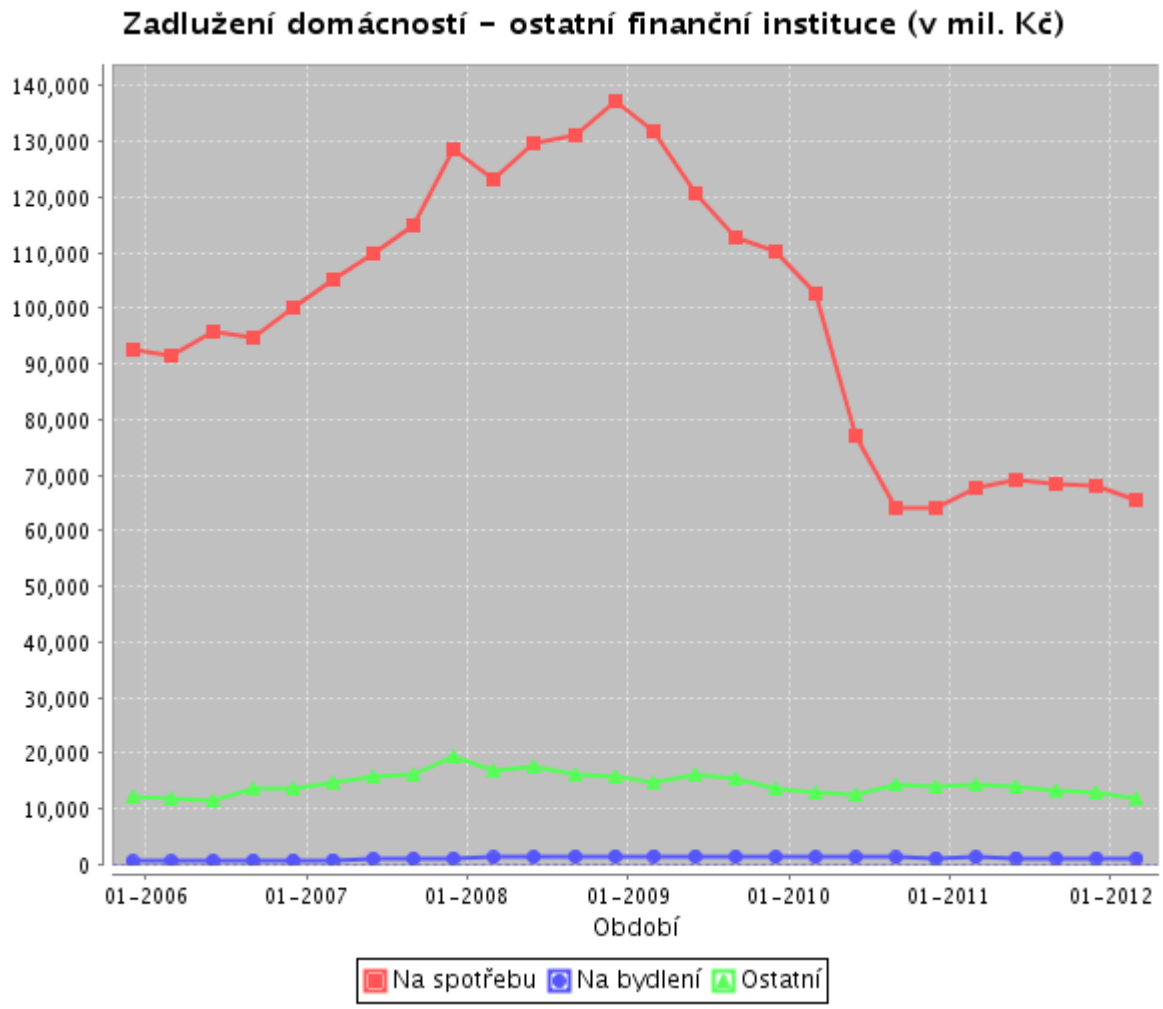

Graf 3 – zadlužení českých domácností u ostatních finančních institucí

Zdroj: : http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1108&p_uka=3&p_strid=AD&p_od=200401&p_do=201208&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C

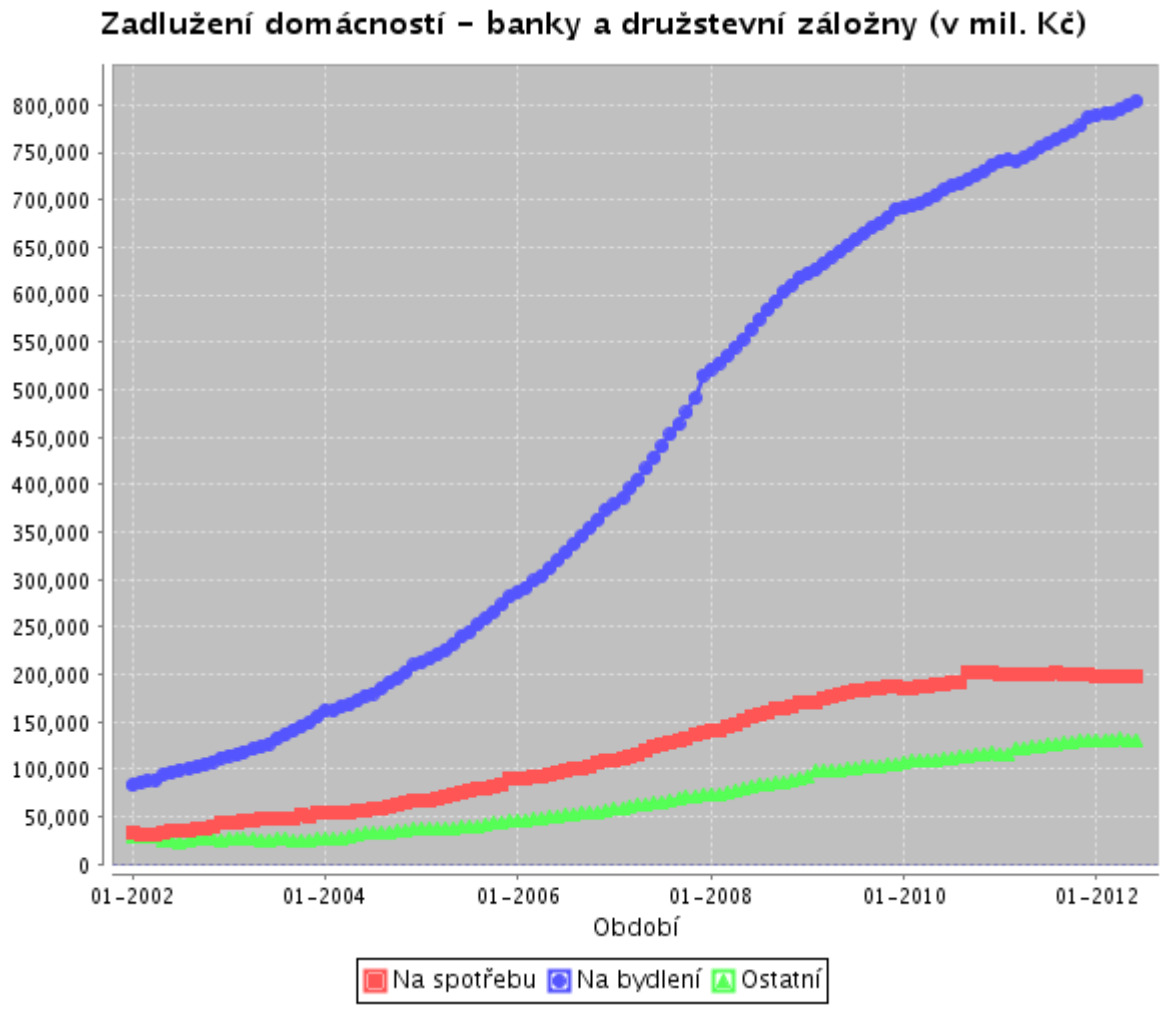

Graf 4 – zadlužení českých domácností u bank a družstevních záložen
Zdroj:
http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1108&p_uka=3&p_strid=AD&p_od=200401&p_do=201208&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C

Následující graf ukazuje dostupnost úvěrů domácnostem v ČR. Je z něj vidět, jak v období před krizí byly ceny nižší a úvěry dostupnější, v době rozvoje a na počátku dosáhla cena úvěru maxima a nyní ceny postupně klesají. Je to samozřejmě způsobeno politikou centrální banky, viz. následující tabulka 1. Z grafu je jasně vidět vliv finanční krize, kdy s poklesem úrokové míry stoupá dostupnost úvěrů a půjček.

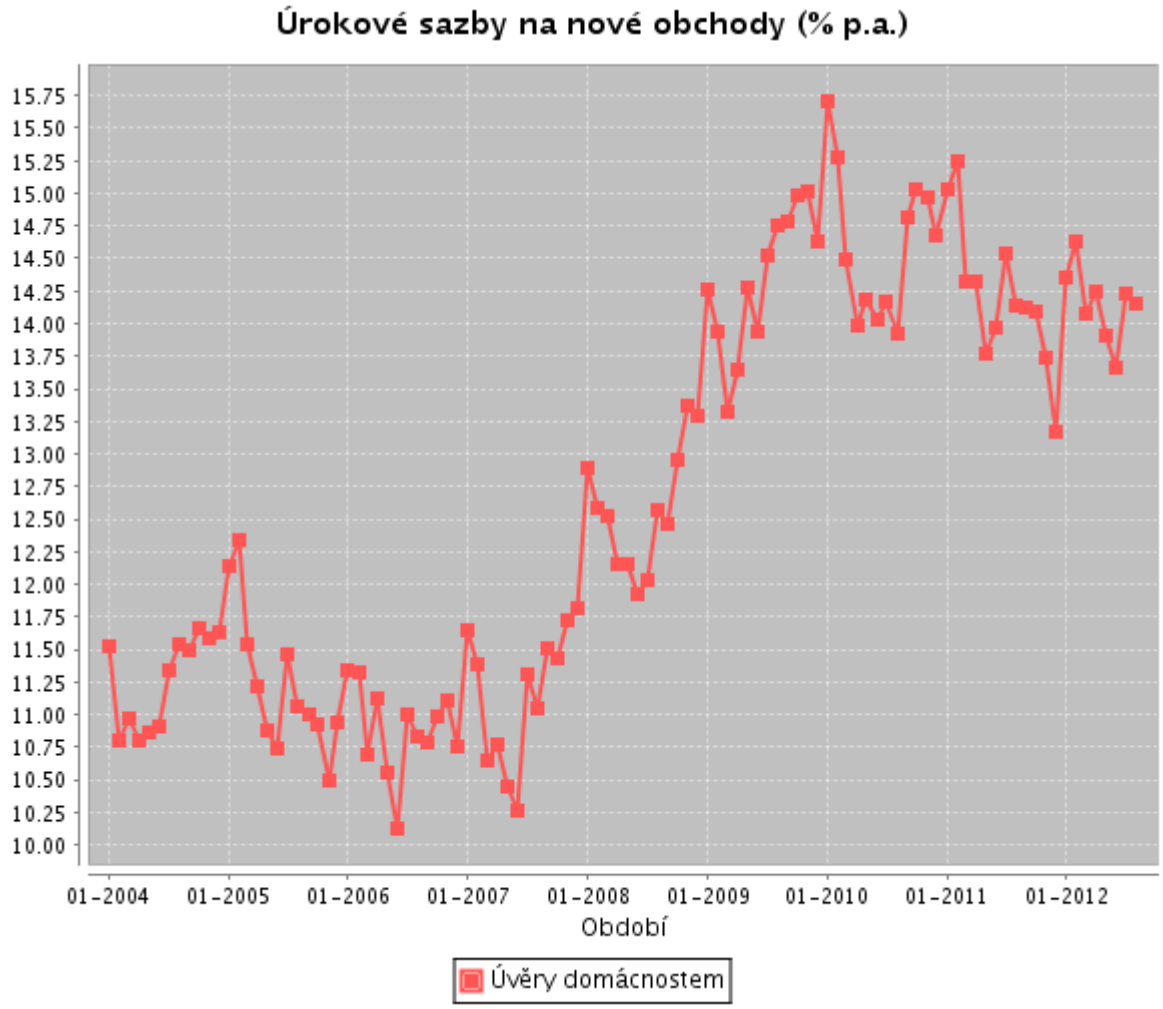

Graf 5 – úrokové míry na úvěry domácnostem

Zdroj: : http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1108&p_uka=3&p_strid=AD&p_od=200401&p_do=201208&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C

Tabulka 1 uvádí konkrétní stav měnověpolitických nástrojů centrální banky, které stanovují ceny peněz na trhu.

Tabulka 1 - Měnověpolitické nástroje

úrokové sazby	úroková sazba	platí od
dvoutýdenní repo operace – 2T repo sazba	0,25 %	1. 10. 2012
depozitní facilita - diskontní sazba	0,10 %	1. 10. 2012
marginální zápůjční facilita - lombardní sazba	0,75 %	1. 10. 2012
povinné minimální rezervy	**sazba z primárních vkladů**	**platí od**
banky	2,00 %	7. 10. 1999
stavební spořitelny a ČMZRB	2,00 %	7. 10. 1999

Zdroj: http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/#mp_nastroje

A pro srovnání s našimi domácnostmi tabulka 2 o vývoji zadlužení našeho státu ve srovnání s vyspělými zeměmi.

Tabulka 2 – srovnání zadluženosti ČR s vyspělými zeměmi (v mil. EUR)

GEO/TIME	2006	2007	2008	2009	2010	2011
European Union (27 countries)	-172 259,0	-109 197,7	-302 270,0	-808 643,5	-802 310,6	-565 116,7
European Union (25 countries)	-170 568,2	-105 922,1	-294 921,9	-796 484,0	-792 716,9	-557 154,8
Euro area (17 countries)	-115 512,2	-61 290,4	-196 067,1	-569 500,6	-571 050,3	-387 617,2
Euro area (16 countries)	-115 841,9	-61 674,0	-195 587,1	-569 220,9	-571 085,5	-387 781,1
Belgiím	1 214,1	-173,5	-3 409,3	-19 008,4	-13 491,7	-13 708,8
Bulharka	495,7	357,2	591,5	-1 513,2	-1 124,1	-805,7
Czech Republic	-2 811,1	-970,5	-3 445,3	-8 259,2	-7 226,3	-4 792,8
Denmark	11 287,6	10 949,7	7 615,2	-5 939,5	-5 910,9	-4 405,3
Germany (including former GDR from 1991)	-37 910,0	5 760,0	-1 410,0	-76 260,0	-105 860,0	-25 800,0
Estonia	329,7	383,6	-480,0	-279,7	35,2	163,9
Ireland	5 182,7	124,1	-13 218,7	-22 519,0	-48 606,9	-20 515,4
Greece	-12 109,0	-14 475,0	-22 866,0	-36 103,0	-23 521,0	-19 565,0
Spain	23 349,0	20 255,0	-48 897,0	-117 143,0	-98 166,0	-91 344,0
France	-41 066,0	-51 557,0	-64 299,0	-142 223,0	-136 966,0	-103 074,0
Italy	-51 188,0	-25 273,0	-42 700,0	-82 746,0	-71 457,0	-62 363,0
Cyprus	-175,3	556,3	160,6	-1 030,7	-920,1	-1 118,9
Latia	-77,4	-81,7	-971,0	-1 809,2	-1 468,0	-699,5
Lithuania	-107,5	-289,9	-1 067,5	-2 514,1	-1 988,9	-1 686,5
Luxembourg	459,2	1 380,3	1 182,8	-303,7	-343,5	-253,3
Hungary	-8 426,8	-5 119,6	-3 925,6	-4 176,1	-4 084,6	4 311,9
Malta	-140,9	-128,4	-267,9	-218,5	-227,7	-173,9
Netherlands	2 919,0	1 048,0	3 073,0	-31 775,0	-29 983,0	-28 107,0
Austria	-4 006,5	-2 371,8	-2 634,8	-11 330,7	-12 854,5	-7 829,8
Poland	-9 876,0	-5 844,0	-13 351,0	-22 899,5	-27 832,1	-18 919,3
Portugal	-7 408,2	-5 332,8	-6 235,6	-17 103,3	-16 950,1	-7 262,5
Romania	-2 186,6	-3 632,8	-7 939,6	-10 646,3	-8 469,6	-7 156,1
Slovenia	-422,7	-15,9	-694,8	-2 145,6	-2 127,1	-2 289,1
Slovakia	-1 412,2	-994,4	-1 346,5	-5 022,0	-5 047,0	-3 326,6
Finland	6 873,0	9 524,0	7 976,0	-4 289,0	-4 564,0	-1 050,0
Sweden	7 436,6	12 195,1	7 223,4	-2 092,1	875,0	1 107,8
United Kingdom	-52 481,2	-55 471,0	-90 932,8	-179 293,8	-174 030,8	-144 453,7
Iceland	841,4	806,7	-1 391,7	-863,1	-954,9	-442,9
Norway	49 601,1	49 554,5	58 482,2	28 746,8	35 265,8	47 399,2
Croatia	-1 156,9	-1 050,1	-646,6	-1 853,4	:	:
Former Yugoslav Republic of Macedonia, the	:	:	:	:	:	:
Turkey	3 146,1	-7 194,5	-13 914,7	-30 700,4	-14 363,6	:

Zdroj: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/introduction

Kdyby pokračoval trend nastartovaný vládami po r. 2000, došla by ČR ve 30. letech do podobné situace, jako mnohé další evropské země, průměrná výše dluhu se každý rok zvyšovala o 4 – 5 %. HDP. Z výše uvedené tabulky však lze vyčíst, že zadlužení ČR poslední 3 roky mírně klesá a i současné kroky naší vlády vedou ke snaze o snížení celkového zadlužení. Tento trend je dobrým signálem vyslaným politiky našim občanům a budoucím generacím a je v rozporu s vývojem celkového zadlužení našich domácností, jak uvádějí předchozí grafy. V současnosti je výše státního dluhu 47 % HDP, což je v rámci Evropy 7. nejlepší výsledek. Toto by bylo možno považovat za počátek vedoucí ke zlepšení napjaté atmosféry v zemi a první krok na cestě ukázat vzor pro naše spoluobčany, aby více zvažovali nutnost pořídit si něco na dluh.

.Příznivé vyhlídky v dluhové situaci bohužel nenabízí ani pokles počtu volných pracovních míst. Na jedno volné místo v r. 2012 připadalo 12,09 uchazeče o zaměstnání, v září 2011 tento poměr činil 11, 94 a vzhledem k pokračující recesi se situace na trhu práce patrně v nejbližších měsících nezlepší (Soukup, 2012).

Ve světě bylo provedeno velké množství výzkumů, které se zaměřovaly na různé oblasti. Jeden z takových rozsáhlých výzkumů provedlo ministerstvo financí ČR v r. 2010 a dotazník pro sběr dat je přiložen v příloze. Další výzkum právě probíhá v rámci programu SEKO na ministerstvu práce a sociálních věcí (2012 – 2015).

Podle zprávy z výzkumu finanční gramotnosti pro EU, kterou provedla společnost Evers-Jung je uvedeno, že se ČR po aktivitě Citi group „“Get to know your money”, původně oficiálně vyjádřila v tom smyslu, že nemá zájem tyto aktivity příliš rozvíjet. To ale bylo změněno poté, co ministerstvo financí zavedlo národní finanční vzdělávací strategii na podzim 2007 a napomáhalo se zavedením výuky finanční gramotnosti v r. 2009 (Ekonom, 2012).

V r. 2010 byl na základě zadání Ministerstva financí ČR proveden průzkum o finanční gramotnosti obyvatel a jedna z otázek se týkala právě toho, zda si jednotlivé české domácnosti vedou rozpočet. Průzkum přinesl výsledek (VŠE, 2011) o téměř polovině domácností, které si rodinný rozpočet nedělají. Tento výsledek je alarmující. Pokud nemá rodina přehled o svých financích, nemá jasnou představu o budoucnu, snadno se dostane do problému s dluhem. Dluhy dnes vznikají snáze než dříve, neboť i bankám se v důsledku celosvětových hospodářských problémů násobených ještě krizí eurozóny daří hůře a investují obrovské miliardové částky na reklamu právě těchto produktů. Proto i naše centrální banka vychází vstříc bankám a v létě 2012 opět snížila základní sazbu, aby byly peníze dostupnější

podnikatelům a došlo k požadovanému oživení našeho hospodářství. Tím se ale zvyšuje dostupnost peněz i pro řadového občana, kde je už pak na něm, jak moc dobře zvážil své možnosti a potřeby. Zde vznikají obrovské problémy s nesplácením dluhů, kdy lidé upadají do tzv. dluhových pastí“. Proto se také tato práce zaměřuje právě na tuto problematiku, protože obsáhnout celé spektrum finační gramotnosti je obsahově velmi náročné.

Dostupnost zboží a finančních prostředků značně ovlivňuje nezaměstnanost země. Následující tabulka uvádí vývoj počtu nezaměstnaných v ČR.

Tabulka 3 / Registrovaná nezaměstnanost v ČR

Registrovaná nezaměstnanost k 31.12. od roku 1993 **Kód: PRA1020CU**
Území: Česká republika

	Evidovaní uchazeči o zaměstnání	Míra registrované nezaměstnanosti - metodika do r.2004 (v %)	Míra registrované nezaměstnanosti (v %)	Volná pracovní místa
1993	185 216	3,5	.	53 938
1994	166 480	3,2	.	76 581
1995	153 041	2,9	.	88 047
1996	186 339	3,5	.	83 976
1997	268 902	5,2	.	62 284
1998	386 918	7,5	.	37 641
1999	487 623	9,4	.	35 117
2000	457 369	8,8	.	52 060
2001	461 923	8,9	.	52 084
2002	514 435	9,8	.	40 651
2003	542 420	10,3	.	40 188
2004	541 675	10,3	9,5	51 203
2005	510 416	.	8,9	52 164
2006	448 545	.	7,7	93 425
2007	354 878	.	6,0	141 066
2008	352 250	.	6,0	91 189
2009	539 136	.	9,2	30 927
2010	561 551	.	9,6	30 803
2011	508 451	.	8,6	35 784

Zdroj: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=PRA1020CU&&kapitola_id=3

V r. 2012 bylo podle ČSÚ ČR evidováno k 31.12. 545 311 nezaměstnaných, v červenci r. 2013 551 096.

3.3 Finanční vzdělávání v České republice

Jak již bylo poznamenáno v předchozích kapitolách, zadluženost českých domácností roste a stále častěji jsme svědky toho, že, mimo jiné i v důsledku hospodářské krize, nejsou takto zadlužené domácnosti schopny své dluhy splácet. Mnohdy se tak blíží exekučnímu řízení nebo osobnímu bankrotu. V souvislosti s tímto jevem se často hovoří o nízké úrovni finanční gramotnosti takto postižených dlužníků. Obavy z nízké úrovně finanční gramotnosti svých občanů vyjádřila nejedna vláda. Otázkou finanční gramotnosti se zabývá i mezinárodní Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj OECD (Organization for Economic Co-operation and Development), která v roce 2003 odstartovala mezivládní projekt Financial Education Project zaměřený na vybudování uceleného systému finančního vzdělávání v zemích OECD (Česká republika je členem OECD od roku 1995), jehož cílem je zvyšování úrovně finanční gramotnosti. Výsledky projektu byly shrnuty do publikace *Improving financial literacy* (OECD 2005), ve které je řada doporučení. Jedním z nich je zavedení finančního vzdělávání do učebních programů na základních a středních školách.
Finanční krize v letech 2007/2008 měla vliv na další aktivity OECD v oblasti finančního vzdělávání. V roce 2008 OECD rozšířila svůj původní projekt vytvořením *International Network on Financial Education*, jejímž hlavním cílem je podpořit členské státy ve vytvoření jejich národních strategií finančního vzdělávání (přehled národních strategií lze najít v www.financial-education.org).

V České republice se v rámci péče o ochranu spotřebitele na finančním trhu začalo otázkami finančního vzdělávání zabývat Ministerstvo financí. Na doporučení uvedená v publikaci *Improving Financial Literacy* navázalo vydáním dokumentu *Strategie finančního vzdělávání* (MF ČR, 2007), jehož aktualizovaná verze Národní strategie finančního vzdělávání vyšla v roce 2010. Cílem strategie, která je v tomto dokumentu předložena, je vytvoření integrovaného systému finančního vzdělávání, který napomůže zvýšení úrovně finanční gramotnosti v České republice. Navrhovaná opatření stojí na dvou základních pilířích – vzdělávání počátečním (předškolní, základní, střední a vyšší vzdělávání) a vzdělávání dalším (vzdělávací aktivity zaměřené na dospělou populaci, které nespadají do vzdělávání počátečního). V této kapitole se zaměříme na vzdělávání počáteční.

Na dokument *Strategie finančního vzdělávání* navazuje dokument *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* (MŠMT 2007), vytvořený společně ministerstvy financí (MF), školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a průmyslu a obchodu

(MPO) z pověření vlády České republiky. V tomto dokumentu byly vymezeny Standardy finanční gramotnosti pro tři různé cílové skupiny:

- Standard finanční gramotnosti pro žáka 1. stupně základní školy (věk: 6 – 10 let).
- Standard finanční gramotnosti pro žáka 2. stupně základní školy (věk: 11 – 15 let).
- Standard finanční gramotnosti pro studenta střední školy (věk: 16 – 19 let) – odpovídá standardu dospělého člověka.

Standardy pro všechny tři uvedené cílové skupiny zahrnují následující oblasti: *Peníze*, *Hospodaření domácnosti* a *Finanční produkty*. Standard finanční gramotnosti pro střední školu obsahuje navíc téma *Práva spotřebitele*. Podívejme se nyní blíže na jejich obsah.

Standard finanční gramotnosti pro žáka 1. stupně základní školy

i. Peníze

Obsah: hotovostní a bezhotovostní forma peněz, způsoby placení, banka jako správce peněz

Výstupy: Žák používá peníze v běžných situacích, odhadne a zkontroluje cenu nákupu a vrácené peníze.

ii. Hospodaření domácnosti

Obsah: Rozpočet, příjmy a výdaje domácnosti, nárok na reklamaci.

Výstupy: Žák na příkladech ukáže, proč není možné realizovat všechny chtěné výdaje.

iii. Finanční produkty

Obsah: úspory, půjčky.

Výstupy: Žák vysvětlí, proč spořit, kdy si půjčovat a jak vracet dluhy.

Standard finanční gramotnosti pro žáka 2. stupně základní školy

i. Peníze

Obsah: Nakládání s penězi, tvorba ceny, inflace.

Výstupy: Žák na příkladech ukáže vhodné využití různých nástrojů hotovostního a bezhotovostního placení. Dále na příkladech ukáže tvorbu ceny jako součet nákladů, zisku a daně z přidané hodnoty (DPH). Žák objasní vliv nabídky a poptávky na tvorbu ceny a její změny a popíše vliv inflace na hodnotu peněz.

ii. Hospodaření domácnosti

Obsah: Rozpočet domácnosti, typy rozpočtu a jejich odlišnosti.

Výstupy: Žák sestaví jednoduchý rozpočet domácnosti, uvede hlavní příjmy a výdaje domácnosti, rozliší pravidelné a jednorázové příjmy a výdaje a zváží nezbytnost jednotlivých

výdajů. Dále žák objasní princip vyrovnaného, schodkového a přebytkového rozpočtu a vysvětlí, jak se bránit v případě porušení práv spotřebitele.

iii. Finanční produkty

Obsah: Služby bank. Aktivní a pasivní operace. Produkty finančního trhu pro investování a pro získání prostředků, pojištění, úročení.

Výstupy: Žák uvede příklady použití debetní a kreditní platební kar karty, vysvětlí jejich omezení. Dále žák uvede a porovná nejobvyklejší způsoby nakládání s volnými prostředky (spotřeba, úspora, investice), uvede a porovná nejčastější způsoby krytí deficitu (úvěry, splátkový prodej, leasing), vysvětlí význam úroku placeného a přijatého a uvede nejčastější druhy pojištění a navrhne, kdy je využít.

Standard finanční gramotnosti pro studenta střední školy

i. Peníze

Obsah: Placení v tuzemské i zahraniční měně. Tvorba cen, inflace.

Výstupy: Student používá nejběžnější platební nástroje. Smění peníze za použití kursovního lístku, stanoví cenu jako součet nákladů, zisku a daně z přidané hodnoty (DPH). Dále student vysvětlí, jak se cena liší podle zákazníků, místa, období apod. Rozpozná běžné cenové triky (cena bez DPH…) a klamavé nabídky. Vysvětlí podstatu inflace a její důsledky na příjmy obyvatelstva, vklady, úvěry a dlouhodobé finanční plánování. Uvede příklady, jak se důsledkům inflace bránit.

ii. Hospodaření domácnosti

Obsah: Rozpočet domácnosti.

Výstupy: Student rozliší pravidelné a nepravidelné příjmy a výdaje a na základě tohoto rozlišení sestaví rozpočet domácnosti. Student navrhne jak řešit schodkový rozpočet a jak naložit s přebytkovým rozpočtem domácnosti.

iii. Finanční produkty

Obsah: Přebytek finančních prostředků. Nedostatek finančních prostředků. Pojištění.

Výstupy: Student navrhne, jak využít volné finanční prostředky (spoření, produkty se státním příspěvkem, cenné papíry, nemovitosti…). Vybere nejvýhodnější produkt pro investování volných finančních prostředků a vysvětlí proč. Vybere nejvýhodnější úvěrový produkt s ohledem na své potřeby a zdůvodní svou volbu. Posoudí způsoby zajištění úvěru a vysvětlí, jak se vyvarovat předlužení. Vysvětlí způsoby stanovení úrokových sazeb a rozdíl mezi

úrokovou sazbou a roční procentní sazbou nákladů (RPSN). Vybere nejvýhodnější pojistný produkt s ohledem na své potřeby.

iv. Práva spotřebitele

Obsah: Předpisy na ochranu spotřebitele. Obsah smluv.

Výstupy: Student na příkladu vysvětlí, jak uplatňovat práva spotřebitele (při nákupu zboží a služeb včetně produktů finančního trhu). Na příkladu ukáže možné důsledky neznalosti smlouvy včetně jejich všeobecných podmínek.

Výše uvedené standardy finanční gramotnosti byly implementovány do kurikulárních dokumentů české vzdělávací soustavy, což jsou rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé stupně a typy škol (RVP). Plné začlenění do RVP pro gymnázia a střední odborné školy bylo realizováno v průběhu let 2008 a 2009. Standardy byly implementovány do vzdělávacích oblastí „*Člověk a svět práce*“ a „*Matematika a její aplikace*“.

„Oblast *Člověk a svět práce* definuje znalosti a dovednosti týkající se nakládání s finančními prostředky, tržní ekonomiky, národního hospodářství a úlohy státu v ekonomice, které studenti gymnázií a středních odborných škol mají získat. Oblast *Matematika a její aplikace* pak uvádí potřebný matematický aparát, který studentům umožní pochopení zákonitosti fungování finančních vztahů a analýzu nabízených produktů. Implementací do rámcových vzdělávacích programů se finanční standardy stávají závaznými pro všechny školy odpovídajícího typu a musí být náležitě přeneseny do jejich školních vzdělávacích programů.“ (Dvořáková a kol. 2011).

Další informace o začlenění do RVP pro gymnázia a střední odborné školy můžeme najít v Dvořáková a kol. (2011).

Do RVP pro základní vzdělávání byly standardy finanční gramotnosti implementovány v lednu 2013. Od září 2013 jsou školy povinny je začlenit do školních vzdělávacích programů.

Standardy byly zařazeny v RVP pro 1. stupeň ZŠ do oblasti „*Člověk a jeho svět*“ a v RVP pro 2. stupeň ZŠ do oblasti *‘Člověk a společnost’*.

Vzdělávací obsah vzdělávací oblasti „*Člověk a jeho svět*“ je členěn do pěti tematických okruhů. Jedním z nich je „*Lidé kolem nás*“. V tomto okruhu se žáci, mimo jiné, seznamují se se základními právy a povinnostmi a se světem financí. Jedním ze vzdělávacích cílů tematického okruhu „*Lidé kolem nás*“ je vést žáka k orientaci v problematice peněz a cen a k odpovědnému spravování osobního rozpočtu.

Na vzdělávací oblast „*Člověk a jeho svět*“ přímo navazuje vzdělávací oblast *‘Člověk a společnost’,* která má, kromě jiného, přispět k rozvoji finanční gramotnosti a k osvojení

pravidel chování při běžných rizikových situacích i při mimořádných událostech. Standardy finanční gramotnosti byly implementovány do jednoho z tematických okruhů této oblasti, a to „*Výchovy k občanství*“.

Jedním z cílových zaměření vzdělávací oblasti ‘Člověk a společnost’ je „vzdělávání směřující k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k orientaci v problematice peněz a cen a k odpovědnému spravování osobního (rodinného) rozpočtu s ohledem na měnící se životní situaci“. (VUP, RVP ZŠ, 2013)

Je zřejmé, že finanční gramotnost souvisí s matematickou gramotností. Pokud jedinec nemá určitý stupeň znalostí základních početních úkonů (matematická gramotnost), tak nemůže ve finančním světě obstát. Huston uvádí, že ‘pokud jedinec bojuje s aritmetickými dovednostmi, bude to mít jistě negativní dopad na jeho finanční gramotnost.‘ (Huston, 2010)

Vzdělávací oblast „*Matematika a její aplikace*“, v souvislosti s finanční gramotností, napomáhá žákům řešit „problémové situace a úlohy z běžného života, pochopit a analyzovat problém, utřídit údaje a podmínky, provádět situační náčrty, řešit optimalizační úlohy.“ (VÚP, RVP ZŠ).

Vztah mezi obsahem finanční a matematické gramotnosti je také vyjádřen v dokumentu PISA 2012 (viz obr. 1).

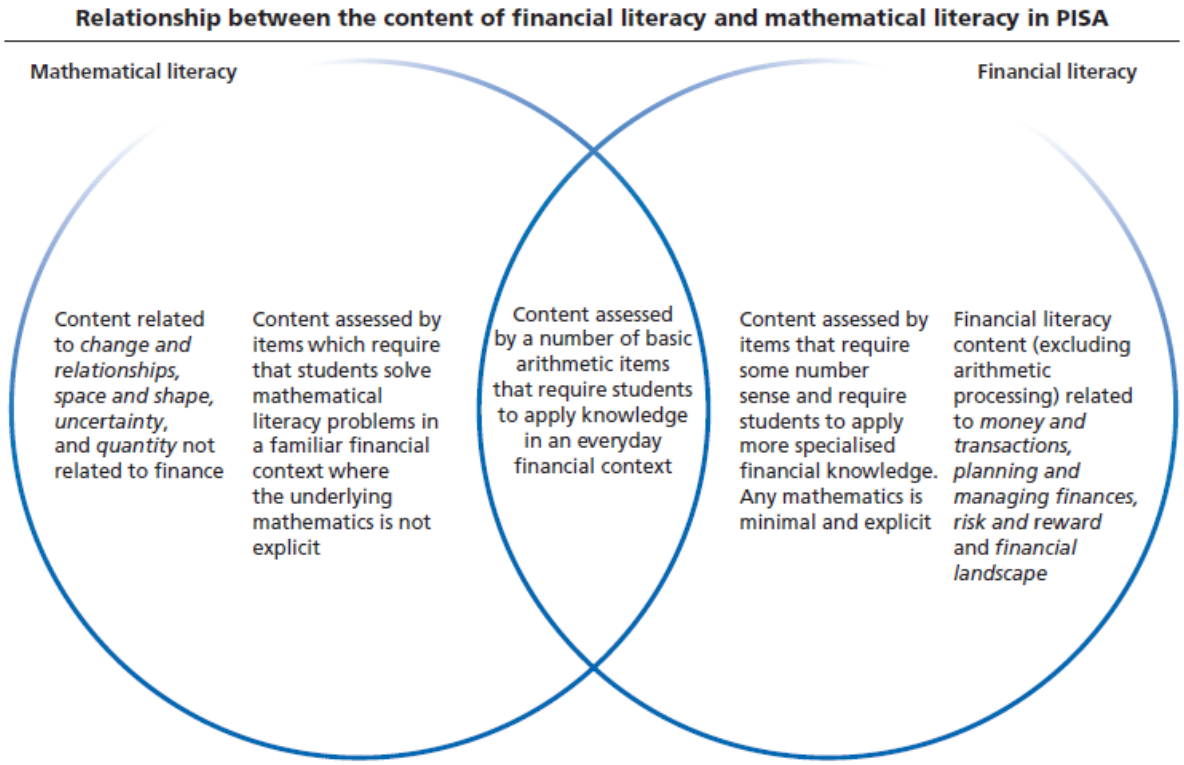

Obr.1 - Vztah mezi obsahem finanční gramotnosti a matematické gramotnosti v PISA

Zdroj: http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/PISA%202012%20framework%20e-book_final.pdf.

Nyní se blíže podívejme na výstupy a učivo z daných tematických okruhů, které se vztahují k finanční gramotnosti.

Člověk a jeho svět/ *Lidé kolem nás* (VÚP, RVP ZŠ, 2013, str. 42), 1. stupeň ZŠ

Výstupy: Žák se orientuje v základních formách vlastnictví; používá peníze v běžných situacích, odhadne a zkontroluje cenu nákupu a vrácené peníze, na příkladu ukáže nemožnost realizace všech chtěných výdajů, vysvětlí, proč spořit, kdy si půjčovat a jak vracet dluhy.

Učivo: Právo a spravedlnost – právní ochrana občanů a majetku včetně nároku na reklamaci. Vlastnictví – soukromé, veřejné, osobní, společné; hmotný a nehmotný majetek. Rozpočet, příjmy a výdaje domácnosti; hotovostní a bezhotovostní forma peněz, způsoby placení; banka jako správce peněz, úspory, půjčky.

Člověk a společnost/ *Výchova k občanství*/ *Člověk, stát a hospodářství* (VÚP, RVP ZŠ, 2013, str. 53), 2. stupeň ZŠ

Výstupy: Žák

- rozlišuje a porovnává různé formy vlastnictví, včetně duševního vlastnictví, a způsoby jejich ochrany,
- sestaví jednoduchý rozpočet domácnosti, uvede hlavní příjmy a výdaje, rozliší pravidelné a jednorázové příjmy a výdaje, zváží nezbytnost jednotlivých výdajů v hospodaření domácnosti, objasní princip vyrovnaného, schodkového a přebytkového rozpočtu domácnosti, dodržuje zásady hospodárnosti a vyhýbá se rizikům při hospodařená s penězi
- na příkladech ukáže vhodné využití různých nástrojů hotovostního a bezhotovostního placení, uvede příklady použití debetní a kreditní platební karty, vysvětlí jejich omezení
- vysvětlí, jakou funkci plní banky a jaké služby občanům nabízejí, vysvětlí význam úroku placeného a přijatého, uvede nejčastější druhy pojištění a navrhne, kdy je využít
- uvede a porovná nejobvyklejší způsoby nakládání s volnými prostředky a způsoby krytí deficitu
- na příkladu chování kupujících a prodávajících vyloží podstatu fungování trhu, objasní vliv nabídky a poptávky na tvorbu ceny a její změny, na příkladu ukáže tvorbu ceny

jako součet nákladů, zisku a DPH, popíše vliv inflace na hodnotu peněz

- rozlišuje, ze kterých zdrojů pocházejí příjmy státu a do kterých oblastí stát směruje své výdaje, uvede příklady dávek a příspěvků, které ze státního rozpočtu získávají občané
- rozlišuje a porovnává úlohu výroby, obchodu a služeb, uvede příklady jejich součinnosti

Učivo:

- majetek, vlastnictví – formy vlastnictví; hmotné a duševní vlastnictví, jejich ochrana; hospodaření s penězi, majetkem a různými formami vlastnictví
- peníze – funkce a podoby peněz, formy placení;
- hospodaření – rozpočet domácnosti, úspory, investice, úvěry, splátkový prodej, leasing; rozpočet státu, typy rozpočtu a jejich odlišnosti; význam daní
- banky a jejich služby – aktivní a pasivní operace, úročení, pojištění, produkty finančního trhu pro investování a pro získávání prostředků
- výroba, obchod, služby – jejich funkce a návaznost
- principy tržního hospodářství – nabídka, poptávka, trh; tvorba ceny, inflace; podstata fungování trhu; nejčastější právní formy podnikání

Člověk a společnost/ *Výchova k občanství*/ *Člověk, stát a právo* (VÚP, RVP ZŠ, 2013, str. 54), 2. stupeň ZŠ

Výstupy: Žák přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele. Provádí jednoduché právní úkony a chápe jejich důsledky, uvede příklady některých smluv upravujících občanskoprávní vztahy – osobní přeprava; koupě, oprava či pronájem věci.

*Učivo: P*ráv*o* v každodenním životě – význam právních vztahů; důležité právní vztahy a závazky z nich vyplývající; základní práva spotřebitele; styk s úřady.

Jak již bylo výše poznamenáno, existuje určitý vztah mezi obsahem finanční gramotnosti a matematické gramotnosti. Níže jsou uvedeny vybrané pasáže z oblasti *„Matematika a její aplikace“* v RVP ZŠ, které hrají významnou roli při řešení problémů z oblasti financí.

Matematika a její aplikace/ *Závislost, vztahy a práce s daty* (VÚP, RVP ZŠ, 2013, str. 31), 1. stupeň ZŠ

Výstupy: Žák popisuje jednoduché závislosti z praktického života, doplňuje tabulky, schémata. Vyhledává, sbírá a třídí data, čte a sestavuje jednoduché tabulky a diagramy.

Učivo: závislosti a jejich vlastnosti, diagramy, grafy, tabulky.

Matematika a její aplikace/ ***Nestandardní aplikační úlohy a problémy*** (VÚP, RVP ZŠ, 2013, str. 32), 1. stupeň ZŠ

Výstupy: Žák řeší jednoduché praktické slovní úlohy a problémy, jejichž řešení je do značné míry nezávislé na obvyklých postupech a algoritmech školské matematiky.

*Učivo***:** Slovní úlohy, číselné a obrázkové řady.

Matematika a její aplikace/*Číslo a proměnná* (VÚP, RVP ZŠ, 2013, str. 32), 2. stupeň ZŠ

Výstupy: Žák řeší aplikační úlohy na procenta (i pro případ, že procentová část je větší než celek). Matematizuje jednoduché reálné situace s využitím proměnných; formuluje a řeší reálnou situaci pomocí rovnic. Analyzuje a řeší jednoduché problémy, modeluje konkrétní situace, v nichž využívá matematický aparát.

Učivo: Poměr – měřítko, úměra, trojčlenka. Procenta – procento, promile; základ, procentová část, počet procent; jednoduché úrokování. Výrazy – číselný výraz a jeho hodnota; proměnná, výrazy s proměnnými, mnohočleny. Rovnice – lineární rovnice.

Matematika a její aplikace/*Závislosti, vztahy a práce s daty* (VÚP, RVP ZŠ, 2013, str. 33), 2. stupeň ZŠ

Výstupy: Žák vyhledává, vyhodnocuje a zpracovává data. Porovnává soubory dat. Určuje vztah přímé anebo nepřímé úměrnosti. Vyjádří funkční vztah tabulkou, rovnicí, grafem. Matematizuje jednoduché reálné situace s využitím funkčních vztahů.

*Učivo***:** závislosti a data – příklady závislostí z praktického života a jejich vlastnosti, nákresy, schémata, diagramy, grafy, tabulky. Funkce – přímá úměrnost, nepřímá úměrnost, lineární funkce.

Matematika a její aplikace/ ***Nestandardní aplikační úlohy a problémy*** (VÚP, RVP ZŠ, 2013, str. 34), 2. stupeň ZŠ

*Výstupy: Ž*ák užívá logickou úvahu a kombinační úsudek při řešení úloh a problémů a nalézá různá řešení předkládaných nebo zkoumaných situací. Aplikuje a kombinuje poznatky a dovednosti z různých tematických a vzdělávacích oblastí.

Učivo: Logické a netradiční úlohy.

Zařazení vzdělávání vedoucího k posilování finanční gramotnosti je přirozeně ponecháno na každé zemi. Je zařazováno do různých předmětů, jako je např. matematika, dějepis, ekonomie a zeměpis. Existuje ale i řada zemí, kde této problematice je věnován samostatný předmět (např. Island, Itálie, Španělsko, …). Z výše uvedeného je zřejmé, že v České republice je toto vzdělávání zařazeno do předmětů společensko – vědních a matematiky. Dále se v jednotlivých zemích liší i věk, ve kterém se děti a žáci prvně seznamují se světem financí. Např. v Japonsku, Itálii, Velké Británii získávají děti základy finanční gramotnosti již v předškolním věku (věk dítěte 4-5 let). V řadě zemí je ale počátek finanční vzdělávání posunut do věku 13-15 let (např. Kanada, Polsko, Irsko,…). V České republice od září 2013 je počátek finančního vzdělávání posunut z věku 14 -15 let do věku 6 let. Věk dětí má přirozeně velký vliv na přístup, který volíme.

3.4 Vybraná témata ze Standardů finanční gramotnosti

3.4.1 Úvěrové obchody

Poskytování úvěrů a další formy bankovního financování patří mezi nejdůležitější obchody komerčních bank. Je to vidět i na nákladech na reklamu, které banky vydávají v poměru k jiným bankovním produktům. Banky poskytují celou řadu různých úvěrů a půjček, které se liší nejrůznějšími charakteristikami, ať je to lhůta splatnosti, způsob čerpání, účelovost úvěru, zajištění apod.

Proto i vlastní členění úvěrů je poměrně obtížné, neboť je třeba zvolit kriterium, podle kterého budou úvěry klasifikovány.

Nejčastějším kriteriem, podle kterého bývají klasické úvěrové obchody členěny, je kriterium časové, tedy lhůta ve které mají být peněžní prostředky – jistina a úrok – bance vráceny. Běžný občan většinou volí úvěr krátkodobý, se lhůtou splácení 1 rok, pokud se nejedná o zvláštní druh půjčky na pořízení nemovitosti ze stavebního spoření nebo hypotečního úvěru, kde doba splácení je zpravidla 20 – 30 let.

Podle úročení úvěrů

Úroková sazba pro úvěrové obchody může být v úvěrové smlouvě stanovena **dvěma způsoby.** Buď je úvěr úročen po celou dobu pevnou sazbou nebo se sazba v čase mění – úvěr s pohyblivou sazbou

Obecně úvěry dělíme na:

- **zbožové úvěry** – poskytnuté a splácené ve zboží,
- **obchodní úvěry** – poskytnuté ve zboží a splácené v penězích,
- **revolvingové úvěry** – úvěry, kde postupné splácení ovlivňuje možnost opětovného čerpání ve stejném rozsahu,
- **peněžní úvěry** – skutečné poskytnutí peněz, i když nejčastěji v bezhotovostní podobě, kam patří občany nejčastěji využívané spotřebitelské úvěry,
- **závazkové úvěry a závazky** – ručení banky za svého klienta
- **alternativní formy financování** – klient získává finanční prostředky za určitých specifických podmínek (faktoring, forfaiting, leasing) – tyto formy financování se s výjimkou leasingu týkají hlavně podnikatelských subjektů.

Dále také úvěry dělíme:

Podle druhu instituce na bankovní a nebankovní..

Podle zajištění:

- **zajištěné -** banka proti poskytnutí vyžaduje jištění movitou věci (například autem nebo nemovitostí, jinou movitou věcí, jejíž hodnota dosahuje výše hodnoty půjčených prostředků.).
- **nezajištěné -** banka poskytuje jen nejspolehlivějším, prověřeným klientům.

Podle čerpání:

- **jednorázové** - klient čerpá předem stanovenou částku jednorázově nebo postupně na základě předem dohodnutých termínů (půjček),
- **postupné** (úvěrová linka) - klient si opakovaně půjčí finanční prostředky určené pro financování svých osobních potřeb do výše předem stanoveného úvěrového limitu.

Podle měny, ve které jsou poskytovány:

- **korunové** - v české měně (Kč),
- **devizové** – v zahraniční měně (EURO, USD aj.).

Z hlediska doby splatnosti úvěry dělíme:

- **Krátkodobé úvěry – do 1 roku**

Krátkodobý nebo střednědobý úvěr, který v současnosti upravuje zákon č. 145/2010 Sb. o **spotřebitelském úvěru** (Zákon, 2010). V tomto zákonu je zapracována směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/4/ES. Z věcné logiky jsou ze zákona vyloučeny hypotéky a půjčky do 5.000 Kč a nad 1 880 000 Kč a nově se také nesleduje délka trvání půjčky (což bylo předtím v zákoně z r. 2001). Zákon má posílit postavení spotřebitele ve vztahu klient –

finanční instituce. V situaci, kdy žádá klient o nepodnikatelskou půjčku/úvěr, je zákonem stanovena přesná informační povinnost jeho půjčovateli. Pokud tato povinnost není splněna, má spotřebitel – klient nárok na úrok ve výši diskontní sazby ČNB od počátku uzavření smluvního vztahu a ujednání o ostatních platbách jsou neplatné. Nová právní úprava také umožňuje spotřebiteli odstoupit od smlouvy o poskytnutí úvěru do 14 dnů po uzavření smlouvy. Nově je také v zákoně zakotvena sankce za předčasné splacení úvěru, která nesmí být vyšší než 1 % úvěru. Smlouva musí být písemná. Vzhledem k tomu, že byly při kontrolách zjišťovány nejednotnosti ve výpočtu RPSN, je vzorec uveden v příloze zákona. Novela zákona také zakázala používání plateb formou směnky či šeku a volání pro sjednání této služby za výrazně dražší tarify, než je na trhu běžné.

V souvislosti s tímto novým zákonem byl také novelizován živnostenský zákon, který zavádí nový předmět podnikání kterým je „Poskytování nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru."

Některé konkrétní příklady krátkodobých úvěrů, které občané ČR běžně využívají.

Kontokorentní úvěr

Oblíbená forma krátkodobého financování, nejrozšířenější typ krátkodobého úvěru. Jedná s o úvěr, který se klientovi otevírá na jeho běžném účtu. Klient může čerpat peněžní prostředky nebo provádět z účtu platby až do debetní části účtu, tedy i v okamžiku, kdy není na účtu dostatek prostředků. Maximální výše kontokorentního úvěru je dána tzv. úvěrovým rámcem, za jehož překročení platí klient bance sankční úrok. Z povahy tohoto typu úvěru plyne, že se velmi často mění jeho zůstatek. Bankovní software počítá úroky jak z debetního, tak z kreditního zůstatku, výše obou sazeb je smluvně zakotvena. V případě, že klient banky z nejrůznějších důvodů prostředky nečerpá, ale má jejich čerpání smluvně zajištěno, chrání se banky proti možnému nevyužití zdrojů a neinkasování úroků stanovením určitého úroku za rezervaci z celého úvěrového rámce. Úroková sazba pro kontokorentní úvěr je tady složená z úroku za rezervaci prostředků a z úroku ze skutečně čerpaných prostředků.

Výhodou tohoto typu úvěru pro klienta je možnost čerpání peněžních prostředků pohotově a účelově dle vlastního uvážení. Pro banku je naopak výhodou vyšší úroková sazba.

- **Střednědobé úvěry**

Doba splatnosti je od jednoho roku do čtyř let. Základním typem je **investiční úvěr** nebo úvěry od leasingových společností – **leasing**.

- **Dlouhodobé úvěry**

Doba splatnosti je nad 4 roky a vyskytují se poměrně zřídka kromě jednoho základního typu a tím je **hypoteční úvěr nebo úvěr ze stavebního spoření**. (Dále jsou také využívány v podnikatelské praxi pro investiční záměry.)

Jako nejvýhodnější doba splácení pro klienta je doporučována doba 20 let. Nejčastějším typem zástavy je nemovitost, která je z úvěru pořizována či rekonstruována. Zvláštním typem tohoto úvěru je **úvěr ze stavebního spoření**, kde je část splátek (úroku) dotována státem přímou finanční podporou ve výši 10 %. S ohledem na dobu splácení se jedná z pohledu banky o nejrizikovější produkt, proto bývá často úroková sazba stanovena (fixována) jen na kratší období několika let, dále je stanovena tzv. plovoucí sazba, odvíjející se od měnících se sazeb na trhu.

Zvláštní typ úvěru - konsolidační úvěr

Je u nás poměrně nový typ úvěru. Umožňuje sloučení několika stávajících úvěrů (i od různých poskytovatelů) do jednoho, u kterého pak lze znovu zvolit délku splatnosti a tím i velikost měsíčních splátek. Pokud má tedy někdo několik úvěrů od různých bank, konsolidací může podstatně ušetřit nejen na měsíčních poplatcích, ale také může dost výrazně snížit výši měsíční splátky za všechny tyto úvěry (mnohdy více než o polovinu). Většinu administrace spojené s převedením úvěrů obvykle obstará sama banka, u které je konsolidace využito. Ručení je individuální podle celkové částky konsolidačního úvěru.

Úvěrové obchody zakládají relativně dlouhodobé vztahy mezi bankou a klientem (úvěrovým dlužníkem), tj. na vztahy začínající žádostí klienta o poskytnutí úvěru a končící až jeho splacením. Vžilo se pro ně označení **úvěrový proces**, který lze rozčlenit do několika etap:

1. žádost o poskytnutí úvěru,
2. úvěrová analýza (zkouška úvěrové způsobilosti dlužníka),
3. uzavření úvěrové smlouvy a uvolnění čerpání úvěru,
4. kontrola dodržování podmínek úvěrové smlouvy,
5. zajištění úvěru,
6. úvěrová operace končí splacením úvěru a úroků, po kterém následuje uvolnění záruk.

Žádost o poskytnutí úvěru

První kontakt mezi bankou a zákazníkem má zpravidla podobu úvodní schůzky, na níž si obě strany vyjasňují své potřeby, cíle a podmínky. Formulář žádosti o poskytnutí úvěru by měl obsahovat následující podstatné údaje:

- základní identifikace klienta (jméno/název, adresu/sídlo, rodné číslo/IČO),
- údaje o právních, majetkových, hospodářských a finančních poměrech klienta,
- požadovaný druh úvěru,
- výši úvěru a měnu,
- navrhovaný způsob a předpokládané termíny čerpání a splácení úvěru,
- nabídku způsobu zajištění,
- údaje o čerpaných úvěrech a obchodních spojeních k jiným bankám.

Počet a druh příloh, které tuto žádost doprovázejí, je závislý na druhu a účelu požadovaného úvěru, jak uvádí následující tabulka.

Tabulka 4 - Standardně užívané přílohy žádosti o poskytnutí úvěru:

Produktivní úvěry (určené podnikatelům)	**Spotřební úvěry** (určené soukromým osobám)
doklady o právní existenci žadatele	
poslední aktuální účetní výkazy (Bilance aktiv a pasiv, Výkaz zisků a ztrát a Výkaz toků peněžní hotovosti)	potvrzení o výši příjmů (potvrzení zaměstnavatele nebo kopie aktuálního daňového přiznání)
podnikatelský záměr (plán)	-
finanční projekt (výhled) tj. předpokládaný vývoj položek základních účetních výkazů během trvání úvěrového vztahu	-
doklady vztahující se k navrhovanému zajištění úvěru	

Zdroj: vlastní šetření

Centrální registr úvěrů (CRÚ)

Je informační systém ČNB, který soustřeďuje informace o úvěrových závazcích fyzických osob podnikatelů a právnických osob a umožňuje operativní výměnu těchto informací mezi účastníky CRÚ. Jsou zde evidovány:

- spotřebitelské úvěry FO, hypoteční úvěry FO, ručitelské závazky klientů, údaje o depozitních účtech (běžné účty bez povoleného debetu, spořící, termínové účty),
- všechny záznamy jsou evidovány po dobu 10 let od splacení závazku,
- účastníci,
- všechny banky a pobočky zahraničních bank působících na území ČR a další osoby, stanoví-li tak zvláštní zákon. Povinností je provádět pravidelné měsíční aktualizace databáze,

- nejsou zde leasingové společnosti, finanční úřady, nebankovní finanční instituce,
- přístup k informacím je umožněn jednotlivým účastníkům a ČNB v rozsahu potřebném pro zajištění provozu CRÚ,
- pokud si chce FO podnikatel nebo PO nechat zřídit výpis z CRÚ, účtuje si zde ČNB poplatek ve výši 400 KČ včetně DPH. Výši poplatku zveřejňuje v sazebníku.

SOLUS

SOLUS vytváří 2 negativní registry klientských informací, které shromažďují informace o klientech s problémy se splácením svých závazků u některého ze členů sdružení SOLUS (fyzické osoby, právnické osoby). Systém funguje online. Registr poskytuje informace o klientech, kteří nesplnili svoji platební povinnost plynoucí jim z leasingové, úvěrové či jiné smlouvy.

BRKI

Systém funguje již od r. 2002 a dnes jej provozuje společnost CBCB (Czech Banking Credit Bureau). Kromě problémů se splácením úvěru je v registru každý, kdo měl problémy se zůstatky na svém bankovním účtu či kartě. Informace se mažou po 4 letech.

NRKI

Nebankovní registr, který eviduje informace o klientech v oblasti leasingu a splátkového prodeje. Údaje používané tímto registrem podléhají zákonu o ochraně osobních údajů, a proto se v nich vyskytují pouze informace, se kterými souhlasili klienti.

Zajištění úvěrů

Úvěry mohou či nemusí být zajištěné. Jejich zajištění však zvyšuje bance jistotu, že v případě problémů ze strany klienta dostane svoje peníze zpět a to s sebou nese zpravidla nižší úrok. Banka si může nechat prověřit bonitu klienta či stanovit úvěrům limity. U některých úvěrů tak dlužník ručí zastavením svého (většinou nemovitého) majetku bance (akcesorické zajištění), jindy například směnkou nebo uzavřeným životním pojištěním s případným plněním ve prospěch banky. V případě abstraktního zajištění přímá vazba mezi úvěrem a zajištěním neexistuje – v takovém případě se ale nejedná o konkrétní směnku, ale v podstatě jakoukoliv, která bance zajistí vrácení vlastních peněz.

Dále lze konstatovat, že cena peněz závisí i na nezaměstnanosti konkrétní země, protože s vyšším procentem nezaměstnaných roste i pravděpodobnost nesplácení půjčky a tím i rizikovost úvěrů a náklady na půjčení peněz.

Podle Skalkové (2012) tuzemské banky změnily taktiku. Většina bank na spotřebitelských úvěrech nabízí na počátku jednání mnohem lepší úrok než v minulosti, aby klienti hned nešli jinam. Ve skutečnosti ale nezlevnily.

Jak vyplývá z průzkumu společnosti Datank, který v květnu 2012 a 2011 provedla pro soutěže Cena HN Nejlepší banka, Nejlepší pojišťovna, tak celkem v pěti bankách v květnu tohoto roku nabízeli spotřebitelskou půjčku na 150 tisíc korun se splatností pět let za úrok pod 10 procent ročně. Běžně ale banky půjčovaly dráž. Podle údajů ČNB byl průměrný úrok, za který banky v květnu 2012 spotřebitelské půjčky lidem skutečně poskytovaly, 13,53 procenta.

Ještě o rok dříve přitom při prvním jednání o půjčce byly banky vůči klientům méně "hodné". Začínaly s vyšším úrokem, aby pak mohly zlevnit a snížením sazby tak opticky ukázat zákazníkovi, jak mu vycházejí vstříc. Klient pak ale často při sjednání úvěru získal lepší sazbu. Průměrná sazba podle ČNB se však o rok dříve od té v tomto roce (Skalková, 2012) odlišovala jen o jednu setinu procenta, čili byla v podstatě stejná.

Tato prodejní strategie má podle ohlasu z bankovních kruhů úspěch, ale opět svědčí o tom, jak se připravují týmy odborníků na to, jak získat klienta. Ve srovnání s nimi stojí řadový občan při jednání bez zkušeností a vědomostí, nepřipraven.

Půjčená částka je připisována klientovi na běžný účet, případně se vytvoří nový účet, ze kterého může klient čerpat. I když se může zdát, že úrok je nízký v porovnání s konkurencí, ve skutečnosti tomu tak být nemusí. Kolik je třeba ve skutečnosti splácet, zjistíme ze **sazby RPSN** (Roční Procentní Sazba Nákladů, neboli celkové náklady, vyjádřené jako roční procentní podíl z celkové výše půjčky), jejíž výpočet je dán v zákoně o spotřebitelském úvěru č. 145/2010 Sb. § 10 . Tam je definována jako současná hodnota všech nákladů spotřebitele sjednaných mezi věřitelem a spotřebitelem ve smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr a počítá se na roční bázi podle níže uvedeného vzorce (Zákon, 2010). Nedostatkem této legislativy však je, že stále nemusí být v RPSN zahrnuty veškeré poplatky, jako např. sankce za pozdní splátku, poplatky za zřízení úvěru, poplatky za vedení úvěru, různé druhy pojištění atd.

„Výpočet roční procentní sazby nákladů na spotřebitelsky úvěr

Základní rovnice, kterou se stanoví roční procentní sazba nákladů (RPSN), odpovídá na ročním základě celkové Současné hodnot čerpání na jedné straně a celkové současné hodnot splátek a plateb poplatků na straně druhé.

Roční procentní sazba nákladů se vypočte podle následujícího vzorce:

$$\sum_{k=1}^{m} C_k (1+X)^{-t_k} = \sum_{l=1}^{m'} D_l (1+X)^{-s_l}$$

kde:

X.....je RPSN,

m.....je číslo posledního čerpání,

k.....je číslo čerpání, proto $1 < k < m$,

C_k.....je částka čerpání k,

t_k.....je interval vyjádřený v letech a zlomcích roku mezi datem prvního čerpání a datem každého následného čerpání, proto $t_1 = 0$,

m'.....je číslo poslední splátky nebo platby poplatků,

l.....je číslo splátky nebo platby poplatků,

D_l.....je výše splátky nebo platby poplatků,

S_l.....je interval vyjádřený v letech a zlomcích roku mezi datem prvního čerpání a datem každé splátky nebo platby poplatků.

Poznámky:

a) Částky placené oběma stranami v různých okamžicích nemusí být nutná stejné a nemusí být nutná placeny ve stejných intervalech.

b) Počátečním datem je datum prvního čerpání.

c) Časové intervaly použité ve výpočtech se vyjadřují v letech nebo ve zlomcích roku. Má se za to, žel rok má 365 dní (nebo 366 dní u přestupných roků), 52 týdnů nebo 12 stejně dlouhých měsíců. Má se za to, žel takový měsíc má 30,41666 dní (tzn. 365/12), a to bez ohledu na to, zda se jedná o přestupný rok.

d) Výsledek výpočtu se vyjadřuje s přesností na nejméně jedno desetinné místo. Je-li hodnota číslice na následujícím desetinném místně větším nebo rovna 5, hodnota číslice na příslušeném desetinném místně se zvyšuje o jednu.

e) Rovnice můžeš být přepsána pomocí jediné sumy a tokové veličiny (A_k), která bude kladná nebo záporná, jinými slovy bud' zaplacena, nebo obdržena v obdobích l až k, vyjádřen v letech, tj.

$$S = \sum_{k=1}^{n} A_k (1 + X)^{-t_k} ,$$

S.....představuje současný zůstatek toků. Je-li cílem udržet rovnost toků, hodnota je nulová “ [23].

Protože je RPSN sazbou s ukazatelem ročních nákladů, je podle ní těžké posoudit výhodnost úvěru na velmi krátkou dobu.

RPSN se v jednotlivých členských státech EU velmi liší. Řada zemí stanovuje maximální výši úroků, nebo přímo RPSN, aby se zabránilo lichvě.

RPSN se u nás pohybuje běžně mezi 15% až 25% v závislosti na výši půjčky, na předmětu půjčky nebo na době splácení.

Je zajímavé sledovat vývoj této sazby. V období před krizí byly sazby nižší, přesto, že se lidem dařilo dobře a byli by si půjčovali i za dražší peníze. Až s téměř dvouletým odstupem od počátku krize začaly sazby opět klesat, aby se v období sledování ČNB staly nejnižšími v oblasti pořizování nemovitostí k bydlení v roce 2012. Naopak cena běžných úvěrů stoupá i přes přetrvávající ekonomické problémy země.

Řádné splácení

Společným bodem pro všechny druhy a typy úvěrů půjček je řádné **splácení**, které je obvykle stanoveno v měsíčních splátkách, pak se jedná o tzv. **pravidelné splácení**. Dlužníkovi je do pravidelných měsíčních intervalů splácení rozložena celá jistina, kterou si zapůjčil, a zároveň jsou v měsíčních splátkách zahrnuty úroky z úvěru. Pro větší klid dlužníků je nabízena možnost se **pojistit proti neschopnosti splácet** a často také banky požadují **uzavřít životní pojistku**. Pojistky umožňující eliminovat toto riziko, jsou zpravidla již součástí jednotlivých úvěrů a poplatky za pojištění jsou rozděleny také do pravidelných měsíčních splátek. Pokud tedy pojištěný klient není schopen splácet svoje závazky, například kvůli dočasné ztrátě zaměstnání, hradí za něho pravidelné měsíční splátky pojišťovna.

Způsob splácení je uveden v **úvěrové nebo pojistné smlouvě.**

Platební neschopnost

V případě platební neschopnosti klienta bohužel následuje předběžné opatření a každý den je dlužná částka navyšována o nepříjemně vysoká procenta, proto je nutné každou **půjčku velmi dobře zvážit** a důkladně se seznámit s podmínkami jejího poskytnutí. Také bývá

doporučováno po celou dobu splácení mít v záloze 3 – 6 měsíční rezervu na splátky pro případ, že by z jakéhokoli důvodu (např. ztráty zaměstnání) nebylo možno půjčku splácet. Další možností, jak předejít nepříjemnostem, je pojistit si neschopnost splácení.

Konsolidace půjček

Bohužel může nastat situace, že i svědomitý dlužník se dostane do finančních problémů a **není schopen** včas **splácet své půjčky**. Pro takové případy je možné využít **konsolidaci půjček**, která spočívá ve sloučení několika stávajících půjček a úvěrů do jednoho jediného úvěru. Novým úvěrem jsou jednorázově uhrazeny všechny stávající půjčky dlužníka a v budoucnu je splácena již jen jedna jediná půjčka.

Osobní bankrot

V určitých krajních případech, může u dlužníka dojít k tak velkému **zadlužení**, že dlužník není schopen **splácet svoje půjčky nebo úvěry**. Pokud již dlužník není schopen řešit svoji finanční situaci další půjčkou, konsolidací půjček, případně hradit splátky půjček pomocí pojištění schopnosti splácet, má od roku 2008 zákonnou možnost (insolventní zákon č. 182//2006 Sb. s účinností od roku 2008) vyhlásit tzv. osobní bankrot. Oddlužení v případě osobního bankrotu povoluje **insolvenční soud**, který na základě dodaných podkladů rozhodne o oddlužení. Formu oddlužení prostřednictvím **osobního bankrotu** nelze použít na oddlužení zajištěných závazků či závazků z podnikání. Mezi nejčastější závazky tohoto typu patří hypotéční úvěry a různé formy leasingu. V případě těchto typů půjček dlužník za své závazky ručí nemovitostí, automobilem případně jinou formou zástavy.

Návrh na oddlužení musí obsahovat soupis majetku a závazků, listiny o příjmech dlužníka za poslední 3 roky, písemný souhlas věřitele, že hodnota plnění bude nižší než 30 % pohledávky. Návrh musí podepsat všichni spoludlužníci (je-li jich více, např. manželka či další členové domácnosti). Dluh musí být minimálně u dvou věřitelů a pohledávky musí být po splatnosti minimálně 30 dní. V roce 2011 proběhlo u českých soudů 740 osobních bankrotů, do září 2012 jich bylo již 1410 (zdroj Česká televize).

Podání tohoto návrhu k soudu představuje pro dlužníka ochranu před exekucí jeho majetku, které – i v situaci nařízené soudem – nemohou být vykonány. Soud může schválit dvě formy oddlužení – prodání majetku nebo splátkový kalendář. V případě splátkového kalendáře soud nařídí dlužníkovi, aby po dobu pěti let posílal věřitelům splátky vždy počátkem měsíce. Na splátky se rozdělí pro věřitele částka, která překračuje zákonem stanovené životní minimum z příjmu dlužníka.

Splní-li dlužník řádně své povinnosti podle schváleného způsobu oddlužení, vydá insolventní soud usnesení, jímž ho osvobodí od placení pohledávek zahrnutých do oddlužení. A to v rozsahu, v němž dosud nebyly uspokojeny. Pokud bude uhrazeno méně než 30% pohledávek, musí dlužník prokázat, že se tak nestalo úmyslně a že by případné vyhlášení konkurzu nepřineslo nezajištěným věřitelům vyšší plnění.

Podle Smrčky et al (2012) však u nás trvá průměrný soud 611 dní, v zemích OECD 518 dní. Vlastní řízení před insolvenčním soudem v ČR pak 3,2 roku, průměr zemí OECD je 1,7 roku, tedy zhruba polovina doby trvání u nás.

Exekuce

Nebude-li úvěr řádně splácen a zejména v situaci, kdy ve splátkách nastane delší časová prodleva a dlužník nereaguje na výzvy věřitele, dochází k exekuci. Exekuce může být nařízena i v situaci, kdy dlužník nepřebírá poštu nebo se nedostaví k soudu. Exekuce se týká nejen dlužníka, tedy povinného, ale také jeho rodiny. Např. se vztahují nároky věřitele na majetek rozvedené manželky, pokud vznikl dluh v době, kdy ještě nebyli rozvedeni.

Podle občanského zákona nesmí exekutor zabavit pouze věci, které se týkají uspokojování jeho hmotných potřeb a také jeho rodiny, nebo je potřebuje k výkonu své profese či podnikatelské činnosti. Také jsou vyloučeny z exekuce věci, které by byly v rozporu s morálními pravidly. Jedná se zejména o oděvy a obvyklé vybavení domácností, snubní prsten, zdravotnické potřeby a pomůcky a hotovost do výše 1 000 Kč.

Věci, které povinný (dlužník) potřebuje k výkonu svého podnikání zabavit nelze – ale např. celou firmu nebo její část exekutor prodat smí. Exekutor také smí prodat majetek, o němž se domnívá, že patří povinnému, neboť je nalezl na adrese, kde se obvykle dlužník zdržoval a pokud tyto věci jeho nejsou, je zapotřebí doložit vlastnictví někoho jiného a podat vylučovací žalobu k příslušnému soudu.

Exekutor také smí předvolat dlužníka, aby uvedl své majetkové poměry a pokud je uvede nesprávně nebo účelově převedl majetek na jinou osobu, může exekutor ze zákona podat na dlužníka trestní oznámení.

Proti exekuci se lze odvolat, ale k jiným důvodů, než které jsou dále uvedeny, soud nepřihlíží – jsou to chyby v postupu věřitele či exekutora – např. dluh je splacen, nebo došlo k omylu v osobě dlužníka. Až do rozhodnutí se v tomto případě exekuce pozastavuje a majetek povinného zůstává neprodán. Podle §266 odst. 1 občanského zákona [24] lze také požádat o odklad exekuce majetku, např. v situaci, kdy se dlužník dostal do situace s nesplácením vinou někoho jiného.

Ochrana spotřebitele

Informace o postupu v případě finanční tísně poskytují různé poradny, jako Poradna při finanční tísni, poradny zřízené exekutorskou komorou, Sdružení obrany spotřebitelů, poradny sdružené v Asociaci občanských poraden atd. Účinnou pomoc také občanům nabízí Nadace Člověk v tísni nebo ombudsman ČR či finanční arbitr. Finanční arbitr je podle novely zákona o spotřebním úvěru č.145/2010 Sb. (Zákon, 2010) kompetentní i v rozhodování sporů mezi věřiteli nebo zprostředkovateli při nabízení, poskytování nebo zprostředkování spotřebitelských úvěrů a to jak u bankovních, tak i nebankovních produktů. V případě problémů s poskytováním informací či dalšího nedodržení podmínek vyplývajících ze zákona se lze obrátit u bankovní instituce také na ČNB a to i v oblasti např. hypoték či stavebního spoření, které do kompetence finančního arbitra nepatří.

Pokud dochází k exekuci majetku a dlužník se domnívá, že byly porušeny zákonné postupy, může se obrátit se svojí stížností na postup exekutora na Exekutorskou komoru ČR, která jeho stížnost prověří a je –li oprávněná, zjedná nápravu.

Dále se každý spotřebitel může sám vzdělávat a získávat informace na různých serverech či v poradnách (např. Sdružení obrany spotřebitelů, které shromažďuje, zpracovává a šíří informace týkající se ochrany spotřebitele). Proti neoprávněnému poskytování informací se člověk může bránit na Úřadu pro ochranu osobních údajů.

V rámci evropského společenství byla spuštěna webová stránka: *http://isitfair.eu* (Je to poctivé?), obsahující praktické informace (ve všech jazycích evropského společenství) pro spotřebitele o tom, jak zjistit, zda-li se nestali obětí nekalých obchodních praktik. Jedná se o práva spotřebitelů a chování prodejců ve všech oblastech života, nikoliv jen v oblasti finančního trhu.

Rozhodčí doložka

Rozhodčí doložka by měla představovat jakousi alternativu k soudnímu sporu. Je to způsob rychlejší a méně nákladný než vlastní soud. Rozhodcem podle zákona o rozhodčím řízení musí být způsobilá zletilá osoba. V rozhodčích senátech se lze setkat s právníky i odborníky na určitou posuzovanou oblast. Nejznámější rozhodčí soud v ČR je při hospodářské komoře. Rozhodce může postupovat podle právního řádu ČR nebo může dojít k dohodě, že bude postupováno podle spravedlnosti a pak je verdikt vydán tak, jak jej jako spravedlivý rozhodce cítí.

Pasáže týkající se rozhodčích doložek je třeba číst stejně obezřetně jako každé jiné. Je však dobré zjisti si něco o osobě, která je ve smlouvě uvedena jako rozhodce – zda není nějak spřízněn s firmou věřitele, zda je na uvedené adrese snadno k zastižení. Také je lépe dát přednost osobní formě projednání před písemnou, kdy se věřitel zbavuje možnosti hájit osobně v rozhodčím řízení.

Dalšími finančně – úvěrovými produkty, které banky a finanční instituce nabízejí, jsou **leasing, faktoring, forfaiting, kreditní karty, tolling, příp. emise nebo pomoc s emisí cenných papírů.**

Těmto instrumentům se zde nelze pro nedostatek místa věnovat, jsou to finanční instrumenty, které využívají především velké firmy, které s finanční gramotností zpravidla díky odborníkům, které zaměstnávají, nemají problémy. S výjimkou kreditních platebních karet, které si lidé mylně řadí na úroveň běžných platebních karet a netuší, že si vlastně mohou jejich prostřednictvím půjčovat peníze Tento omyl je velice častý a jejich název je zavádějící i pro velmi inteligentní a vzdělané osoby.

Dále by zde bylo možno uvést řadu informací, které se týkají pojišťovnictví. V této práci není dostatek prostoru rozepsat se do větší šíře o těchto produktech, které jsou dnes velmi těsně provázány s bankami. Některé pojišťovny dnes nabízejí úročené produkty a naopak banky pojistky ke svým produktům (např. u hypoték pojištění neschopnosti splácet, životní pojistky, pojištění stavěné nemovitosti atd.). Registrovaných finančních poradců a makléřů je dnes velké množství a právě v této oblasti dochází často z důvodu snahy získat provizi z uzavřené pojistky k problémům, které pramení částečně z neznalosti klienta a částečně z toho, že klient nebývá vždy řádně informován o svých právech a často dochází k situacím, že o tom, kdy k plnění ze strany pojišťovny neproběhne, ani informován není. Jde-li o člověka, který chce sjednat pojistku s úmyslem rychlého zisku ze své provize, potom ten, aby uzavřel pojistku, záměrně zamlčí některé detaily pojistného plnění a když pojištěný na tuto mezeru v informacích přijde, běží už většinou nějaká doba a tedy i provize pro zástupce společnosti. K podvodům také často sklouzávají zástupci při uzavírání např. investičního pojištění. Vypočtou potenciálnímu klientovi přínos z této pojistky ze zcela nereálných čísel, zapomenou na inflaci, na vývoj ekonomiky ve státě a potenciální klient teprve po jednom roce či více letech zjistí, že tzv. výhodnost tohoto produktu neexistuje, což je zvlášť typické pro současnou dobu. Navíc je zapotřebí upozornit, že v žádné takovéto smlouvě není garance

jakéhokoli výnosu, tudíž tento odhad je skutečně jen více či méně profesionálním odhadem. Ale tyto praktiky jsou vlastní i např. realitním makléřům – řada z nich v touze po provizi z uskutečněného obchodu nesdělí zákazníkovi určitá data nebo je úmyslně zkreslí nebo pozmění. Zcela nedávno za takovou praxi udělila Česká obchodní inspekce na podnět řady stížností pokutu ve výši 5 mln. Kč jedné pražské realitní kanceláři.

Proto jsou některým závažnějším situacím věnovány pasáže v závěru této práce, s přihlédnutím k běžné praxi.

Někteří autoři ve finanční gramotnosti vidí také daně, práci realitních makléřů, obchodní smlouvy. I ty budou letmo zmíněny v závěru této práce, ale věnovat se detailněji tak širokému záběru v této práci nelze.

3.4.2 Možnosti spoření

Pokud není zapotřebí k získání majetku předchozích aktivit, je to vždy jen dobře, protože se tak lze vyhnout velké řadě různých problémů. Co ale dělat v situaci, kdy má rodina přebytky aktiv, hlavně těch nejlikvidnějších, tedy peněz? Jsou zde další finanční produkty, které umožňují je množit. Jsou to depozita, obchody s cennými papíry, podílové fondy aj. Mnohé strategie, vhodné pro současný rozkolísaný svět popisuje např. Kniha Všechno je jinak (Pikora, Šichtařová, 2011) ale po jejím dočtení to tak trochu vypadá, že pro přebytečné finanční prostředky není zrovna nejlepší doba – relativně dobře vychází investice do nemovitostí či půdy, další – jako cenné papíry, dluhopisy, penzijní fondy bude lépe vyloučit jako vysoce rizikové. I když lze s autory souhlasit, letmo budou zmíněny i v této práci. Zbývají klasické bankovní produkty, které jsou však opravdu vhodné spíše pro menší sumy, což je ale nejčastější situace přebytku rodinných rozpočtů. Proto je následující pasáž věnována právě jim.

Členění tzv. pasivních produktů (obchodů):

1. podle doby trvání:

- krátkodobé – do 1 roku,
- střednědobé – 1- 4 roky,
- dlouhodobé – nad 4 roky.

2. podle formy:

- netermínované vklady,

- běžný účet,
- termínované vklady,
- úsporné vklady,
- vklady na vkladních knížkách,
- vkladové (depositní) listy (certifikáty),
- bankovní či jiné dluhopisy,
- hypoteční zástavní listy,
- depozitní směnky.

Netermínované vklady (vklady na požádání) – běžné účty

Tyto vklady poskytují všechny typy bank. Jejich hlavním účelem je zprostředkování platebního styku. Netermínované vklady jsou představovány v podobě bezhotovostních peněz na běžných bankovních účtech (soukromé nebo podnikové). Jsou to uložené peníze, které mohou být kdykoliv vybrány a použity k placení např. pomocí šeku nebo příkazu k úhradě. Jsou také základní službou v oblasti depozitní politiky. Oproti termínovaným vkladům jsou úročeny nižší úrokovou mírou. Z hlediska banky jsou méně výhodné, protože jsou nejméně stabilní a nejvíce rizikové a také velmi nákladné. S klientem je uzavřena smlouva o vedení běžného účtu, v níž jsou uvedeny jen nejzákladnější náležitosti, většina podrobných podmínek je obsažena v tzv. obchodních podmínkách, které jsou nedílnou součástí smlouvy a bývají často měněny formou vývěsky na internetových stránkách každé banky.

Běžné účty nabízejí svým klientům všechny banky. Umožňují majiteli účtu:

- soustřeďovat volné peněžní prostředky,
- čerpat hotovost,
- uskutečňovat platby ve prospěch jiných osob, tzv. bezhotovostní způsob placení.

Používání běžného účtu:

- ukládání a výběr peněžních prostředků, využívání uložených prostředků k dalším transakcím,
- právo disponovat s penězi mají majitelé účtů a osoby uvedené v podpisovém vzoru, v určitých případech i jiné osoby (např. na základě rozhodnutí soudu).

Termínované vklady

Termínované vklady představují stabilní peněžní zdroj, který banka může používat po celé stanovené období, než dojde k výběru. Z toho vyplývá, že termínované vklady jsou pro banku velice důležité. Komitent (klient banky) se tímto zavazuje k časovému omezení disponovat

s uloženým vkladem. Termínované vklady jsou poskytovány klientům (fyzická osoba, právnická osoba,atd.) všemi bankami v České republice.

Formy:

- jednorázové,
- revolvingové (automaticky obnovované termínované vklady),
- pevné vklady – banky přijímají vklady na zaokrouhlené částky na předem stanovený termín a úrokovou sazbu, vklad je lépe úročen, mají obdobu depozitních certifikátů, pouze nejsou tištěny,
- vklady na otevřeném účtu – je zde neomezená výše vkladu, úroková sazba je vázána na výši vkladů, délku termínu nebo výpovědní lhůtu,

Jednorázové a revolvingové termínované vklady zhodnocují volné peněžní prostředky v české i cizí měně (zpravidla EUR a USD).

Výhody

- Mnohem výhodnější úroková sazba než na běžném účtu.
- Termínované vklady jsou ze zákona pojištěny.
- Čím větší částku je uložena, tím zpravidla vyšší úrok z vložených peněz je získán.
- Délku trvání termínovaného vkladu lze volit podle potřeby, opět platí – délka úložky ovlivňuje úrok.
- Všechny pohyby na termínovaném vkladu jsou pod kontrolou díky výpisům, které lze získat poštou, osobně nebo elektronicky.
- Peníze z termínovaného vkladu lze předčasně vybrat s uplatněním sankčního poplatku ve výši uvedené v aktuálním sazebníku.
- Všechny operace s termínovaným vkladem vyjma předčasného výběru jsou zdarma.
- Revolvingový termínovaný vklad je vázán na běžný účet, takže se peněžní prostředky mezi nimi mohou převádět automaticky.
- Revolvingový termínovaný vklad lze zpravidla ovládat prostřednictvím internetového bankovnictví, tedy po 24 hodin a 7 dní v týdnu.
- Peníze uložené na termínovaných vkladech jsou oddělené od běžného účtu.

Smlouva o termínovaném vkladu obsahuje:

- dobu uložení,
- výši ukládané peněžní částky,
- výši úrokové sazby,
- termíny a způsob zúčtování úroků,
- sankční poplatky.

Úsporné vklady (neboli také spořící účty, podle terminologie jednotlivých bank)

Úsporné vklady jsou finanční prostředky uložené u banky na delší, často neohraničenou dobu, zpravidla fyzickými osobami. Pro banku představují stabilnější peněžní zdroje. Výhodou pro klienta je, že s nimi může dále nakládat dle vlastního uvážení. Tyto typy vkladů mají také vyšší úročení ve srovnání s běžným účtem.

U obou předchozích produktů je celá řada shodných znaků, některé banky mají pro ně odlišné označení a tak jako u všech finančních produktů, je třeba před výběrem konkrétního produktu porovnat nabízené podmínky jak uvnitř jedné banky, tak i mezi bankami. Rozdíly mohou být značné.

Vkladní knížky

Vkladní knížka je potvrzení o vkladu, zákazník ji obdrží při uložení peněz. Představuje jednu z nejrozšířenějších forem úsporných vkladů. Vkladní knížky jsou přísně zúčtovatelné tiskopisy, na které lze ukládat dočasně volné peněžní prostředky ve formě úspor. V současnosti ztrácejí na významu.

Formy:

- na jméno – je jedinou možnou formou od 1.1.2003, jsou vystaveny na jméno, adresu a rodné číslo, s vkladní knížkou může disponovat jen její majitel,
- vkladní knížka bez výpověďní lhůty - netermínovaný vklad, nízké úročení, krátkodobé uložení úspor,
- vkladní knížka s výpověďní lhůtou (1/2 roku, 1 rok, 4 roky) - termínovaný vklad, vyšší úročení, jedná se o dlouhodobější spoření, vklad je možné vybrat i před uplynutím výpovědní lhůty nebo bez podání výpovědi, banka však požaduje náhradu za nedodržení výpovědní lhůty.

Vkladové (depozitní) listy (certifikáty)

Představují poukázku banky potvrzující přijetí "kulaté" částky vkladu na krátkodobou nebo střednědobou lhůtu splatnosti. Jedná se o cenný papír peněžního trhu na rozdíl od akcie a obligací obchodovaných na burze, z toho důvodu lze s nimi obchodovat pouze na sekundárním trhu.

Tímto se banka zavazuje zaplatit vklad ve stanovenou dobu a vyplatit držiteli certifikátu stanovený úrok. Úroková sazba je závislá na době, po kterou má banka uvedený vklad k dispozici. Tento certifikát může nakupovat jakýkoliv subjekt v Kč nebo v jiných měnách.

Dluhopisy

Emisí dluhopisů se emitent obrací prostřednictvím kapitálového trhu na širokou veřejnost - majitele disponibilních zdrojů, kteří jsou ochotni investovat peníze do cenných papírů emitenta. Nákupem části nebo celých dluhopisových půjček poskytují emitentům bankovní úvěr (pokud se tohoto procesu banky účastní). Podle druhu emitenta, účelu půjčky, jejího zajištění a dalších podmínek lze rozlišovat různé druhy dlužních úpisů (dluhopisů), kterými i např. banky disponují ve svých aktivech.

Průmyslové dluhopisy resp. obligace vydávají podniky, firmy. Bankovní dluhopisy jsou dluhopisy emitované peněžními ústavy. Pokud jsou bankovní obligace nakupovány na kapitálovém trhu jinými bankami, představují rovněž aktivní úvěrový obchod. Státní a komunální obligace vydává ústřední vláda (např. ministerstvo financí či centrální banka), země a obce. V minulosti patřily k velmi oblíbeným a likvidním cenným papírům. Např. na konci r. 2012 byla na trh uvedena pro velký úspěch 3. emise spořících státních dluhopisů pro domácnosti a neziskové právnické osoby ČR. Jednalo se o 5 druhů s délkou splatnosti od 2 do 7 let, jejichž průměrný roční výnos byl od 2 do 3,41 % ročně. S ohledem na stávající inflaci vycházejí nejlépe samozřejmě ty na delší dobu, pokud se inflace ke konci jejich splatnosti rapidně nezvýší.

Hypoteční zástavní listy

Hypoteční zástavní listy (dále HZL) jsou dluhopisy vydávané hypotečními bankami s cílem získat finanční prostředky na poskytování hypotečních úvěrů. Jmenovitá hodnota a hodnota poměrného výnosu HZL je plně kryta pohledávkami z hypotečních úvěrů. Pro řádné krytí jmenovité hodnoty hypotečních zástavních listů mohou být použity pouze pohledávky z hypotečních úvěrů, které nepřevyšují 70% ceny zastavených nemovitostí. Vedle institutu řádného krytí funguje také tzv. náhradní krytí, což mohou být jen vysoce likvidní a bonitní prostředky (například hotovost, státní dluhopisy nebo vklady u ČNB). Takto kvalitní krytí činí z hypotečního zástavního listu jeden z vůbec nejbezpečnějších cenných papírů. HZL jsou tak vhodné pro konzervativní investory, kteří nemají příliš velké zkušenosti s angažmá na kapitálových trzích a nechtějí podstupovat významnější riziko.

Hypoteční zástavní listy nemají žádnou výpovědní lhůtu. Protože se s nimi obchoduje na pražské burze nebo na RM-Systému, lze je kdykoli v obchodní dny na těchto trzích prodat. Přitom lze využít například služeb následujících obchodníků s cennými papíry. O možnosti odkupu HZL podávají např. informace na pobočce banky, která jej vydala. Při předčasném prodeji je nutno počítat s možnými poplatky banky nebo obchodníka s cennými papíry.

Hypoteční zástavní listy jsou upraveny zákonem č. 190/2004 Sb., o dluhopisech a zákonem č. 591/1992 Sb., o cenných papírech ve znění pozdějších předpisů.

HZL je možno (obvykle již v nominální hodnotě 10.000 Kč) zakoupit na vybraných pobočkách emitující banky nebo na veřejných kapitálových trzích (burza, RM-Systém). K nákupu je zapotřebí mít s sebou občanský průkaz, případně výpis z majetkového účtu Střediska cenných papírů. Pokud chce HZL pořídit právnická osoba, musí mít po ruce výpis z obchodního rejstříku a plnou moc k zastupování společnosti (pokud se nejedná o jejího majitele). Nákupní ceny zástavních listů se stanovují v závislosti na vyhlašované úrokové sazbě a situaci na kapitálovém trhu. Za HZL lze platit hotově nebo převodem z účtu.

Jako investice je také možno nakoupit cenné papíry v podobě **akcií** konkrétního podniku nebo **podílové listy**. Zde je zapotřebí větších znalostí nebo využití vhodné investiční společnosti, které jsou licencovány ČNB stejně jako banky. Investovat lze také s pomocí podílových fondů, které se liší cíli, rozložením rizika a časovým horizontem dosažení výnosu. Bohužel je třeba mít určité zkušenosti a vědomosti, při spolehnutí se na makléře se může snadno stát, že jsou klientovi podsunuty ne zcela pravdivé údaje nebo údaje použité v nesprávném zhodnocení s cílem, aby byl zainteresován uzavřít smlouvu. A makléř bude mít svoji provizi. Na klienty pak může čekat velké zklamání.

Pojistné produkty představují další z možností, jak spořit s nevelkým nebo často i nulovým výnosem, ale máme zde přidanou hodnotu ve formě ošetření rizika.

Jednou z možností je **životní kapitálové pojištění.** Může být s pevnou nebo variabilní spořicí složkou, která garantuje zhodnocení v současné době zpravidla ve výši 1,5 - 2,5 %, které může být sjednáno pro 1 osobu nebo i několik osob (celou rodinu). Základní pojištění se skládá z rizikové části, která zajišťuje zabezpečení pro případ smrti z jakékoliv příčiny a spořicí části, která zajišťuje výplatu prostředků naspořených na individuálním účtu, a to formou jednorázové výplaty nebo volitelného důchodu. K pojištění lze sjednat úrazové připojištění.

Dále můžeme spořit formou **penzijního spoření.** Tato možnost je právě na přelomu r. 2012-2013 měněna a je důvodem celé řady sporů o výhodnosti pro jednotůivé kategorie občanů. Dalším problémem je to, že se vládní opozice netají tím, že současné změny se související legislativou se jí nelíbí a bude je chtít v případě vyhraných voleb změnit. Proto některé penzijní fondy, které původně proklamovaly velký zájem o tento produkt jej nakonec

ani nenabízí. Současné penzijní fondy nepřinášely téměř žádný výnos, což v těch nových bude snad lepší, ale za podmínky, že větší výnos je svázán s větším rizikem. A tak pokud kalkulace a modelování jako jednoznačně výhodné ukázaly spoření pro mladé lidi a lidi s vysokými příjmy a velkými měsíčními úložkami, je toto riziko ještě větší délkou období těchto lidí od možnosti nastoupit do důchodu a peníze si nechat vyplatit. Stát bude tento produkt nadále podporovat, avšak státní příspěvky budou poskytovány od výše měsíční úložky 300 Kč/měsíc, čímž se ale řada nízkopříjmových domácností dostala do situace menší výhodnosti či nevýhodnosti tohoto produktu, neboť si spoří méně a státní podpora se jich týkat nebude.

Stavební spoření

Stavební spoření v České republice vzniklo za účelem podpory řešení bytové situace občanům a bylo zamýšleno jako vhodná cesta k získání úvěru na bydlení. Jde o komplexní finanční produkt poskytovaný stavebními spořitelnami. V jeho rámci můžeme spořit, požádat o úvěr ze stavebního spoření nebo o překlenovací úvěr a můžeme také využívat státem poskytované podpory stavebního spoření. Tyto výhody se s postupem času neustále snižují, ale přesto se jedná o poměrně výhodnou formu uložení peněz. Na rozdíl od běžného účtu má výhody v podobě vyšší úrokové sazby a poskytnutí státní podpory, další výhodou je to, že úrok z úvěru bývá zpravidla nižší než u jiné finanční instituce. Úspory jsou pojištěny a po 6 letech je můžeme využít k libovolnému účelu. Protože však převládá tento způsob využití, vláda v posledních letech různými kroky výhodnost tohoto spořícího instrumentu snižuje a od r. 2014 je v plánu bez prokázání, že státní podpora byla využita na bydlení nebo k penzi, tuto podporu zcela zrušit.

K založení tohoto spoření slouží smlouva o stavebním spoření. Doba trvání smlouvy o stavebním spoření se dělí na fázi spoření a fázi úvěru, který je možno poskytnout za účelem financování bytových potřeb. Ve smlouvě o stavebním spoření si klient sjedná cílovou částku stavebního spoření, jejíž konkrétní výši si domluví dle svých potřeb. S touto smlouvou je samozřejmě spjat i nemalý poplatek za uzavření, který se odvíjí od výše cílové částky.

Stavební spoření se státní podporou mohou u nás na základě udělené licence poskytovat pouze specializované banky – stavební spořitelny. Stavební spoření je specifický úvěrově - finanční produkt, který v sobě zahrnuje dvě na sebe navazujících fáze:

Státní podpora

Ke stavebnímu spoření náleží i státní podpora, která činí tento produkt atraktivní i pro ty, kteří nechtějí stavět, rekonstruovat či pořizovat nemovitost, takže vláda v posledních letech

přistoupila k různým úpravám výhod s tímto produktem spojeným. K jejímu udělení je nutno dodržet podmínky s ní spjaté. Na státní podporu ze stavebního spoření má nárok každá fyzická osoba, která bude klientem stavební spořitelny po dobu nejméně šesti let, nebo bude nejdříve po dvou letech čerpat úvěr ze stavebního spoření.

Podle zákona (Zákon, 2011) může státní podporu získat:

- občan České republiky,
- občan Evropské unie, kterému bylo vydáno povolení k pobytu na území České republiky a přiděleno rodné číslo příslušným orgánem České republiky,
- fyzická osoba s trvalým pobytem na území České republiky a rodným číslem přiděleným příslušným orgánem České republiky.

Státní podpora představuje momentálně 10 % z uspořené částky v příslušném kalendářním roce, přičemž její maximální výše může dosáhnout 2 000 Kč za rok. Pokud klient na účet vloží více než 20 000 Kč ročně (což je částka, při které bude poskytnuta maximální státní podpora), přebývající částka mu bude převedena do následujícího roku a podpora z této částky mu bude na účet připsána také v následujícím roce.

Požádá-li klient, může si založit libovolný počet smluv o stavebním spoření, ovšem nárok na státní podporu má pouze do výše 2 000 Kč celkem. Právnické osoby na státní podporu nárok nemají.

Fáze spoření

V tomto období na svůj účet u spořitelny pravidelně (např. měsíčně, půlročně, ročně apod.) nebo nepravidelně (na účet lze kdykoliv vložit jakoukoliv částku) ukládá klient smluvené částky. Tyto částky jsou průběžně úročeny úrokovou sazbou z vkladů a jednou ročně k nim je připisována státní podpora.

Doba spoření není nijak maximálně omezena. Pokud však klient nepožádá o úvěr a nechce přijít o státní podporu, musí vklady ve spořitelně nechat nejméně po dobu 6 let, během nichž pomáhá na principu solidarity vytvořit prostředky pro klienty, kteří začali spořit dříve. Po šesti letech může buď smlouvu vypovědět a uspořené peníze použít na jakýkoliv účel, nebo může na stejnou smlouvu a za stejných podmínek spořit i nadále, do doby dosažení cílové částky.

Fází spoření může klient celý cyklus stavebního spoření ukončit, ale samozřejmě také nemusí. Jakmile splní potřebné podmínky, může požádat o úvěr ze stavebního spoření.

Fáze úvěru

Se stavebním spořením však nemusí klient pouze spořit, ale může také požádat o úvěr. Pokud bude mít zájem o klasický úvěr ze stavebního spoření, musí ze zákona nejprve projít

minimálně dvouletou fází spoření. Pro přidělení úvěru musí splnit i další podmínky, které si každá spořitelna stanovuje individuálně. Jde především o naspoření určitého procenta cílové částky (dnes u všech spořitelen zpravidla 40%), dosažení určité hodnoty hodnotícího čísla a předložení důkazů o jeho dostatečné bonitě, příp. zajištění úvěru. Úvěr může být použit pouze na bytové potřeby a toto použití musí být řádně prokázáno.

Pokud klient nesplní některou z podmínek pro přidělení úvěru ze stavebního spoření, může požádat o překlenovací úvěr. Ten mu může být přidělen prakticky ihned po založení smlouvy a slouží k překlenutí doby do přidělení klasického úvěru.

Úvěry ze stavebního spoření jsou ve srovnání s hypotečními úvěry poměrně snadno dostupné, mohou být poskytovány i v malých částkách, mohou být často před dobou splatnosti splaceny bez sankčních poplatků, nemusí být nutně zajištěny zástavním právem k nemovitosti a lze je použít i např. na investice do družstevního bydlení. Úroky z úvěrů ze stavebního spoření lze odečítat od daňového základu (až do výše 300 tis. ročně).

Některé spořitelny poskytují úvěr bez poplatku, některé žádají poplatek až 2 %. Stejně tak vedení úvěrového účtu je u některých bezplatné a jiným zaplatí klient řádově několik stokorun ročně. To zda, bude klientovi poskytnut úvěr bez ručitele, záleží na výši úvěru a jeho bonitě. Přitom mezi jednotlivými spořitelnami v tomto ohledu existují značné rozdíly. Také je rozdílný přístup spořitelen, jak bude naloženo s nemovitostí, pokud je v zástavě úvěru, který není splácen. Vždy je lépe, pokud si tuto zástavu může zpeněžit sám klient. Úvěr ze stavebního spoření je použitelný prakticky na všechny potřeby související s řešením vlastních bytových potřeb. Hlavní podmínkou je skutečnost, že se získané prostředky musí investovat na území České republiky.

Bytové potřeby podrobně definuje § 6 zákona č. 96/1993 Sb. ve smyslu pozdějších předpisů, o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření.

Klasický úvěr

Pro přidělení klasického úvěru musí klient nejprve splnit podmínky určené spořitelnou, které jsou již zmíněny výše a poté o úvěr požádat. To lze udělat na pobočce spořitelny, prostřednictvím agenta u kterého stavební spoření zakládal nebo pokud to spořitelna umožňuje, prostřednictvím jejích internetových stránek. Tuto žádost projednává úvěrové oddělení spořitelny, a pokud klient vyhovuje i po stránce dostatečných příjmů a zajištění úvěru, je mu přidělena celá požadovaná částka. Tato částka se skládá z úvěru, z dříve naspořených prostředků, úroků a státní podpory, to znamená, že z celkové sumy peněz tvoří úvěr jen poměrnou část. Pouze tuto část musí klient v budoucnu splácet a platit z ní úroky. Klient může žádat o přidělení buď celé cílové částky, nebo pouze o její část, od výše

požadované částky se poté odvíjí i výše splátek. Částka může být čerpána jednorázově, postupně i zálohově.

Překlenovací úvěr

Pokud klient nesplní některou z podmínek nutných pro poskytnutí řádného úvěru ze stavebního spoření (např. spoří méně než dva roky, nevložil na účet dostatečný procentní podíl cílové částky nebo nedosáhl potřebné výše hodnotícího čísla), může požádat o překlenovací úvěr.

Překlenovací úvěr slouží především k rychlému získání finančních prostředků a k překonání doby mezi uzavřením smlouvy a získáním nároku na řádný úvěr ze stavebního spoření. Bývá přidělen poměrně rychle a může být čerpán i ve vysokých částkách.

Na poskytnutí překlenovacího úvěru neexistuje žádný právní nárok a klient musí pro jeho získání splnit podmínky stanovené spořitelnou. Mimo jiné je (až na výjimky) třeba vložit na účet stavebního spoření požadované procento cílové částky (většinou nižší než v případě úvěru ze stavebního spoření), prokázat dostatečné příjmy a doložit požadované zajištění úvěru. Podle toho je potom klient zařazen do některé z rizikových skupin a v závislosti na ní je mu přidělen úvěr s příslušnou úrokovou sazbou.

Překlenovací úvěr nebývá nejlevnější. Pokud spořitelna poskytne klientovi překlenovací úvěr, rozdělí se stavební spoření na dvě paralelně probíhající části: v "části spoření" musí i nadále spořit - vkládat smluvené částky na spořící účet a postupně tak zvyšovat hodnotící číslo, aby měl časem nárok na poskytnutí řádného úvěru ze stavebního spoření. Celý účet spoření musí být vinkulován ve prospěch spořitelny, a to až do doby přidělení řádného úvěru.

V "části překlenovacího úvěru" pak bude přidělena celková požadovaná částka (úvěr tedy nebude představovat pouze rozdíl mezi naspořenými prostředky a cílovou částkou, jako je tomu u řádného úvěru) a tak se musí splácet úroky z celkového objemu těchto peněz a i z toho, co zatím bylo naspořeno na spořící účet.

V rámci splátek překlenovacího úvěru však klient nesplácí žádnou jistinu. To znamená, že na rozdíl od splátek klasického úvěru ze stavebního spoření nebo hypotéky, se úroky v čase nezmenšují, stejně jako se nesnižuje dlužná částka. Překlenovací úvěr je splacen až přidělením klasického úvěru ze stavebního spoření. Teprve potom se začíná splácet jistina (teď už řádného úvěru ze stavebního spoření) a úroky se v čase snižují.

Překlenovací úvěr může být, stejně jako úvěr ze stavebního spoření, čerpán zálohově, jednorázově i postupně a může být použit pouze na řešení bytových potřeb účastníka spoření.

Výhodou je, že úroky z překlenovacích úvěrů lze odečítat od daňového základu.

Dalšími spořícími produkty může být vhodný pojišťovací produkt, kde kromě akumulace finančních prostředků dochází k jejich zhodnocení a v případě potřeby k výplatě sjednané dávky, nebo penzijní fond či pojištění.

3.5 Dohled nad finančními trhy

Dne 12.2.2008 nabyl účinnosti zákon o ochraně spotřebitele č. 36/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v této oblasti. Tento zákon novelizoval mimo jiné zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance (dále jen „zákon o ČNB“), zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele (dále jen „zákon o ochraně spotřebitele“), a svěřil České národní bance (dále jen „ČNB“) nové pravomoci v oblasti ochrany spotřebitele. V rámci těchto pravomocí ČNB přijímá podněty, stížnosti a upozornění. Kromě toho je pověřena zákonem o ČNB také dohledem nad finančním trhem v České republice. ČNB tedy provádí dohled nad bankovním sektorem, kapitálovým trhem, pojišťovnictvím, penzijními fondy, družstevními záložnami, směnárnami a dohled nad institucemi v oblasti platebního styku. Stanovuje pravidla, která chrání stabilitu bankovního sektoru, kapitálového trhu, pojišťovnictví a sektoru penzijních fondů. Systematicky reguluje, dohlíží a popřípadě postihuje nedodržování stanovených pravidel jako je :

- Dodržování zákazu používání **nekalých obchodních praktik**. Podle definice zákona o ochraně spotřebitele je obchodní praktika nekalá, je-li jednání podnikatele vůči spotřebiteli v rozporu s požadavky odborné péče a je způsobilé podstatně ovlivnit jeho rozhodování tak, že může učinit obchodní rozhodnutí, které by jinak neučinil.
- Dodržování zákazu **diskriminace spotřebitele**. Podle zákona o ochraně spotřebitele nesmí prodávající při poskytování služeb spotřebitele diskriminovat. Obecně se diskriminací rozumí úmyslné či nedbalostní rozlišování, vyloučení, omezení nebo zvýhodnění na základě diskriminačního důvodu.
- Dodržování povinností a pravidel pro informování **o ceně služeb a způsobu jejich stanovení**. Prodávající je povinen informovat v souladu s cenovými předpisy spotřebitele o ceně poskytovaných služeb nebo informaci o ceně služeb jinak vhodně zpřístupnit.
- Dodržování povinností stanovených občanským zákoníkem pro uzavírání smluv o **finančních službách uzavíraných na dálku**. Jedná se o smlouvy uzavírané pomocí prostředků komunikace na dálku (telefon, fax, e-mail či internet). Pro spotřebitele je tento způsob pohodlný, ale možnost získat informace je omezenější než při jednání s

poskytovatelem finanční služby. Proto občanský zákoník stanoví podrobně rozsah informací, které musí být povinně poskytnuty.

ČNB však může dohlížet na ochranu spotřebitele pouze u těch subjektů, nad nimiž je povinna vykonávat dohled podle zákona o ČNB nebo subjektů, které mají povolení podle zvláštních předpisů (devizový zákon).

Jedná se zejména o následující subjekty:

- banky a pobočky zahraničních bank,
- spořitelní a úvěrní družstva,
- obchodníci s cennými papíry,
- investiční zprostředkovatelé,
- pojišťovny,
- penzijní fondy,
- pojišťovací zprostředkovatelé,
- samostatní likvidátoři pojistných událostí,
- směnárny a další finanční instituce.

4. Financial Literacy in Poland

4.1 The Issue of Financial Education in Poland

The specific nature of Polish society in the area of financial literacy is strictly correlated with the socio-economic changes that have occurred since1989. It was the development of the free-market economy that forced the government and financial institutions to increase their interest in financial literacy. The other historical event having a significant impact on financial literacy was Poland's entry to the European Union and, connected with that, the necessity of ratifying certain acts.

The first step towards integration with the EU was the preparation of the National Strategy of Social Integration (NSSI) and the National Action Plan on Inclusion (NAPI), which were based on a declaration of joint action called the Joint Memorandum on Social Inclusion (JMSI). The objective of the National Strategy of Social Integration was the inclusion of Poland in the accomplishment of the second point of the EU Lisbon Strategy aiming at the modernization of the European social model, investment in human capital and fight against social exclusion (Narodowa, 2003).

In legislation social exclusion is defined broadly as lack of social integration resulting not only from low incomes but also reflecting poor health and education, deprivation in social awareness and communication, the inability to enjoy human and political rights, the missing sense of dignity, trust and self-respect, that is, the way and quality of life (Mizejewski, 2010). According to various analyses of the European Union Poland is a country characterized by a high risk of poverty, which is exemplified by the data in Figure 6.

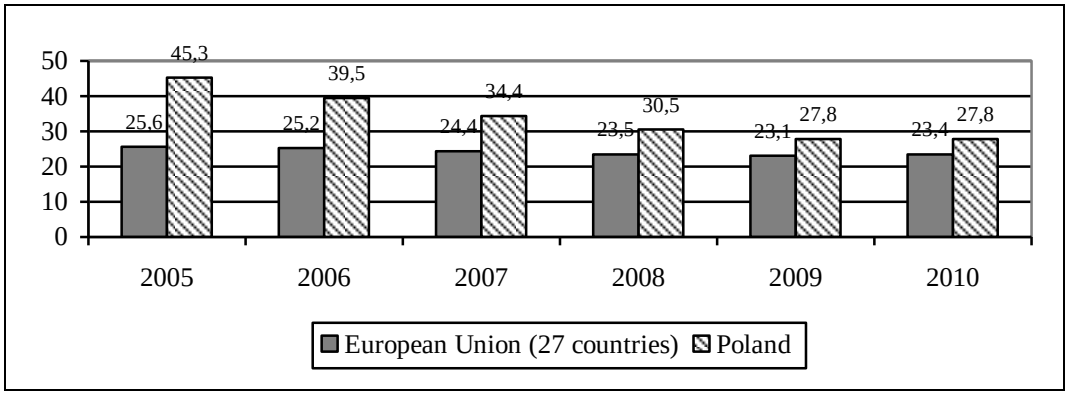

Figure 6. People at risk of poverty or social exclusion in Poland and UE countries

Source: Eurostat.

The data presented show that 27.8% of Polish society, i.e. over 10 m people, were affected by poverty in 2010. As broken down by age groups, according to Eurostat, 30.8% of children are at risk of poverty or social exclusion and 24.4% of people aged over 65.

Deprivation and poverty in Poland are in a great degree the effect of many years of negligence with regard to boosting business activity and supporting the development of micro, small and medium-size companies. The fast growth of global financial markets, the appearance of new and more complex financial products as well as the frequent turbulances on financial markets require a new approach to education of the whole society in this respect.

Financial Literacy in Poland

Comprehensive research on economic literacy and maturity are conducted in Poland by many centres. They are supported by surveys of public opinion, which focus on individual thematic areas such as a propensity for saving, attitudes to the introduction of the euro in Poland and to bank loans or insurance providence. The available research data shows that the financial awareness of Polish people is certainly improving but still remains on a low level. It can be testified by a few major studies carried out on the whole population.

One of them is the report of July/August 2009 on a survey conducted by Pentor Research International in the form of personal inteview quizes CAPI (*Computer Assisted Personal Interview*). The main purpose of the survey was a study of Poles' economic knowledge and a diagnosis of the areas in which Poles need most urgently economic education (educational campaign areas). The research areas comprised:

- description of Poles' economic knowledge and identification of the areas where this knowledge is the smallest - potential areas for educational action,
- description of Polish habits of spending,
- attitudes to money, its saving and investing,
- assessment of trust in financial institutions,
- diagnosis of economic knowledge and indicating its conditioning,
- identification of groups in urgent need of economic knowledge,
- recommendation of the most promising ways of reaching the receivers with an educational offer (media, Internet or training).

The result of the study was a diagnosis of financial literacy. Its varied nature is shown by the figure below (7).

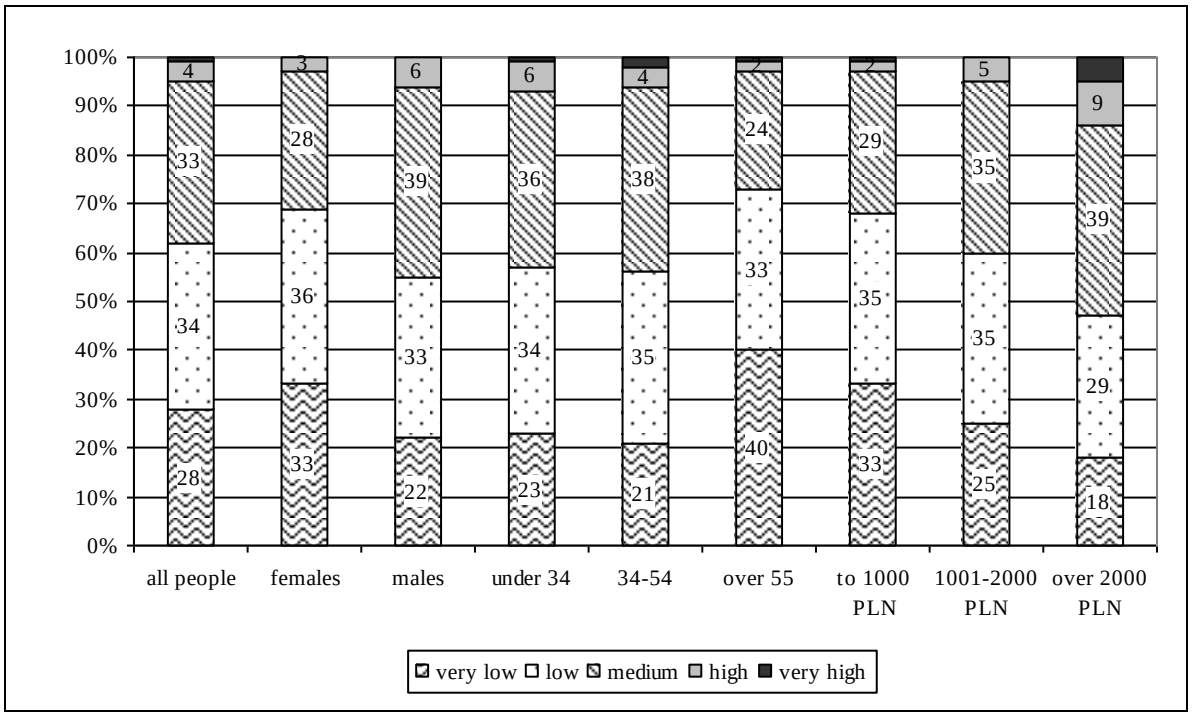

Figure 7: Self-Evaluation of Financial Literacy
Source: *Stan wiedzy finansowej Polaków*, a report of Fundacja Kronenberga przy Citi Handlowy, Dom Badawczy Maison, September 2009, p. 102, retrieved: http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/fk_badania_01.pdf, 01.10.2012.

Poles assess their economic knowledge as low. Two thirds of them regard their financial literacy as low or very low. The self-estimate of financial knowledge is higher by males than by females and the highest by the age group of 34 – 54 and by those of incomes surpassing 2000 PLN. Unfortunately, the opinion that economic knowledge is necessary is not widespread at all – only half of people surveyed think that they would need more financial knowledge and a quarter of them are of the opposite opinion. People with primary and higher education perceive the need of economic education most urgently. The motives behind it are probably different for each of these groups. Persons with primary education often feel incompetent in this area. Whereas better educated people with higher incomes have a higher awareness of the usefulness of a broader and more advanced knowledge.

The low financial literacy in the group of poorest households (Frazer, Marlier,2010) was also confirmed by a study conducted by the organisation Microfinance Centre within the framework of an international project called „Financial Literacy for the Poor" financed by Citigroup Foundation.

The objective of the project was to find out the worst deficiencies in the knowledge and skills of the poorest households and to understand their attitudes towards management of household finances in order to work out a set of tools improving financial awareness. The study carried-out made it possible to identify four key educational areas in Poland (Matul, Pawlak, Falkowski, 2004):

- long-term financial planning,
- regular saving and working out a household budget,
- crisis management and reasonable lending,
- basic information of the offer of financial services.

The low financial literacy is also characteristic of young people. As the results of research on economic awareness and maturity carried out in a group of participants of educational programs designed for schoolchildren of the last form of primary school and the first form of junior secondary school show, the financial literacy of schoolchildren is rather low. The least understandable category of terms is that of macroeconomy, with which the respondents familiarize themselves through mass-media. Their knowledge of these terms is not well ordered, full of misunderstandings and simplifications and is based on myths deeply rooted in society. Better understandable are the terms that the respondents come across in everyday life, e.g. taking part in their home talks or the economic events that these terms are linked with. It is not always so that the better grasp of a term is reflected in the ability to use that knowledge in practical behaviour, especially if it requires a synthesis of skills of other disciplines.(Majewski, 2010).

Since 2008 an annual study has been conducted for the sake of the campaign A Week of Saving held by the Kroneneberg Foundation at the bank City Handlowy. It is a survey of a representative sample of 1000 Polish citizens aged over 15 based on personal interviews. Its aim was to obtain information on:

- Poles attitudes to saving and investing,
- preferrable ways of money management,
- the level of risk tolerance by Polish people.

The repeated result is the conviction of Poles that saving is worth while, yet there is no activity towards the accomplishment of this declaration. It may testify to lack of knowledge of the ways how to multiply one’s savings and how to manage one’s limited finances.

Close to a half of Polish people (44%) think of a yearly perspective when saving. Only a few people mentioned a longer term than 3 years. Such a short saving perspective is the result

of the fact that most people associate saving with a form of putting money by, which brings only tiny profits. As many as 86% of people do not save up for their old-age pension outside the state-run ZUS (Social Insurance Office) and Pillar II (OFE / Open Pension Foundation). Only 7% admitted to investing their money, i.e. buying shares, securities, bonds of mutual investment funds, works of art, land or real estate.

In the following years there was a more evident influence of the current economic situation on people's attitudes to saving, especially stressed by those less-to-do or at risk of poverty. Gradually Polish people declare a more distinct negative impact on their savings of the financial crisis, against which they did not make any provisions. These people are relatively more often part of social groups endangered by poverty (elderly people, of lower incomes). Thus there is a fear that the present situation is going to worsen their plight (Pentor, 2008).

The crisis effect most frequently indicated is the limited possibility of earning money and, connected with that, a loss of personal incomes (24% of all adults). The second effect pointed out most often is the reduced value of one's assets, e.g. shares, bonds of mutual investment funds (11%) (CBOS, 2009).

The financial crisis has changed people's idea of secure ways of saving generally and saving up for old-age pensions. Better-off people more often pointed to land investment, whereas people at risk of poverty (old aged or peasants) more often indicated such strategies as keeping cash at home or another job. It may exemplify the ignorance of saving instruments. (Pentor, 2009). In consequence, we can talk of a rather low level of financial education, which is exemplified by (Pentor, 2009):

- using the saving instruments (savings bank accounts or keeping cash at home) which are not designed for this purpose; as many as a third of the respondents save through their savings bank accounts, the form whose objective is not profit generation but money transactions only,
- ignorance of the interests on personal bank accounts on the part of 20% of respondents.

The main reason for such results is first of all lack of knowledge and skills in the area of personal finances. The low awareness of potential profits from saving is the direct consequence of the low economic literacy of Polish society (Pentor, 2009).

Proof of the impact of the financial crisis on financial literacy is the result of a study of the consumer finance market performed by Millward Brown SMG/KRC as commissioned by PricewaterhouseCoopers (PwC). The people surveyed admitted that changes in the economic situation raised the level of familiarity with the credit market. 66% of the respondents had

come across the term of credit spiral. The growth of financial literacy was reflected in the growth of acceptance of consumer finance products, on the other hand, in the reduced number of people with a negative attitude to undertaking obligations, at the same time enhancing more responsible borrowing.

The above results are the evidence of correlation between economic knowledge and use of financial tools. The people who scored highest in a test of financial literacy use by far the largest number of financial services, e.g. 79% of people in this group have a personal bank account (56% in the whole population), 47% (25% in the population) have access to their account through the Internet, 20% have bank investments (10% in the population) (Pentor, 2009).

The level of economic literacy of Polish customers can also be exemplified by the frequency at which they change the subject offering them financial services. It turns out that 90% of the people who declared use of banking services have not changed their bank in the last two years. Other studies prove that Polish customers change financial products the least frequently and as many as 59% claim they like using the offer of one bank. The reasons for that should not be searched for in the care for customers, kind servicing or effective loyalty programs. The customer who is not aware of the differences between the services offered by various institutions will not look for the more profitable one (Pilecka, 2008).

The results of studies of Polish financial literacy can be compared to those conducted in other countries. The level of financial literacy of Poles was found to be below the averages of 11 countries taking part in an international study commissioned by ING Bank. Poland is the only country where most people control their expenses in a moderate degree. Women by far are more scrupulous in managing their finances. Besides, 96% of the respondents answered that they wished financial knowledge should be taught at schools. What is more, financial competence grows with the age of respondents (Finansowy, 2012).

One of the major projects on an international scale was a study performed in two stages by three cooperationg institutions Citi Foundation, CSR Europe and Money Advice Service, The first stage was a survey on Facebook on 1200 people from France aged 16 – 30, Poland, Spain and Great Britain. The second stage concerned an age group of 55 – 64, people shortly before their retirement, and was a review of literature on the attitudes and financial competences of these societies and of the systems of financial education. It was within this stage that a general outline of the situation in 27 EU countries was worked out and their detailed comparison.

The subsequent analyses presented a picture of the inadequate level of financial literacy of young people and people of pre-retirement age. Most young people are not actively involved

in planning their financial future, which is often due to the difficult financial situation they find themselves in. Clearly, in all the countries the group of elderly people was pointed out as lacking financial competences, which constitutes a major a barrier to saving and financial planning (Enterprise, 2011).

The unsatisfactory picture of financial litaracy in Poland was corroborated by a study conducted by OECD in 14 countries. The questions asked aimed at identifying the level of financial literacy and assessment of behaviours and attitudes to such aspects of financial literacy as managing household budgets, short- and long-term financial planning, determinants of the choice of financial products.

In Poland was discovered as having a varied level of financial literacy. The biggest number of respondents knew the idea of distribution of funds (91%), the value of money in time (77%) and an interest paid on loans (85%) while the smallest figures referred to a composed interest (21%) and risk and return (48%).

The way respondents behave has an impact on their financial situation. As many as 81% of them stated that they carefully watched financial matters and 78% paid their bills in due time, whereas only 2% took decisions cconcerning a financial product after looking round the market and obtaining independent information or advice. Only 19% of the respondents did not agree with the statement that spending money is more satifying than saving it over a long period of time.

The low financial literacy level does not enable Polish people to use all the possibilities oferred by modern financial institutions. Financial education as well as identification of customers' needs (and possibly shaping new ones) may be the factors deciding about the dynamics of the further development of the financial services market.

Shaping financial awareness

Financial literacy in a society can be achieved only by undertaking educative activity on a mass scale. The dynamic development of information and communication technology and the appearance of new media based on the philosophy of Web 2.0 have a considerable impact on the education system as a whole, shaping entrepreneurial attitudes and economic literacy.

The important aspect is pointing out sources of financial knowledge. Figure 8 enumerates them.

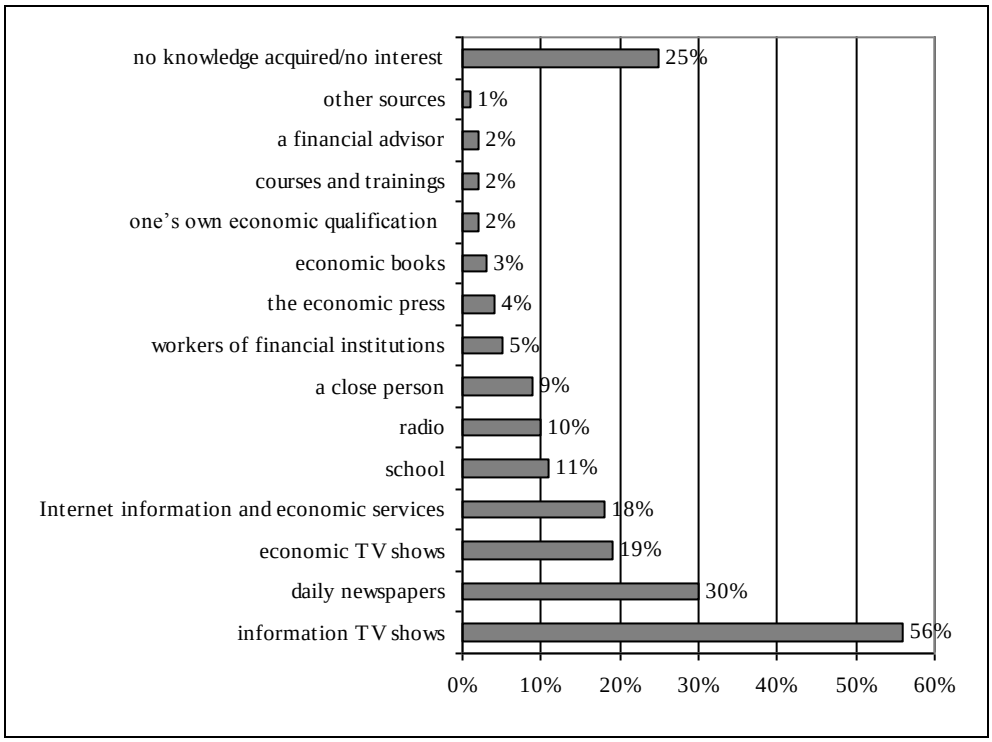

Figure 8: Sources of financial knowledge

Source: *Stan wiedzy finansowej Polaków,* a report a report of Kronenberg Foundation at Citi Handlowy, Dom Fundacji Kronenberga, Dom Badawczy Maison, September 2009, p. 110, retrieved: Stan wiedzy finansowej Polaków, 01.10.2012.

The most popular sources of economic knowledge turn out to be TV shows and the daily press. This fact may certainly result from their most widespread and accessible character. What is really worthwile is the comparison between sources of acquiring knowledge with the preferable channels delivering financial information (Figure 9).

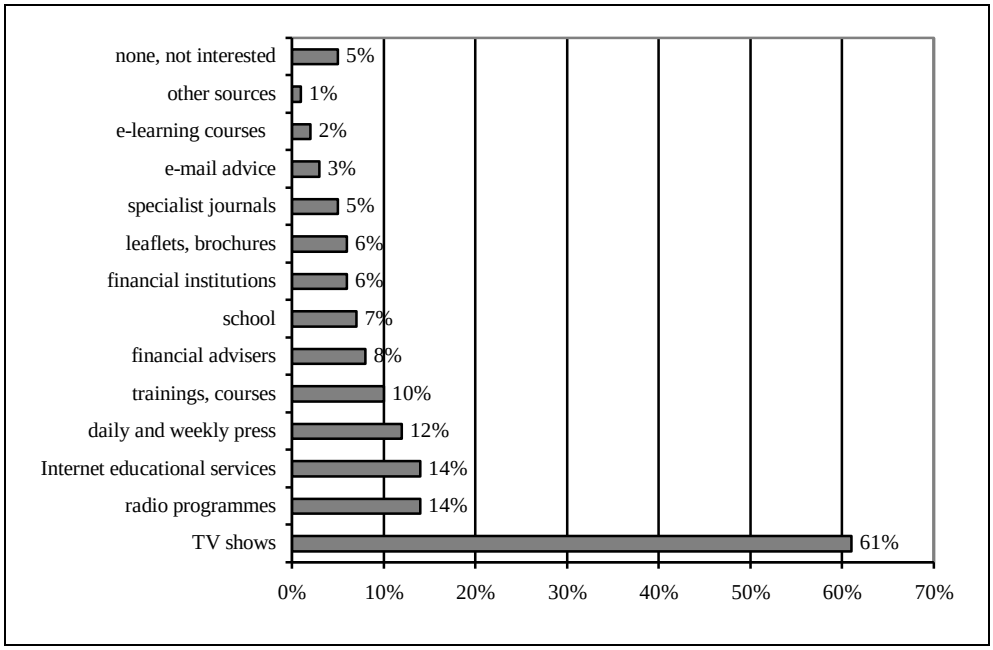

Figure 9: Preferable sources of financial knowledge
Source: Stan wiedzy finansowej Polaków, raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, Dom Badawczy Maison, September 2009, s. 110, retrieved: Stan wiedzy finansowej Polaków, 01.10.2012.

Television appears to be a medium which Poles prefer to use most often. Radio programmes and Internet educational services are in second place. Expectations from various sources of knowledge are dependent on the age. Elderly and rural people in a greater degree expect TV and radio (especially the latter group) to be their source of knowledge, whereas younger age groups prefer the Internet.

Approximately similar results were obtained in a survey conducted by IPSOS in October 2007 as commissioned by Provident. It comprised 1000 respondents with a view to reviewing the knowledge of Polish people of planning, saving and managing one's own finances. 39% of them declared their wish to deepen their knowledge of the household budget through reading newspaper articles, 21% pointed to the Internet and 13% to specialist handbooks. The disquiting fact was that 62% of parents stated that they did not teach their children to take rational financial decisions (IPSOS, 2007).

Poland is considered to be one of the most active east-European countries in terms of initiatives aimed at raising financial literacy. It is estimated that in 2010 as many as 70 institutions were involved in financial education in Poland and they were conducting over 100 educational programs (Habschick.et al., 2012).

The crucial role in shaping financial literacy should be played by the National Bank of Poland (NBP) and realised in cooperation with the public and private sector through government and self-government institutions, professional and customer communities as well as infrastructure institutions of the financial market. In financial education it is necessary to coordinate activities, to set objectives, educational standards, to encourage non-government organizations to partiticipate in a program of raising the financial literacy of Polish people, partially supported with public funds.

Economic education is an important part of the activity of the National Bank of Poland, starting from 2002. It uses the experiences of central banks in other countries – the USA, Great Britain or Germany. Its activities focus on such themes as money, the work of the national bank and financial markets, enterprise, the labour market and finances, both public and private.

The targets are junior and senior secondary schools, students and people who convey knowledge to others, e.g. school teachers and academics, journalists, clergymen, etc. A large

number of educational programs are designed for all society as that is a significant part of the Bank's educational activity. Edutainment is one of the various tools used by the Bank in cooperation with mass-media. The first project of this character was the series "***Pogromczynie mitów***" /**Myth Conquerors/** produced by Telewizja Polska SA. Each of its episodes concerned a different topic of the world of economy: the central bank (NBP), money emmission and fraud, inflation, banking supervision, euro, state budget, government's interference in the economy, credits and investment.

The other successful edutainment show was the two-hour TV quiz "***Złoty dla zuchwałych" /*Zloty for Cheeky Ones/**, broadcast by TVN, in which viewers could test their knowledge of six thematic areas: unemployment, job market, free market and enterprise, monetary policy, public finances, saving, investing and privatisation. Despite the entertaining form of the show, the aim of the campaign was to fight the spread of false convictions of money and market economy. It was supported by a cycle of educational articles in the press, radio programs and the Internet service. The effectiveness of the actions undertaken was monitored by the NBP with surveys on the average progress of knowledge after seeing the show. It was estimated at 2.96% averagely and in the case of young people at as much as 10.11%.

"***Motel w pół drogi***" /**The Motel Half-Way/**, a 30-episode radio series, is another good example. Its heroes must overcome many obstacles connected with starting their own business activity and learn the principles of the work of the banking system. Most of those obstacles are completely new challenges in their lives.

The educational project on a large scale executed in December 2006 and in January 2007 by the channels TVN, TVN Style, TVN24 and TVN Turbo in cooperation with the

NBP was the cycle of 266 mini interviews with TVN stars, dedicated to the issues of saving and spending money. The idea behind the campaign "***Polaków portfel własny" /*** **Poles' Wallets of their Own/** was to introduce over a dozen principles of rational management of finances, saving, investment and planning personal expenses Polak, 2007).

The web portal Portal Edukacji Ekonomicznej NBP /Portal of Economic Education NBP/ (www.NBPortal.pl) is a permanent element of economic education. Its stocks contain not only studies and analyses dedicated to the broad subject matter of economy but also various quizes and games, especially those of decision making and strategy, crossword puzzles and a substantial library of animated films. Modern, multimedia and interactive educational aids make it possible to faster discover the secrets of finances and enterprises well as take part in our economic life with more awareness. The last but not least educational campaign

undertaken by the NBP is holding Open Days regularly, in the central headquarters and local branches of the Bank. Their aim is the presentation of the work of the central bank (Portal, 2012).

Within activities designed for improving financial literacy in Polish society we can observe special focus on certain social groups like young people, senior people, poorest households and rural communities.

In the case of young people the reason is the conviction that early education and shaping financial literacy are reflected in decisions taken in their adult life and in the benefits derived from the acquired knowledge Kolodziejczyk, Polak, 2011). A wide range of programs are aimed at this group of receivers, both on all-national and regional levels.

The non-governmental organisation most active in this area is the Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości /Youth Enterprise Foundation . In 2012 this foundation is conducting as many as 12 programs and projects for young people of primary and secondary schools, whose purpose is preparing young people for life in the conditions of the market economy as well as allowing them to acquire the knowledge and practical skills which will help them accomplish their professional plans.

One of the examples of activities on a widest-possible scale designed for young people, i.e. senior-secondary schoolchildren, is the initiative started in 2005 by the Kronenberg Foundation at City Handlowy Bank together with the NBP and the Youth Enterprise Foundation and called "Moje Finanse" /My Finances/. The program has been conducted in 5 modules since 2010 (Bogdaniowicz, Borkowski, 2007).

- How to Come to Like Banks – informing about basic banking products and ways of using them.
- My investments - pointing out ways of saving and investing surplus money which are alternative to bank account investment.
- An Investment in the Future – focused on introducing the new pension system and ways of saving up for an old-age pension.
- Safe Finances – on the safety of finances in the Internet and on the effects of careless use of the services of financial institutions.
- The World of Finance – informing about the banking system in Poland, the role of the NBP and other financial institutions in Poland and the world.

The success of the program is reflected in the growing interest on the part of senior secondary schools. The results of the evaluation quiz of this project also deserve a positive

note. It showed that all the groups taking part in the project (school head teachers, teachers and students) assessed the program positively in terms of its effectiveness, relevance and usefulness (Rokicka, 2006).

"Finanse.mp3 - Edukacja młodych konsumentów finansowych" /Finances.mp3 – Education of Young Financial Customers/ is another interesting project dedicated to shaping financial literacy among young people, making use of the Internet and podcasts. Its innovative component was a competition for the best recording of max. 2 min. in the form of an interview, radio-play, song or one's own comment (Badanie, 2009).

The all-national project promoting economic knowledge among young people was the introduction of a new school subject called "Basics of Enterprise" to senior secondary schools by the Minister of National Education in 2002. It includes information on general economics and prepares young people to cope on the job market. It is advisable, however, that its curriculum should be transformed in order to tech more practical skills of benefitting from financial products (Badanie, 2009).

Elderly people are another important target of programs concerned with raising financial literacy. The year 2012 has been named by the EU the European Year of Activity of Elderly People and of Intergenerational Solidarity. That age group was chosen as a subject of interest due to current demographic changes. According to the latest forecasts of Eurostat in 2060 there will be a 1:2 ratio of people aged over 65 to the working-age group of 14 – 64, the present ratio being 1:4. This demographic trend will affect Polish society as well. Estimates indicate that in 2060 Polish society will be in third place in the European Union according to the demographic burden coefficient (64.6%, as compared to the EU 27 average of 52.6%) (Eurostat, 2012).

Demographic change and the transformations of pension systems require greater responsibility when planning one's own old-age pension, which in turn opens more possibilities in the segments of saving and new financial products. It is necessary to shape financial literacy in such a way that decisions made should be profitable in the long term.

Besides targeting young people and seniors there is a wide range of activities with a view to raising the financial literacy of people of low incomes, living in rural areas and small towns. In the case of poor households financial education is of primary importance as it creates the ability to control and manage one's limited finances better. It provides poor people with the knowledge and competences connected with managing one's own, often scarce financial resources through economizing, rational spending and anticipation. It can serve as a

safeguard against poverty or an expedient of how to overcome it [65], especially that Poland is a country of high poverty risk.

In the years of 2004 – 2005 the Fundacja Wspomagania Wsi /Village Aid Foundation/ together with Microfinance Center Polska (MFC), Fundacja Edukacji dla Demokracji /Education for Democracy Foundation/ and several other organizations have prepared a pioneer program to assess the demand for financial education among people of low incomes and a schooling program for trainers so that they can teach effectively how to manage one's family finances. The results of this probe showed bad economic habits, that is:

- no habit of regular saving,
- a reactive way of coping with sudden financial shocks,
- limited trust in financial institutions,
- limited use of saving and credit services.

In response to these results a partnership project called "Zaplanuj swoją przyszłość"/Plan your Future/ was created, partly financed with funds from the NBP, designed for rural communities and towns of up to 20 000 inhabitants. Its purpose was to make them understand the need for economic and financial education, to deliver them the necessary knowledge to help them manage their own incomes, to competently recognize the financial services available on the market, to benefit from them by attending cycles of training workshops and other forms of financial schooling, informational and educative activities as well as social and mass-media campaigns (Gontarek et al., 2009).

When running, the project was evaluated repeatedly. As a result, it was discovered that its attendants showed a positive change in their perception of household budgets. They realised first of all that it pays off to plan one's own expenses over a longer period of time and understood the need to economize, and especially that thanks to regularity and self-discipline saving is possible even when having low incomes. Their knowledge of financial institutions also grew and in consequence their declared trust in them grew. Most of the participants expressed their wish to use the acquired knowledge in practice (Trawcynska, 2009).

Another institution involved with developing financial literacy among the poorest is Provident. Akademia Rodzinnych Finansów /The Academy of Family Finances/ is an educational program initiated by Provident in the second half of 2007, whose purpose was spreading knowledge, developing skills and forming positive habits of managing household finances in the group of people of low and medium incomes.

In addition, the educational activities taken by the insurance sector should be pointed out (Polska Izba Ubezpieczeń /The Polish Insurance Chamber/ – ABC ubezpieczeń / The Insurance ABC/; PZU SA – various preventive actions), as well as the investment sector (Giełda Papierów Wartościowych / Stock Exchange/ and the Fundacja Edukacji Rynku Kapitałowego / Capital Market Education Foundation/, offering various educatinal programmes.

4.2 Conclusion

In the educational strategy of the National Bank of Poland for the years of 2010 – 2012 it was emphasized that " the state of knowledge and economic literacy of Polish people is highly unsatisfactory. There is a lack of knowledge of institutions and practical skills of using financial instruments. The essential threat is that from stereotypes, myths and mistaken convictions relating to economic issues. The evidence of the great significance of economic education is the strong connection between the quality of economic education and economic development. Economic development is not possible without a society which is financially and economically literate. In this light there is a necessity of comprehensive educational activities, aimed at conveying knowledge as well as shaping the awareness of Polish people as customers of financial institutions.

After 2008 Polish people critically assess the level of their own knowledge of banking. Before the time of the economic slow down their awareness of economic phenomena and current processes and their declared knowledge of banking products was greater than at the present time. It was not until the national economy slowed down that bank customers realized the consequences of using certain financial products. The information presented in advertisements turned out to be insufficient for them to take adequate financial decisions. The lack of basic financial knowledge increased the sense of fear and insecurity among bank customers. Now there is a deep conviction of a need to develop society's economic knowledge.

With regard to that, it is necessary to continue activities on the national level with a view to deepening the economic literacy of Polish people and teaching practical skills of managing finances. To insure their effectiveness they should involve representatives of government, financial institutions and social organisations.

The essential thing is to work out the National Strategy of Financial Education (NSFE) following the pattern of other countries. Its purpose would be outlining standards of financial

education. In the long run the NSFE would serve to create equal access to specialist knowledge of financially excluded people.

5. Finančná gramotnosť na Slovensku

5.1 Finančná gramotnosť a jej dôležitosť

Finančnú gramotnosť na úrovni obyvateľstva je možné definovať ako všeobecné znalosti z oblasti získavania peňažných prostriedkov, ich investovania, vedomosti v oblasti finančného rozhodovania vo vzťahu k plánovaniu príjmov a výdajov domácností a poistenia. Výsledkom dobrej finančnej gramotnosti je podľa autorky Bajtelsmit (2006) schopnosť plánovania a dosahovania finančných cieľov domácnosti.

Dôležitosť finančnej gramotnosti na Slovensku zaznamenala po roku 1989 významný nárast. Do tohto obdobia boli nároky v tejto oblasti kladené na obyvateľstvo výrazne nižšie. Jedným z najdôležitejších dôvodov bol charakter spoločenského zriadenia. V centrálne plánovanej ekonomike v zásade neexistovali individuálne prístupy. Pri jednej komerčnej banke pre obyvateľstvo a jednej poisťovni bola potreba znalostí v oblasti financií nevýznamná. Po roku 1989 sa tento stav zmenil a trhová ekonomika priniesla v rámci konkurencie rôznorodosť. Nízka finančná gramotnosť sa následne prejavila pri ktoromkoľvek rozhodovaní a to nielen na úrovni obyvateľstva. Transformácia v postsocialistických štátoch a teda aj na Slovensku so sebou priniesla privatizáciu, ktorá bola sprevádzaná mnohými negatívnymi znakmi, ktoré súviseli taktiež s nízkou mierou finančnej gramotnosti a ekonomického vzdelania. Spomenieme len dva:

- Prerozdelenie národného bohatstva s výsledkom vzniku a prehlbovania priepasti medzi chudobnými a bohatými
- Neschopnosť nových vlastníkov vysporiadať sa so zmenami v podmienkach trhovej ekonomiky a s tým spojený rast nezamestnanosti.

Na úrovni obyvateľstva sa nízke finančné povedomie prejavilo v nesprávnych rozhodnutiach, ktoré na Slovensku postihli mnohé domácnosti. Za zmienku určite stojí skúsenosť s nebankovou inštitúciou BMG Invest.

Spoločnosť BMG Invest ponúkala na základe zmluvy o tichom spoločníctve možnosť vložiť peňažné prostriedky s cieľom ich vysokého zúročenia. V období, keď banky ponúkali na vklady úroky 10%, BMG Invest sľuboval „investorom“ výnos až 38%. V priebehu rokov 1998-2002 takýmto spôsobom vylákal od 170 000 vkladateľov spolu viac ako 2 mld. eur (62,78 mld. Sk). Domácnosti na Slovensku tak prišli po krachu spoločnosti o nemalé prostriedky. Ide o klasický prípad absencie znalostí z oblasti finančnej gramotnosti.

Z tohto aspektu je potreba zvyšovania finančnej gramotnosti jednoznačná. Celospoločenský dopad je sprevádzaný potrebou zmeny legislatívy na ochranu obyvateľstva, ale nízka gramotnosť so sebou prináša aj dodatočnú potrebu verejných zdrojov. Najmä v súvislosti s riešením zlej finančnej situácie ľudí, ktorí svoje finančné vzťahy nedokázali zvládnuť. Najzraniteľnejšou skupinou sa v súčasnosti javia dôchodcovia. Pri nízkej úrovni priemerného starobného dôchodku, ktorý na Slovensku k septembru 2012 dosiahol výšku 375,38 eur rastie počet dôchodcov, ktorý čoraz častejšie nesplácaním nebankových pôžičiek prichádzajú dokonca aj o základné životné istoty ako napríklad bývanie.

Teoretický aspekt finančnej gramotnosti z pohľadu financií

Teória financií sa z hľadiska subjektov člení na niekoľko celkov. Napríklad Serenčéš a kol. (2010) člení financie z hľadiska sektorov hospodárstva na:

- Podnikové financie
- Verejné financie
- Financie bankového sektora
- Financie poisťovacieho sektora
- Medzinárodné financie
- Financie domácností

Podnikové financie sa sústredia na problematiku získavania peňažných prostriedkov na úrovni podniku, použitím zdrojov ako aj riešenie likvidity a solventnosti podniku.

Verejné financie riešia vzťahy na úrovni štátneho rozpočtu, miestnej samosprávy ako aj sociálneho zabezpečenia.

Financie bankového sektora sa už podľa názvu zaoberajú bankami. Riešia aktívne operácie bánk na jednej strane – investovanie do finančných investícií a najmä poskytovanie úverov - a pasívne operácie na strane druhej – vklady obyvateľstva, úvery od iných komerčných bánk alebo centrálnej banky.

Financie poisťovacieho sektora sú orientované na problematiku získavania peňažných prostriedkov poisťovní vo forme poistného, investovanie prostriedkov technických rezerv a výplatu poistných plnení.

Medzinárodné financie sa zaoberajú kurzami, ktoré navzájom prepájajú národné ekonomiky, medzinárodnými finančnými vzťahmi a kurzovými rizikami. Kráľovič a Vlachynský (2006) konštatujú, že integrované finančné trhy, presuny kapitálu a peňazí už dávno nerešpektujú národné hranice.

Z hľadiska finančnej gramotnosti sú najdôležitejšie **financie obyvateľstva.** Beňová a kol. (2005) definuje financie ako vzťahy medzi ekonomickými subjektmi vo forme peňažných operácií, ktorými sa **tvorí, rozdeľuje, prerozdeľuje a používa** peňažná zásoba. Peňažná zásoba je pritom charakterizovaná ako množstvo peňazí, ktorými ekonomický subjekt disponuje.

Tvorbou peňažnej masy na úrovni obyvateľstva je získavanie peňažných prostriedkov vo forme príjmu z výrobného faktoru práca, pôda alebo kapitál. Čiže ide o mzdy, úroky alebo rentu.

Rozdeľovanie alebo prerozdeľovanie peňažnej masy na jednej strane je získavanie finančných prostriedkov vo forme transferových platieb napríklad od štátu. Na strane druhej ide o platby transferového charakteru, ktoré znižujú peňažnú zásobu obyvateľstva. Ako príklad je možné použiť dane a sociálne odvody, ktoré znižujú peňažnú masu obyvateľstva a príjmy vo forme sociálnych dávok. Do týchto vzťahov patrí taktiež problematika vkladov a úverov, alebo pôžičiek.

Použitie peňažnej masy zahŕňa výdavky obyvateľstva na úhradu spotrebných statkov a investovanie.

Je pozoruhodné, že na univerzitách a vysokých školách na Slovensku sa financie obyvateľstva nevyučujú ako predmet. Predmety z prvých piatich oblastí sú bežnými v rámci existujúcich študijných programov. Vyučujú sa Podnikové financie, Verejné financie, Bankovníctvo, Poisťovníctvo a Medzinárodné financie. Ale finančné vzťahy na úrovni obyvateľstva nie sú vzhľadom na profil absolventa jednotlivých ekonomických študijných programov štandardne súčasťou povinných alebo voliteľných predmetov.

Finančná gramotnosť a finančný trh

Negatíva nízkej finančnej gramotnosti sa prejavujú vo forme nesprávnych rozhodnutí obyvateľstva pri získavaní peňažných prostriedkov, investovaní peňažných prostriedkov a riadení príjmov a výdavkov domácnosti. Prvé dve z týchto operácií súvisia s finančným trhom.

Tak ako uvádzajú Van Horne a Wachowicz (2009) cieľom finančného trhu je presun finančných prostriedkov od subjektov s ich prebytkom k subjektom s ich nedostatkom. Schematicky je možné fungovanie finančného trhu a základné druhy financovania zobraziť nasledovne:

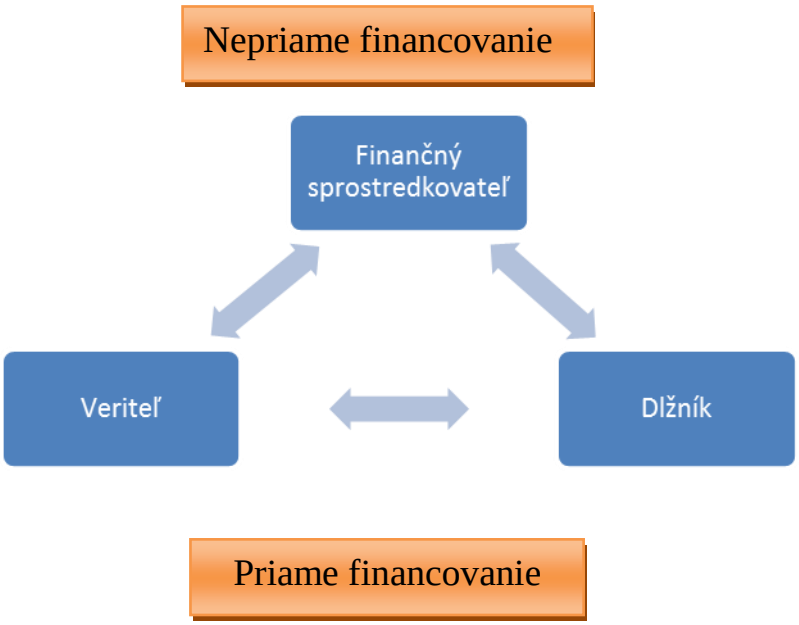

Obrázok 2 - Základné druhy financovania

Zdroj: Autori

Ako uvádza Mishkin (2004), presun finančných prostriedkov od veriteľov k dlžníkom sa môže realizovať dvoma základnými spôsobmi – **priamo alebo nepriamo.** Veriteľom a dlžníkom môže byť ktorýkoľvek subjekt v ekonomike. K základným pritom patria:

- Štát
- Podniky
- Obyvateľstvo
- Zahraničie

Obyvateľstvo v pozícii veriteľa vystupuje v prípade krátkodobého alebo dlhodobého prebytku finančných prostriedkov. Obyvateľstvo v pozícii dlžníka predstavuje subjekt s nedostatkom zdrojov.

Pri priamom financovaní veriteľ poskytuje finančné prostriedky dlžníkovi priamo. Ako príklad je možné použiť priame investovanie do cenných papierov, alebo na Slovensku dobre známy prípad spoločnosti BMG Invest, opisovaný vyššie. Ide o zriedkavejšiu formu najmä v Európe, jej podiel v Anglosaských ekonomikách je vyšší. Táto forma financovania sa vyznačuje vyššou mierou rizika, na druhej strane aj vyššou výnosnosťou.

Pri nepriamom financovaní vstupuje medzi veriteľa a dlžníka finančný sprostredkovateľ. Vo vzťahu k obyvateľstvu je typickým finančným sprostredkovateľom v našich podmienkach banka, poisťovňa, správcovská spoločnosť alebo leasingová spoločnosť. Ako uvádza

Chovancová a kol. (2006), úlohou finančných sprostredkovateľov je znižovanie transakčných nákladov, znižovanie rizika spojeného so vzťahom medzi dlžníkom a veriteľom a transformácia peňazí na kapitál. Nepriame financovanie je v podmienkach Slovenska prevažnou formou financovania a aj finančná gramotnosť by sa mala orientovať najmä na ozrejmenie zásad vo vzťahu k finančným sprostredkovateľom.

V posledných dvadsiatich rokoch, tak ako uvádzajú Brigham a Houston (2009), viedla globalizácia na finančnom trhu k rastúcemu riziku vyplývajúcemu z presunu veľkého objemu prostriedkov, ktorý vedie ku koncentrovanému prebytku, alebo nedostatku zdrojov.

Finančná gramotnosť na Slovensku

Potreba vzdelávania a zvyšovanie kompetencií obyvateľstva je všeobecne prospešné pre ekonomiku a krajinu. To vnímajú aj štandardní finanční sprostredkovatelia, ktorí preferujú vzdelaných klientov. Opodstatnenosť finančnej gramotnosti významne otestovala aj finančná kríza, ktorá pri poklese hodnoty finančných investícií spôsobila aj na Slovensku pokles napríklad hodnoty podielových fondov krátkodobo až o 60%. Reakcie domácností naplno ukázali nevzdelanosť v danej oblasti a potrebu zvyšovania finančnej gramotnosti.

5.2 Národný štandard finančnej gramotnosti.

Zvyšovanie finančnej gramotnosti je na Slovensku riešené na úrovni štátu. Vláda prostredníctvom Ministerstva školstva v roku 2008 sformulovala **Národný štandard finančnej gramotnosti .** Ten vymedzuje šírku poznatkov, zručností a skúseností v oblasti finančného vzdelávania a manažmentu osobných financií, ktorú by si mal osvojiť absolvent strednej školy.

Finančná gramotnosť je v národnom štandarde definovaná ako schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti.

Vzhľadom na skutočnosť, že Národný štandard sa viaže na študentov stredných škôl, definuje taktiež, čo by mal byť absolvent strednej školy vo vzťahu k finančnej gramotnosti schopný:

- nájsť, vyhodnotiť a použiť finančné informácie,

- poznať základné pravidlá riadenia vlastných financií,
- naučiť sa rozoznávať riziká v riadení vlastných financií,
- stanoviť si finančné ciele a naplánovať si ich dosiahnutie,
- rozvinúť potenciál získania vlastného príjmu a schopnosť sporiť,
- efektívne používať finančné služby,
- plniť svoje finančné záväzky,
- zveľaďovať a chrániť svoj majetok,
- porozumieť a orientovať sa v zabezpečovaní základných ľudských a ekonomických potrieb jednotlivca a rodiny,
- vedieť a byť schopný hodnotiť úspešnosť vlastnej sebarealizácie,
- inšpirovať sa príkladmi úspešných osobností,
- poznať príklady úspešných jednotlivcov vo svojej plánovanej profesijnej ceste,
- poznať podmienky, vylučujúce neúspešnosť jednotlivca a rodiny,
- porozumieť základným pojmom v oblasti finančníctva a sveta peňazí,
- orientovať sa v oblasti finančných inštitúcií (NBS, komerčné banky, poisťovne a ostatné finančné inštitúcie),
- orientovať sa v problematike ochrany práv spotrebiteľa a byť schopný tieto práva uplatňovať.

Tvorcovia Národného štandardu si boli vedomí, že vzhľadom na nedostatočné skúsenosti a ešte neosvojený požadovaný stupeň zodpovednosti, absolvent strednej školy nebude vykazovať rovnaký stupeň znalostí v oblasti osobných financií ako starší, finančne gramotný dospelý. Finančne gramotní absolventi stredných škôl by však mali aspoň vo všeobecnosti chápať všetky kľúčové aspekty osobných financií. Mali by mať istotu, že budú samostatne schopní nájsť si a použiť informácie potrebné pri špecifických finančných výzvach. Národný štandard finančnej gramotnosti naznačuje, akými poznatkami, zručnosťami a skúsenosťami musia pedagogickí zamestnanci a žiaci disponovať, aby mohli nepretržite rozširovať svoje vedomosti o osobných financiách podľa toho, ako sa budú meniť ich zodpovednosti a príležitosti.

Po obsahovej stránke je národný štandard rozčlenený na 7 celkov. Podľa nášho názoru autori poňali finančnú gramotnosť v širokých súvislostiach a v niektorých častiach dokonca presahujú problematiku. Nemožno to však hodnotiť negatívne, lebo ide o materiál určený pre stredné školy, kde je ešte nevyhnutné uplatňovať výchovno-vzdelávací proces. Na rozdiel od vysokého školstva, kde je vzhľadom na vek študentov aplikovaný len vzdelávací proces.

Siedmimi témami Národného štandardu finančnej gramotnosti sú:

1. Človek vo sfére peňazí
2. Finančná zodpovednosť a prijímanie rozhodnutí
3. Zabezpečenie peňazí pre uspokojovanie životných potrieb- príjem a práca
4. Plánovanie a hospodárenie s peniazmi
5. Úver a dlh
6. Sporenie a investovanie
7. Riadenie rizika a poistenie

Každá z tém je následne bližšie špecifikovaná a sú určené kompetencie, ktoré by mal absolvent mať. Celkové kompetencie jednotlivých tém odzrkadľujú čiastkové kompetencie ako aj očakávania, ktoré by finančne gramotný stredoškolák mal naplniť. **Celkové kompetencie** podľa jednotlivých tém sú:

1. Posúdenie významu trvalých životných hodnôt, zváženie vplyvu peňazí na ich zachovávanie a na základe toho vybranie a stanovenie životných priorít a východísk zabezpečenia životných potrieb.
2. Používanie spoľahlivých informácií a rozhodovacích procesov v osobných financiách.
3. Porozumenie a orientovanie sa v zabezpečovaní životných potrieb jednotlivca a rodiny. Vyhodnotenie vzťahu práce a osobného príjmu.
4. Organizovanie osobných financií a používanie rozpočtu na riadenie hotovosti.
5. Udržanie výhodnosti, požičiavanie za priaznivých podmienok a zvládanie dlhu.
6. Aplikácia rôznych investičných stratégií, ktoré sú v súlade s osobnými cieľmi.
7. Používanie primeraných stratégií riadenia rizík.

Poslednou a veľmi prínosnou časťou Národného štandardu finančnej gramotnosti je **Slovník základných pojmov**. Ide o výkladový slovník stručne vysvetľujúci základné pojmy. Vo vzťahu k slovníku je v štandarde uvedená potreba jeho aktualizácie a rozširovania vzhľadom na dynamiku problematiky. Implementácia Národného štandardu finančnej gramotnosti je zabezpečovaná jednotlivými základnými a strednými školami, ktoré zabezpečujú výchovno-vzdelávací proces.

5.3 Testovanie finančnej gramotnosti na Slovensku

Vývoj finančnej gramotnosti je vzhľadom na jej pozitívny vplyv na spoločnosť prínosné testovať na individuálnej úrovni ako aj na úrovni krajiny. Do skupiny

celoslovenského testovania finančnej gramotnosti je možné jednoznačne zaradiť aktivity Slovenskej bankovej asociácie. Test zameraný na analýzu vzťahu medzi úrovňou vzdelania a stupňom finančnej gramotnosti sme následne v roku 2012 realizovali ako Fakulta ekonomiky a manažmentu Slovenskej poľnohospodárskej univerzity na absolventoch stredných škôl s maturitou, absolventoch 1. stupňa vysokoškolského štúdia jednak ekonomického, ako aj neekonomického zamerania.

Test finančnej gramotnosti Slovenskej bankovej asociácie

Na úrovni Slovenska sa finančnou gramotnosťou okrem iných zaoberá aj Slovenská banková asociácia, ktorá v roku 2007 testovala finančnú gramotnosť na Slovensku. Prostredníctvom dotazníkového prieskumu na reprezentatívnej vzorke 1107 respondentov určených na základe kvótneho výberu.

Terénny zber dát sa uskutočnil technikou face-to-face interview v domácnostiach respondentov a zber dát uskutočnila anketárska sieť Agentúry MVK.
Obsahovo sa dotazník členil na 4 základné časti –

1. blok na zistenie finančnej gramotnosti,
2. blok zameraný na problematiku finančného vzdelávania,
3. blok finančnej praxe a postojov a
4. blok socio-demografický.

Na zistenie finančnej gramotnosti bol určený prvý blok, ktorý pozostával z 10-tich praktických otázok viažucich sa získavanie finančných prostriedkov, investovanie a schopnosť vyhodnotenia informácií o produktoch. Úspešnosť respondentov bola vyhodnotená na základe Indexu finančnej gramotnosti (I-FiG). Ten jednoducho hodnotí úspešnosť odpovedí a to takým spôsobom, že respondent, ktorý zodpovedal všetky otázky správne má hodnotu I-FiG 1 a respondent, ktorý odpovedal na všetky otázky nesprávne má hodnotu I-FiG 0.

Na zhodnotenie priemernej úspešnosti respondentov bol použitý I-FiG vypočítaný podľa vzorca:

$$I - FiG = \frac{\text{Počet správnych odpovedí všetkých respondentov}}{\text{Počet hodnotených otázok x počet respondentov}}$$

Výsledky testu finančnej gramotnosti.

Reprezentatívna vzorka 1107 respondentov dosiahla v roku 2007 priemernú hodnotu I-FiG 0,56. To znamená, že priemerný reprezentatívny respondent správne zodpovedal na 5,6 otázky. K základným zisteniam Slovenskej bankovej asociácie patrí významná závislosť medzi finančnou gramotnosťou a dosiahnutým vzdelaním. Tak, ako dokumentuje graf 10, najvyššiu úroveň finančnej gramotnosti dosiahli respondenti s vysokoškolským vzdelaním (0,66) a najnižšiu respondenti so základným vzdelaním (0,43).

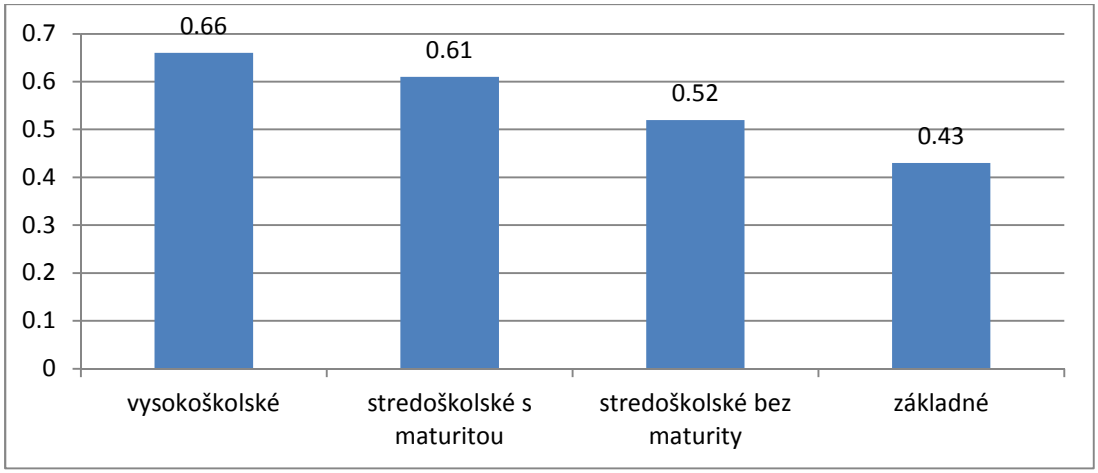

Graf 10 Hodnota I-FiG v roku 2007 v závislosti od vzdelania

Zdroj: Slovenská banková asociácia, vlastné spracovanie

Dotazníkový prieskum Slovenskej bankovej asociácie bol podnetom na hlbšie skúmanie závislosti finančnej gramotnosti na vzdelaní.

5.4 Testovanie finančnej gramotnosti Fakultou ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre

Testovanie realizované Fakultou ekonomiky a manažmentu bolo realizované v Septembri 2012 a bolo zamerané na:

- zistenie rozdielov medzi pôvodným testom Slovenskej bankovej asociácie uskutočneným v roku 2007 za účelom určenia vývoja finančnej gramotnosti na Slovensku
- zistenie rozdielov medzi úrovňou finančnej gramotnosti na úrovni stredoškolského a vysokoškolského vzdelania

- rozdiely medzi finančnou gramotnosťou absolventa s vysokoškolským vzdelaním prvého stupňa ekonomického a neekonomického zamerania
- zhodnotenie finančnej gramotnosti absolventa prvého stupňa vysokoškolského vzdelania ekonomického zamerania študujúceho buď v dennej (na verejnej vysokej škole), alebo externej forme štúdia (súkromnej vysokej škole).

Vzhľadom na zameranie testu bol prieskum realizovaný na nasledovných výberových vzorkách:

- absolventi strednej školy s maturitou (počet respondentov 168)
- absolventi prvého stupňa vysokoškolského štúdia neekonomického zamerania- Technická fakulta SPU v Nitre (počet respondentov 78)
- absolventi prvého stupňa vysokoškolského štúdia ekonomického zamerania – verejná vysoká škola, Fakulta ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre – denná forma štúdia (počet respondentov 109)
- absolventi prvého stupňa vysokoškolského štúdia ekonomického zamerania – súkromná vysoká škola, externá forma štúdia (počet respondentov 85)

Celkový počet respondentov zapojených do dotazníkového prieskumu bol 440. Vekovú štruktúru a pohlavie v jednotlivých skupinách dokumentuje tabuľka 5:

Tabuľka 5 Štruktúra respondentov zapojených do prieskumu

Vzdelanie	Počet respondentov	Priemerný vek	Pohlavie v %	
			Ženy	Muži
Stredoškolské	168	19,4	80	20
Vysokoškolské neekonomického charakteru	78	26,9	21	79
Vysokoškolské ekonomického charakteru – denná forma štúdia	109	22,4	74	26
Vysokoškolské ekonomického charakteru – externá forma štúdia	85	32,0	62	38
Celkom	440	24,2	60,8	39,2

Zdroj: vlastné spracovanie

Na hodnotenie finančnej gramotnosti bol využitý test Slovenskej bankovej asociácie modifikovaný v zmysle zmeny meny v roku 2009 zo Slovenskej koruny na euro. Test

pôvodne pozostávajúci z 10-tich otázok bol doplnkovo rozšírený o 5 ďalších otázok (vyhodnotených samostatne).
Na vyhodnotenie prvej časti testu (10 otázok) bol využitý Index finančnej gramotnosti opísaný vyššie.

Vyhodnotenie jednotlivých otázok

Odpovede na jednotlivé otázky sme rozčlenili na dve základné skupiny. Výsledky testu Slovenskej bankovej asociácie z roku 2007 a výsledky nášho dotazníkového prieskumu realizovaného v roku 2012. Z jednotlivých tabuliek je možné urobiť komparáciu stavu finančnej gramotnosti na Slovensku v roku 2007 so stavom a odpoveďami našich respondentov v roku 2012. Druhé členenie v rámci tabuliek je podľa jednotlivých skupín našich respondentov podľa vzdelania:

- respondenti so stredoškolským vzdelaním s maturitou
- respondenti s vysokoškolským vzdelaním (Bc.) neekonomického zamerania
- respondenti s vysokoškolským vzdelaním (Bc.) ekonomického zamerania – denná forma štúdia
- respondenti s vysokoškolským vzdelaním (Bc.) ekonomického zamerania – externá forma štúdia

Vyhodnocovali sme individuálne jednotlivé otázky spolu so stručnou charakteristikou toho, na čo boli jednotlivé otázky zamerané.

1 Pán Adam si uložil do banky 10.000 eur na dva roky. Ak by bola ročná úroková sadzba 10%, koľko bude mať na účte po uplynutí dvoch rokov?

Prvá otázka bola zameraná na problematiku úrokovania. Z teoretického hľadiska existujú tri základné druhy úrokovania. Jednoduché, pri ktorom sa úročí v každom období len istina, čiže úrok je v každom období rovnaký. Pri zloženom úrokovaní, ktoré využívajú banky, sú úročené aj úroky minulých období. Pri zloženom úročení s konverziami sa úrok pripisuje niekoľko krát za rok a zvýhodňuje veriteľa v porovnaní so zloženým úrokovaním. Správna odpoveď v tomto prípade je viazaná na poznanie zásady uplatňovanej pri zloženom úročení a je ňou odpoveď 12 100 eur.

Tabuľka 6 Odpovede na otázku 1

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
			Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
bude mať 11.000 eur	7,1%	3,2%	4,2%	0,9%	1,3%	5,9%
bude mať 12.000 eur	51,1%	50,0%	58,3%	45,0%	61,5%	29,4%
bude mať 12.100 eur	34,0%	45,9%	36,3%	52,3%	37,2%	64,7%
neviem	7,8%	0,09%	1,2%	1,8%	0,0%	0,0%

Zdroj: vlastné spracovanie

2 Pani Božena má na účte 2100 eur a chce bankovým prevodom zaplatiť cestovnej kancelárii za zájazd do Egypta pre dve osoby sumu 3195 eur. Bude mať dostatok prostriedkov, ak má povolené prečerpanie vo výške 1000 eur?

Tabuľka 7 Odpovede na otázku 2

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
			Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Áno, bude	7,2%	2,7%	4,2%	2,8%	2,6%	0,0%
Nie, nebude	81,6%	96,4%	94,6%	95,4%	97,4%	100%
Neviem	11,2%	0,9%	1,2%	1,8%	0,0%	0,0%

Zdroj: vlastné spracovanie

Druhá otázka sa zaoberala problematikou možnosti prečerpania bežného účtu resp. kontokorentným úverom. Ide o obvyklú formu riadenia likvidity domácností, čo dokazuje aj percento úspešnosti odpovedí jednotlivých skupín. Správna odpoveď (Nie, nebude) bola veľmi častá.

3 Banka ponúkla pánu Jánovi 3%-ný úrok za ročný termínovaný vklad. Ak je predpokladaná miera inflácie 5%, akú kúpnu silu budú mať jeho úspory po 12 mesiacoch?

Tabuľka 8 Odpovede na otázku 3

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
			Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Vyššiu ako dnes	8,4%	13,4%	11,9%	13,8%	16,7%	12,9%
Rovnakú ako dnes	12,3%	3,2%	4,8%	4,6%	1,3%	0,0%
Nižšiu ako dnes	56,3%	78,9%	77,3%	77,1%	76,9%	85,9%
Neviem	23,0%	4,5%	6,0%	4,5%	5,1%	1,2%

Zdroj: vlastné spracovanie

Tretia otázka bola zameraná na vedomosti týkajúce sa inflácie a jej vplyvu na hodnotu peňazí. Hodnota peňazí alebo kúpna sila peňazí je znižovaná infláciou a zníženie by malo byť kompenzované úrokovými sadzbami. Ak je miera inflácia vyššia ako úroková sadzba, veriteľ napriek pripísanému úroku bude mať úspory s nižšou kúpnou silou ako na začiatku obdobia.

4 Na grafe sú znázornené výnosy troch podielových fondov tak, ako sa menili počas niekoľkých rokov. Ktorý z nich dosiahol najvyšší výnos po 4 rokoch?

Graf 11 Vývoj hodnoty troch podielových fondov počas obdobia 7 rokov

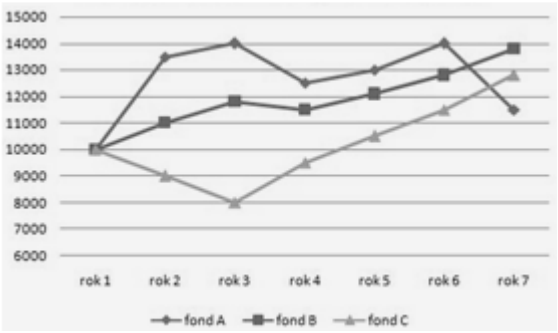

Zdroj: Dotazník Slovenskej bankovej asociácie

Tabuľka 9 Odpovede na otázku 4

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
			Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Fond A	66,8%	71,1%	67,9%	68,8%	75,6%	76,4%
Fond B	14,5%	18,6%	19,0%	24,8%	11,5%	16,5%
Fond C	4,3%	9,3%	11,9%	5,5%	11,5%	7,1%
Neviem	14,4%	1,0%	1,2%	0,9%	1,4%	0,0%

Zdroj: vlastné spracovanie

Otázky 4 a 5 sú koncipované rovnako a boli zamerané na schopnosť respondenta analyzovať informácie a vyhodnotiť ich. Výnosnosť fondu predstavuje zhodnotenie vložených peňažných prostriedkov a teda kladný rozdiel medzi vkladom a hodnotou k určitému obdobiu. Uvedené tri fondy mali rovnakú počiatočnú hodnotu a v priebehu obdobia siedmych rokov ich hodnota kolísala. Po štyroch rokoch dosiahol najvyšší výnos fond A.

5 Ktorý z fondov na grafe dosiahol najvyšší výnos po 7 rokoch?

Piata otázka sa opytovala na hodnotu v siedmom období, kedy fond B svojou hodnotou predstihol fond A.

Tabuľka 10 Odpovede na otázku 5

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
			Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Fond A	11,8%	11,6%	11,9%	14,6%	9,0%	9,4%
Fond B	68,8%	78,4%	73,8%	82,6%	80,8%	80,0%
Fond C	4,8%	8,9%	12,5%	2,8%	7,7%	10,6%
Neviem	14,5%	1,1%	1,8%	0,0%	2,5%	0,0%

Zdroj: vlastné spracovanie

6 Pani Katarína chce vložiť svoje úspory na dvojročný termínovaný vklad. Ktorá z týchto ponúk je výhodnejšia, ktorá jej prinesie vyššie zhodnotenie vkladu?

Tabuľka 11 Odpovede na otázku 6

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
			Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Ponuka s ročnou úrokovou sadzbou 5%	48,4%	82,7%	82,1%	82,6%	78,2%	88,2%
Ponuka s celkovou úrokovou sadzbou 9,5% počas dvoch rokov	22,4%	14,3%	14,9%	12,8%	17,9%	11,8%
Obe sú rovnaké	13,1%	1,8%	2,4%	0,9%	3,9%	0,0%
Neviem	16,1%	1,2%	0,6%	3,7%	0,0%	0,0%

Zdroj: vlastné spracovanie

Šiesta otázka bola zameraná na pochopenie väzby medzi výškou úrokovej sadzby a dĺžkou úrokového obdobia. Na Slovensku bola v roku 2010 zavedená povinnosť používať

v reklamách ročnú úrokovú sadzbu (p.a.). Išlo o ochranu obyvateľstva pred praktikami sprostredkovateľov používajúcich pre zvýšenie úrokových sadzieb dlhšie než ročné obdobie. Platí, že 5% ročne prinesie vyššie zhodnotenie ako 10% za dva roky. Správna odpoveď je 5%.

7 Mladí manželia Michal a Mária si chcú kúpiť na úver novú kuchyňu za 3000 eur, ktorú chcú splatiť do dvoch rokov. Rozhodujú sa medzi ponukami dvoch bánk, ktorých podmienky sú uvedené nižšie. Ktorá z nich je pre Michala a Máriu výhodnejšia?

Tabuľka 12 Odpovede na otázku 7

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
			Z toho vzdelanie:			
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zameranie	Vysokoškolské ekonomického zameranie – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zameranie – externá forma
Ponuka banky ABC, ktorej úroková sadzba je 10%, mesačná splátka 190 eur a ročná percentuálna miera nákladov je 18%	16,6%	36,4%	31,0%	41,3%	33,3%	43,5%
Ponuka banky KLM, ktorej úroková sadzba je 7%, mesačná splátka 180 eur a ročná percentuálna miera nákladov je 20%	27,6%	42,7%	48,1%	32,1%	52,6%	36,5%
Ani jedna nie je výhodnejšia, sú rovnaké	27,3%	14,1%	16,1%	14,7%	6,4%	16,5%
Neviem to posúdiť	28,5%	6,8%	4,8%	11,9%	7,7%	3,5%

Zdroj: vlastné spracovanie

Siedma otázka je jednou z kľúčových otázok zadlžovania sa domácností. Úroková sadzba pri poskytovaní nie je kľúčová, lebo nezahŕňa poplatky spojené s úverom. Preto v roku 2001 bola v Zákone o spotrebiteľských úveroch zadefinovaná Ročná Percentuálna Miera Nákladov, ktorá okrem úrokovej sadzby zahŕňa aj všetky poplatky spojené s úverom. Je pritom povinnosťou sprostredkovateľa informovať dlžníka o RPMN vopred. Vzhľadom na túto skutočnosť je správnou odpoveďou odpoveď prvá. Na danú problematiku nadväzovala aj nasledujúca otázka 8.

8 Ktorý ukazovateľ Vám najviac hovorí o celkových nákladoch na úver?

Tabuľka 13 Odpovede na otázku 8

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
			Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Výška splátky	17,9%	8,9%	12,5%	4,6%	2,6%	12,9%
Úroková sadzba	44,0%	39,8%	37,5%	52,2%	39,8%	28,2%
Ročná percentuálna miera nákladov	19,0%	47,5%	44,0%	40,4%	53,8%	57,6%
Žiadny z nich	7,4%	1,6%	1,8%	0,0%	3,8%	1,3%
Neviem	11,7%	2,2%	4,2%	2,8%	0,0%	0,0%

Zdroj: vlastné spracovanie

Správnou odpoveďou na otázku 8 je RPMN, pretože výška splátky je závislá od dĺžky splácania úveru a úroková sadzba nezohľadňuje poplatky spojené s poskytnutím, čerpaním a splácaním úveru.

9 Ak niekomu ukradnú peňaženku, v ktorej mal okrem bankovej karty zapísané aj jej PIN číslo a použijú ju na čerpanie peňazí z bežného účtu, kto nesie zodpovednosť za vzniknutú škodu?

Otázka číslo 9 bola zameraná na problematiku vedomostí o bezpečnosti kartových operácií a zodpovednosti za vzniknuté škody. Za škody spôsobené vlastným neracionálnym konaním obyvateľstvo ručí samo bez participácie banky. Vedomosť o tejto skutočnosti je vysoká, čo dokazuje percento správnych odpovedí.

Tabuľka 14 Odpovede na otázku 9

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
			Z toho vzdelanie:			
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Iba banka	1,1%	0,9%	1,2%	0,9%	1,2%	0,0%
Banka spolu s držiteľom karty	13,2%	3,9%	8,3%	0,0%	2,6%	1,2%
Iba držiteľ karty	82,0%	94,5%	89,9%	97,3%	96,2%	98,8%
Neviem	3,7%	0,7%	0,6%	1,8%	0,0%	0,0%

Zdroj: vlastné spracovanie

10 Ak sa peniaze vložia do produktu, sľubujúceho možnosť vysoko nadpriemerného výnosu, aké je asi riziko takejto investície?

Tabuľka 15 Odpovede na otázku 10

Odpovede	Výsledky respondentov v teste					
			Z toho vzdelanie:			
	Prieskum SBA 2007	Prieskum 2012	Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
riziko je určite vyššie ako v prípade bežného, štandardného výnosu	73,6%	89,3%	82,1%	92,7%	93,6%	95,3%
riziko vôbec nemusí byť vyššie	12,2%	7,3%	12,5%	3,7%	6,4%	2,4%
neviem to posúdiť	14,2%	3,4%	5,4%	3,6%	0,0%	2,4%

Zdroj: vlastné spracovanie

Závislosť medzi výnosom, rizikom a likviditou je vo finančnej teórii jednou zo základných závislostí, ktorá bola empiricky dokázaná. Existuje pozitívna korelácia medzi výškou výnosu a mierou rizika. Čím vyšší výnos, tým väčšie riziko investície. Taktiež existuje negatívna korelácia medzi výškou výnosu a likviditou. Čím vyšší výnos, tým nižšia likvidita investície. Správne odpoveď bola identifikovaná výraznou väčšinou respondentov.

Ďalších 5 otázok bolo do testu doplnených, a preto ich **nie je možné porovnávať s výsledkami testu Slovenskej bankovej asociácie**.

11 Pokiaľ si vyberáte banku, podľa akého kritéria sa rozhodujete?

Tabuľka 16 Odpovede na otázku 11

Odpovede	Výsledky respondentov v teste				
	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
		Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
pokrytie bankomatmi	16,8%	13,1%	20,2%	17,9%	18,8%
kvalita elektronického bankovníctva	18,4%	14,9%	16,5%	23,1%	23,5%
dôveryhodnosť banky	70,0%	65,5%	67,0%	75,6%	77,6%
výška poplatkov za vedenie účtu	71,4%	76,2%	68,8%	69,2%	67,1%
úročenie vkladov	48,4%	54,2%	39,4%	53,8%	43,5%

Zdroj: vlastné spracovanie

Otázka číslo 11 bola zameraná na preferencie klientov pri výbere komerčnej banky. Neexistuje pritom jednoznačne správna odpoveď, lebo v závislosti od individuálnych potrieb klientov sa menia aj ich motivácie. Čo je však možné identifikovať je dôležitosť stability individuálnych bánk ako aj citlivosť klientov komerčných bánk na zmeny v poplatkoch a citlivosť na výšku úročenia vložených prostriedkov.

Taktiež je zaujímavý rozdiel v dôležitosti elektronického bankovníctva v závislosti od vzdelania resp. veku respondenta.

12 Domáci rozpočet

Tabuľka 17 Odpovede na otázku 12

Odpovede	Výsledky respondentov v teste				
	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
		Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Viem, čo je a používam ho (plánujem ho vo svojej rodine používať)	91,4%	91,1%	89,9%	87,2%	97,4%
Neviem o čo sa jedná	8,6%	8,9%	10,1%	12,8%	2,6%

Zdroj: vlastné spracovanie

Národný štandard finančnej gramotnosti analyzovaný vyššie sa v rámci kompetencií venuje aj schopnosti domácností riadiť a plánovať príjmy a výdavky. Odpovede na otázku dokumentujú jednoznačné uvedomovanie si potreby používania domáceho rozpočtu. Vzhľadom na vekovú štruktúru respondentov, najmä v rámci stredoškolského vzdelania, je však otázne, do akej miery odpovede deklarujú žiaduci stav alebo stav reálny. Každopádne problematika plánovania príjmov a výdavkov domácnosti je z hľadiska strednodobého veľmi dôležitou činnosťou a to najmä vo vzťahu k stanovovaniu priorít.

13 Pokiaľ uzatváram zmluvu o nejakom finančnom produkte, pred podpisom ju:

Úroveň právneho vedomia je inou otázkou ako finančná gramotnosť. Avšak v prípade problematiky zmluvných vzťahov platí jedno zásadné pravidlo: Zmluvy je potrebné čítať. Bežnou praxou v prípade zmluvného vzťahu s bankou alebo poisťovňou je situácia, kedy klienta zaujímajú úrokové sadzby a poprípade výška splátky alebo poistné. Ostatné náležitosti zmluvného vzťahu klientov zaujímajú až v prípade zmeny situácie. Existuje možnosť predčasného splatenia? Aký je sankčný úrok? Aké riziká kryje poistenie, ktoré som si dojednal? Aké sú výluky z poistenia? Významnú úlohu v tejto oblasti majú finanční agenti a makléri, ktorí tvoria sprostredkovateľa medzi bankou/poisťovňou a klientom. Ich úlohou je korektne informovať klienta.

Tabuľka 18 Odpovede na otázku 13

Odpovede	Výsledky respondentov v teste				
	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
		Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
dôkladne preštudujem	11,6%	11,9%	14,5%	10,3%	8,2%
nechám si ju vysvetliť a dôkladne ju preštudujem	80,0%	83,3%	74,5%	82,0%	82,4%
nechám si ju vysvetliť	7,7%	4,8%	9,2%	7,7%	8,2%
nezdržiavam sa študovaním a vysvetľovaním	0,7%	0,0%	1,8%	0,0%	1,2%

Zdroj: vlastné spracovanie

14 Viete, aké postihy Vás čakajú, pokiaľ nedodržíte podmienky zmluvy alebo pri nesplácaní pôžičky?

Tabuľka 19 Odpovede na otázku 14

Odpovede	Výsledky respondentov v teste				
	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
		Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Áno, viem zo zmluvy	96,1%	92,9%	97,2%	98,7%	98,8%
Áno, zistím na internete	3,2%	4,8%	2,8%	1,3%	1,2%
Počkám si na oznámenie poštou	0,5%	1,7%	0,0%	0,0%	0,0%
Počkám na vyjadrenie exekútora	0,2%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%

Zdroj: vlastné spracovanie

Táto otázka nadväzovala na predchádzajúcu otázku a bola zameraná na vedomosti týkajúce sa obsahu zmluvných podmienok. Vysoký počet respondentov odpovedal správne

ohľadne primárneho zdroja informácií týkajúcich sa sankcií v prípade nedodržania zmluvných podmienok.

15 Pokiaľ nie ste schopní plniť si svoje záväzky, napr. zaplatiť pravidelnú splátku:

Tabuľka 20 Odpovede na otázku 15

Odpovede	Výsledky respondentov v teste				
	Prieskum 2012	Z toho vzdelanie:			
		Stredoškolské	Vysokoškolské neekonomického zamerania	Vysokoškolské ekonomického zamerania – denná forma	Vysokoškolské ekonomického zamerania – externá forma
Informujete veriteľa a snažíte sa dohodnúť nový splátkový kalendár	90,5%	88,1%	91,7%	92,3%	89,2%
Požičiate si na splátku	5,4%	3,6%	5,5%	6,4%	3,6%
Iné (prosím špecifikujte)	2,7%	5,3%	1,9%	1,3%	4,2%
Neviem	1,4%	3,0%	0,9%	0,0%	3,0%

Zdroj: vlastné spracovanie

Finančná a najmä ekonomická kríza na Slovensku ovplyvňuje podiel nesplácaných úverov na úveroch celkom. Tento pomer dosiahol ku koncu polroka 2012 výšku 4,25%. Do tohto percenta sú však zarátané len tie úvery, ktoré nie sú splácané a klient po zistení neschopnosti splácať úver nekomunikoval s bankou okamžite. Klienti, ktorým bola znížená mesačná splátka alebo pozastavené splácanie úveru sa medzi zlyhané úvery nepočítajú. Preto je z pohľadu finančnej gramotnosti potrebné si uvedomiť, že komunikovanie s bankou okamžite po zistení problému výrazne zlepšuje pozíciu dlžníka.

Porovnanie Indexov finančnej gramotnosti

Odpovede respondentov na predchádzajúcich 10 otázok sme použili na zhodnotenie vývoja finančnej gramotnosti za vybrané skupiny podľa vzdelania. I-FiG podľa Slovenskej bankovej asociácie v roku 2007 za celú populáciu dosiahol hodnotu 0,56. Naše výsledky je však možné porovnávať len s vybranými skupinami podľa vzdelania. Preto sme našich respondentov zaradili do dvoch skupín: stredoškolské vzdelanie a vysokoškolské vzdelanie. Hodnota I-FiG u stredoškolákov v rámci nášho dotazníkového prieskumu bola 0,68 a hodnota u absolventov prvého stupňa vysokoškolského štúdia (Bc.) 0,75. Porovnanie s prieskumom SBA 2007 je v nasledujúcom grafe 12:

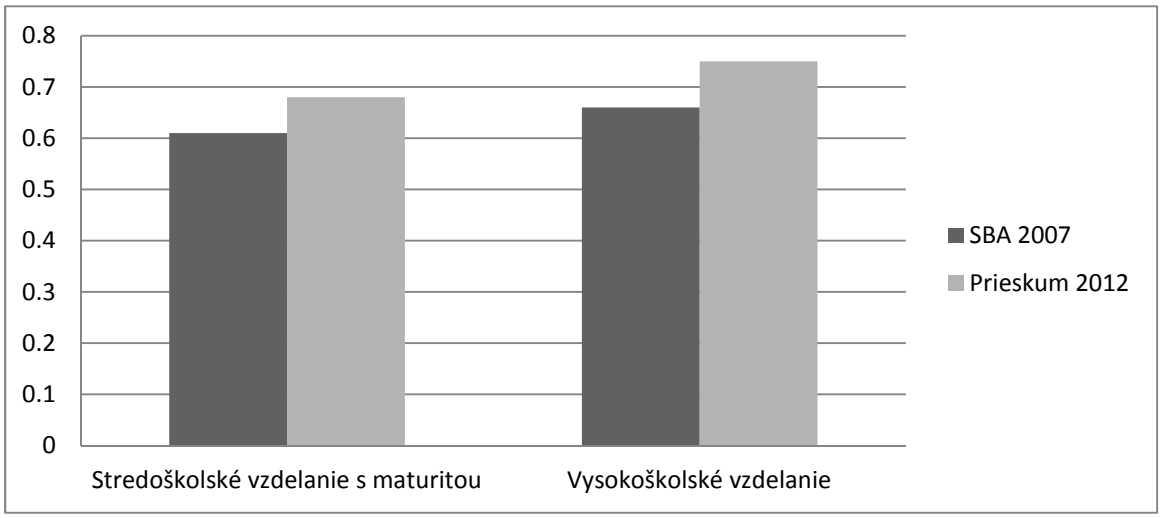

Graf 12 Porovnanie I-FiG podľa vzdelania

Zdroj: vlastné spracovanie

Je možné konštatovať, že v oboch vybraných skupinách došlo k zvýšeniu indexu finančnej gramotnosti v porovnaní s rokom 2007. V prípade stredoškolského vzdelania o 0,07 a v prípade vysokoškolského vzdelania o 0,09. To znamená, že priemerný stredoškolák odpovedal o 0,7 otázky správnejšie ako v roku 2007. Dokonca presiahol úroveň gramotnosti vysokoškolsky vzdelaného človeka v roku 2007. Čo sa týka vysokoškolákov, ich finančná gramotnosť sa taktiež zvýšila a v priemere každý vysokoškolák odpovedal o 0,9 otázky správnejšie ako v roku 2007.

Následne sme porovnávali rozdiely medzi jednotlivými kategóriami vysokoškolsky vzdelaných respondentov. Na prvej úrovni išlo o dve kategórie:

- vysokoškolské vzdelanie (Bc.) neekonomického zamerania – denná aj externá forma štúdia
- vysokoškolské vzdelanie (Bc.) ekonomického zamerania – denná aj externá forma štúdia

Hodnota I-FiG u neekonomického zamerania dosiahla hodnotu 0,73 a u ekonomického zamerania 0,76. Ide o relatívne malý rozdiel, ktorý v podstate znamená, že zo 100 respondentov v každej kategórii 30 zodpovedalo o jednu otázku správnejšie v prípade ekonomického zamerania vysokoškolského štúdia. Najväčšie rozdiely v prospech ekonomického zamerania boli zistené u otázok viažucich sa na ročnú percentuálnu mieru nákladov (otázky 7 a 8). Vo väčšine ostatných otázok boli odpovede viac-menej identické, v niektoré dokonca v prospech neekonomického zamerania.

Posledné členenie predstavovalo členenie vysokoškolského vzdelania ekonomického charakteru na:

- dennú formu štúdia
- externú formu štúdia

Hodnota I-FiG u dennej formy štúdia dosiahla 0,72 a u externej formy štúdia 0,79. Napriek tomu, že ide o relatívne veľký rozdiel v hodnote indexu porovnateľný so zlepšením finančnej gramotnosti oproti roku 2007, nie je spôsobený kvalitou vzdelávacieho procesu.

Dôvody sú dva. Prvým je zvyšovanie finančnej gramotnosti vo vzdelanostnej kategórii v závislosti od veku. Mnohé problémy opytované v dotazníku rieši človek v konkrétnych životných situáciách čím sa finančná gramotnosť zvyšuje. Priemerný vek respondentov pri externej forme štúdia ekonomického zamerania dosiahla 32,04 roka a pri dennej forme štúdia 22,42 roku. Preto sme sa zaoberali vzájomným vzťahom medzi vekom a finančnou gramotnosťou. Respondentov externej formy štúdia sme zaradili do vekových kategórií, pre ktoré sme následne prepočítali I-FiG.

Tabuľka 21 Hodnota I-FiG pri externej forme štúdia v závislosti od veku respondentov

Hodnoty I-FiG pre externú formu štúdia	
Veková kategória	I-FiG
23	0,72
21-25	0,74
26-30	0,75
31-35	0,83
36-40	0,85
41-45	0,86
46-50	0,84

Zdroj: vlastné spracovanie

Z hodnôt jednoznačne vyplýva, že rovnaká veková kategória respondentov na dennej aj externej forme štúdia má zhodnú finančnú gramotnosť. Taktiež je zrejmé, že so zvyšovaním veku rastie index I-FiG.

Druhým dôvodom je výsledok prieskumu Slovenskej bankovej asociácie v roku 2007, podľa ktorého sociodemografické skupiny podnikatelia a domácností s príjmom na 40 000,- Sk (1 330,-eur) majú nadpriemernú finančnú gramotnosť. Vzhľadom na poplatky spojené so štúdiom na súkromnej vysokej škole sú študentmi práve tieto sociodemografické skupiny.

5.5 Zhrnutie

Dôležitosť problematiky finančnej gramotnosti na Slovensku sa vzhľadom na zmenu spoločenských pomerov po roku 1989 výrazne zvýšila. Potrebu neustáleho vzdelávania v oblasti riadenia príjmov a výdavkom domácností, alokácie zdrojov ako aj získavanie zdrojov domácností podporuje aj skúsenosť s finančnou a ekonomickou krízou. Vývoj v oblasti informačných technológií zvyšuje možnosti prístupu domácností na finančný trh, ktorý je už vnímaný ako trh globálny. Domácnosti naň vstupujú či už ako veritelia alebo dlžníci a to vo forme priameho alebo nepriameho financovania. S rastúcimi možnosťami však rastú aj riziká vyplývajúce z jednotlivých produktov resp. vzťahov. V tomto kontexte je potrebné zvyšovať finančnú gramotnosť vzhľadom na jej celospoločenský prínos. Efektívna alokácia obmedzených zdrojov je podmienkou zdravého a udržateľného ekonomického rastu.
Pozitívne hodnotíme aktivity Ministerstva školstva a Ministerstva financií SR vedúce k sformulovaním Národného štandardu finančnej gramotnosti v roku 2008. Vníma finančnú gramotnosť komplexne a má prispievať k jej zvyšovaniu už na úrovni stredoškolského výchovno-vzdelávacieho procesu. V siedmich oblastiach sa venuje od uvedomenia si pojmu a dôležitosti finančných prostriedkov, cez problematiku investovania, získavania zdrojov až po riadenie rizika domácnosti.

Na zhodnotenie vývoja finančnej gramotnosti na Slovensku sme ako základ použili test, ktorý v roku 2007 uskutočnila Slovenská banková asociácia. Následne sme za účelom určenia vývoja finančnej gramotnosti uskutočnili dotazníkový prieskum na 440-tich respondentoch zahŕňajúcich absolventov stredných škôl s maturitou, vysokých škôl neekonomického a ekonomického charakteru, dennej ako aj externej formy štúdia.
Na základe odpovedí respondentov na testové otázky môžeme konštatovať, že úroveň finančnej gramotnosti sa na Slovensku zvýšila. Uvedené platí aj pre obyvateľstvo so stredoškolským vzdelaním s maturitou, ako aj pre obyvateľstvo s vysokoškolským vzdelaním. V porovnaní s testom z roku 2007 Index finančnej gramotnosti (I-FiG) vzrástol v prípade absolventov strednej školy s maturitou o 0,07 a v prípade absolventov vysokej školy o 0,09. Úroveň finančnej gramotnosti absolventa strednej školy s maturitou v roku 2012 presiahla úroveň absolventa vysokej školy z roku 2007.

Z výsledkov dotazníkového prieskumu je ďalej možné zhodnotiť, že úroveň finančnej gramotnosti je vyššia u absolventov vysokoškolského štúdia. Ide o potvrdenie konštatácie

Slovenskej bankovej asociácie z roku 2007. Tá v záveroch testovania uviedla, že úroveň finančnej gramotnosti najviac ovplyvňuje úroveň vzdelania.

Z porovnania výsledkov respondentov s vysokoškolským vzdelaním ekonomického a neekonomického zamerania je zrejmé, že úroveň finančnej gramotnosti nie je primárne závislá na zameraní vysokoškolského štúdia. To je pre vzdelávanie v oblasti finančnej gramotnosti dôležité. Ide o problematiku, ktorá je zvládnuteľná aj bez hlbokých teoretických poznatkov pre širokú verejnosť bez ohľadu na zameranie.

Posledná komparácia výsledkov respondentov vysokoškolského vzdelania v členení na dennú a externú formu štúdia poukazuje na dôležitosť praktických skúsenosti. Respondenti v rámci rovnakého zamerania a vzdelania majú rozdielnu úroveň finančnej gramotnosti v závislosti od veku. Praktické skúsenosti výrazne zvyšujú finančnú gramotnosť. Vyššie vekové kategórie mali vyššiu hodnotu I-FiG.

Pre ďalšie skúmanie problematiky by bolo prínosné realizovať spoločné testovanie respondentov vybraných skupín obyvateľstva v rôznych krajinách.

6. Provedený výzkum a jeho výsledky

Výsledky výzkumu, které budou v této práci prezentovány, vznikaly v období přelomu let 2011 - 2012, kdy se již dané problematice věnovala řada institucí a také média. Přesto je stále příliš mnoho občanů této republiky, kteří se dopouštějí základních chyb a padají do nastražených pastí různých finančních podvodníků. Druhou skupinou občanů, kteří se dostávají do problémů, jsou lidé, kteří se dostali do zoufalé finanční situace např. ztrátou zaměstnání a někdy vědomě rizika prováděných transakcí raději nechtějí vidět. Výsledek je ale pro obě skupiny stejný, často životní tragedie, rozpad rodiny, ztráta střechy nad hlavou atp. dnes se této situaci poměrně běžně říká „uvíznout v dluhové pasti“. To bylo důvodem rozhodnutí věnovat se uvedené problematice a zaměřit se v tomto výzkumu na studenty, aby se ukázala případná nutnost zlepšení finančního vzdělávání na školách u nastupující generace.

Studentům proto, že to jsou oni, kteří za několik let budou chtít založit rodinu, budou se muset o ni postarat a orientovat se v tržní nabídce. Jsou skupinou, na niž se zaměřuje většina odvětví – od odvětví zábavy – dokud si sami nevydělávají, snáze utrácejí – až po odvětví spotřebního průmyslu (s tím samým cílem). Mnozí se po založení rodiny takzvaně usadí a naučí se šetřit a rozhodovat o tom, který výdaj je nutný a který může počkat. Proto byla jednou z otázek dotazníku znalost rodinného rozpočtu. Bohužel část mladých lidí se pod dojmem médií, reklam a částečně i díky nedostatečné výchově v rodině stane snadným terčem spotřeby a utrácení i ve vyšším věku a po založení rodiny. Proto je význam takovéhoto vzdělávání nedozírný, neboť chrání novým generacím klid a bezpečnost jejich domovů a tím prostor pro harmonický vývoj jejich dětí.

Z výzkumu byli záměrně vynecháni žáci základních škol. Tam je možno doporučit věnovat jejich čas trávený ve škole základním vědomostem ať už z jazyka českého nebo matematiky, neboť se na vysokých školách setkáváme s obrovskými nedostatky právě v těchto oblastech. Pokud je uvažováno o výuce vedoucí k finanční gramotnosti, pak jen v základních obrysech v rámci nějakého spřízněného předmětu. Tento věk by měli využít hlavně rodiče a celé rodiny a věnovat se působení na hospodaření dětí s penězi, na jejich znalost rodinného rozpočtu. Za vůbec optimální způsob výchovy lze považovat svěření vlastních finančních prostředků dětem. Naštěstí je tato tradice v českých rodinách poměrně

často praktikována, na rozdíl od našich sousedních zemí jako je Polsko či Slovensko, kde rodiče dětem často žádné vlastní finanční prostředky neposkytují.

Jak se ukázalo, vybrat si právě toto téma i přes jeho zajímavost byla cesta velkého hledání zdrojů a to zejména v ČR. První vlaštovkou u nás je publikace ČNB autorů Skořepa M. – Skořepová E. – Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia, která je cílena na skupinu dětí chodících do vyšších tříd základní školy a na víceletá gymnázia a lze ji považovat za velmi pěkně provedenou publikaci, ale s příliš velkým odborným rozsahem pro tuto věkovou skupinu – rozsah zahrnuje informace o marketingu a vlivu médií přes duševní vlastnictví až po typy společností (akciová společnost, s.r.o. atd.) a rozšiřuje oblast finanční gramotnosti až do oblasti služeb, obchodu a ekonomiky státu.

Přes důležitost tématu finanční gramotnost se jím zabývá hlavně hrstka odborníků z bankovních kruhů. Mnozí v ní vidí pouze vědomosti a schopnost určitého chování na finančních trzích, další upozorňují na prolínání finanční problematiky čistě finančních trhů přes platební vztahy i do sféry obchodu a služeb.

6.1 Celková data

Následující část se věnuje vyhodnocení výsledků celého vzorku respondentů, tj. počtu 716. Složení respondentů podle pohlaví je zřejmé z následujícího grafu 13.

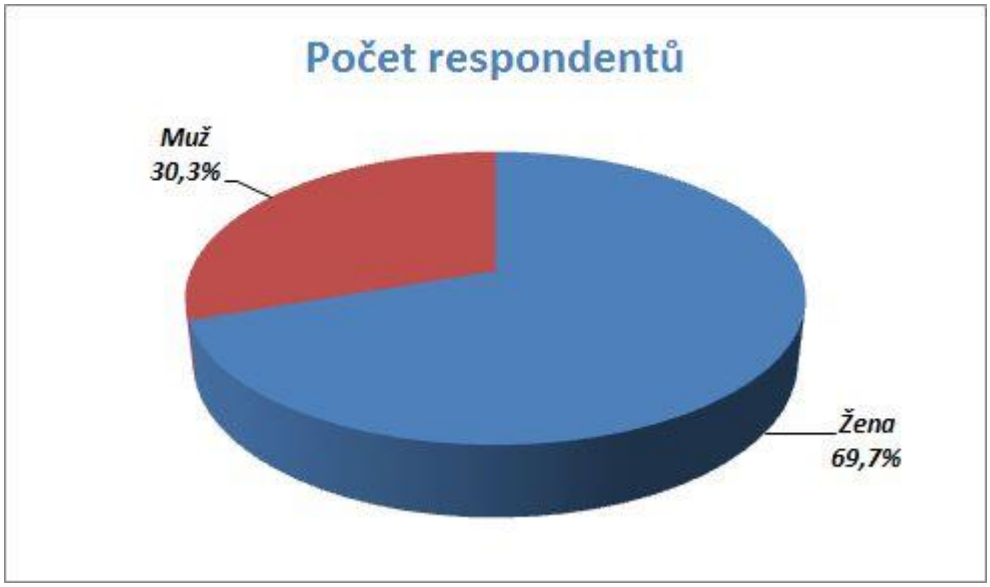

Graf 13 – složení respondentů
Zdroj: vlastní šetření

Jak vyplývá z grafu 13, je ze 716 respondentů pouze 30,3 % mužů. Přesto, že největší podíl respondentů byl z oboru Účetnictví a finanční řízení podniku na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kde je tradičně zastoupeno velmi málo studentů – mužů, je celkový poměr poněkud překvapivý s ohledem na zastoupení jiných škol, zejména stavební průmyslové školy, kde lze očekávat poměr studentů právě opačný.

Graf 14 dokumentuje dosažené vzdělání respondentů
Zdroj – vlastní šetření

Největší podíl mají absolventi se základním vzděláním – 46,1 %, kteří většinou ještě studují, malá část respondentů již pracuje (klienti banky). Druhé místo zaujímají absolventi středních škol s 38,5 %.

Následující graf 15 nám ukazuje rozložení kritérií pro výběr banky. Respondenti měli k dispozici více otázek, nemuseli vybrat pouze jedno kritérium.

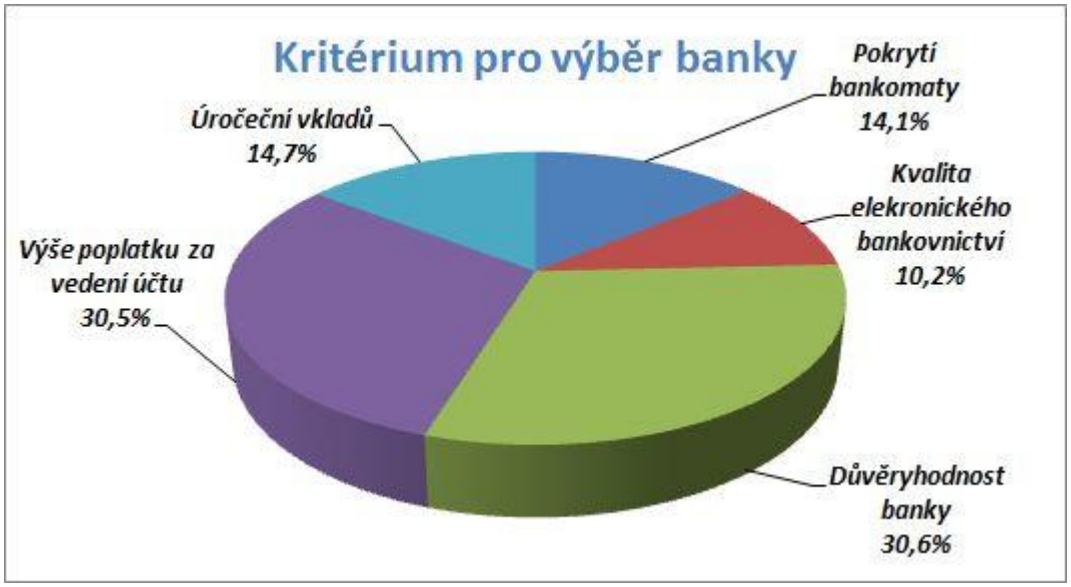

Graf 15 – kritéria pro výběr banky
Zdroj: vlastní šetření

Zřejmě především poučení z finanční krize napomohlo vítězství kritéria „důvěryhodnost banky“. Těžko lze předpokládat u většiny studentů vliv bankovní krize 90. let – tento jev mohl být rozhodujícím pouze ve skupině bankovní klientely, kde byla celá řada respondentů ve věku, ve kterém by tyto události mohli mít na paměti a měly by tedy vliv na výběr právě tohoto kritéria.

Za tímto kritériem následuje těsně kritérium „Výše poplatku za vedení účtu“. Právě tento faktor označuje většina obchodníků – a banky jsou koneckonců také obchodníky, i když s poněkud netradiční komoditou – za nejdůležitější ve výběru zboží. Otázka je, zda tento výběr je dobrovolný, zda k němu netlačí většinu spotřebitelů jejich ekonomická situace, neboť zatímco se Česká republika srovnala s okolní Evropou v cenách a nákladech velmi rychle, již ve druhé polovině 90. let, se mzdami se nám ještě nepodařilo dosáhnout průměru Evropské unie – naše mzdy mohou být srovnávány pouze s Portugalskem a zeměmi bývalého východního bloku, které stojí na pomyslném posledním místě evropského srovnání. Viz. následující tabulka 22 a 23.

Tabulka 22 – srovnání ročních příjmů v EU (v EUR)

GEO/TIME	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belgiím	:	:	:	33 873,0	:	:	:	:	:
Bulharka	1 411,2	1 517,3	1 638,1	1 737,8	1 859,9	2 056,4	2 269,1	2 699,7	,0
Denmark	40 996,5	41 694,8	43 577,3	44 692,0	46 122,0	47 529,3	48 307,3	50 578,1	52 703,1
Germany (including former GDR from 1991)	34 700,0	35 400,0	36 500,0	37 300,0	38 000,0	38 600,0	39 066,0	40 100,0	41 200,0
Ireland	:	:	:	:	:	40 944,0	:	40 932,0	:
Greece	15 788,4	16 630,0	17 509,8	18 122,2	:	:	:	:	:
Spain	:	17 873,8	18 580,3	19 367,7	20 018,6	20 593,9	21 724,7	22 176,5	:
Cypru	17 687,1	18 361,4	19 396,5	20 032,5	20 541,2	21 842,1	22 836,4	23 662,9	25 579,0
Hungary	:	:	:	6 929,3	7 395,6	8 255,5	8 280,0	9 338,8	:
Malta	13 505,8	14 267,0	14 442,3	14 294,6	14 522,0	15 011,0	15 593,0	16 027,0	16 313,0
Austria	:	33 013,9	34 262,0	35 186,0	35 315,0	36 533,0	37 372,0	38 458,7	39 761,0
Poland	:	:	:	:	6 278,7	:	:	:	:
Portugal	12 572,6	13 309,0	13 336,4	13 491,4	13 786,5	14 068,4	16 221,6	17 201,6	17 753,0
Romania	:	:	:	:	2 429,0	3 218,0	3 910,6	5 044,2	5 760,3
Slovakia	3 426,7	3 619,9	4 263,9	4 644,2	5 388,5	6 047,2	6 706,9	8 031,3	:
Finland	26 584,8	27 897,2	29 060,0	30 054,0	31 055,0	32 377,0	33 069,0	34 738,0	36 625,0
Sweden	31 500,9	30 271,1	30 957,5	32 034,0	32 344,2	32 902,3	33 915,3	35 534,0	35 442,1
United Kingdom	:	:	38 702,0	37 309,8	39 768,1	:	42 654,7	43 675,4	:
Iceland	37 640,9	34 099,7	35 233,0	36 914,7	41 362,0	56 768,5	55 891,1	64 042,0	39 977,8

Zdroj: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/database

A následná tabulka znázorňuje situaci v ČR.

Tabulka 23 – Počet zaměstnanců a mzdy v ČR

Počet zaměstnanců a mzdy od roku 1995 **Kód: PRA1040CU**
Území:Česká republika

	Průměrný evidenční počet zaměstnanců přepočtený (tis.osob)1	Průměrná hrubá měsíční mzda (na přepočteného zaměstnance, v Kč)1	Průměrné měsíční náklady práce (v Kč)
1995	4 3922	8 2662	.
1996	4 3392	9 7782	.
1997	4 2032	10 8252	.
1998	4 129	11 705	.
1999	3 974	12 546	.
2000	3 936	13 322	19 905
2001	3 944	14 478	21 777
2002	3 906	15 550	23 190
2003	3 894	16 457	24 567
2004	3 878	17 565	26 428
2005	3 915	18 283	28 036
2006	3 952	19 447	28 941

2007	4 015	20 927	31 020
2008	4 039	22 653	32 468
2009	3 827[3]	23 425[3]	32 611
2010	3 787[3]	23 949[3]	33 418

Poznámky
[1]v letech 1995 až 1997 odhad ze čtvrtletního zjišťování
[2]Typ zveřejnění: Kvalifikovaný odhad, prognóza
[3]Typ zveřejnění: Předběžný údaj po 1. korekci

Zdroj:
http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=PRA1040CU&&kapitola_id=3

Výše poplatků za vedení běžného účtu dosahuje ale v naší republice jedno z prvních míst v Evropě a přes řadu protestů z řad občanů a medializaci tohoto problému se ceny nedaří příliš stlačit dolů. K nejdražším bankám v ČR patří Česká spořitelna, kterou výší poplatků za běžný účet předčí ještě Komerční banka a Citi bank. U těchto bank se poplatky za vedení běžného účtu pohybují v řádech sta korun až do 1000 korun měsíčně. Srovnáním s poplatky např. v Německu – nejčastěji kolem 5 EUR základní sazba (cca. 125 Kč) nebo s Polskem (od 7 do 20 PLN, tedy asi 50 – 120 Kč) vychází většina velkých českých bank jako velmi drahá.

S poplatky souvisí i další kritérium, které skončilo jako třetí nejdůležitější pro výběr banky a to je úročení vkladů. V současnosti je velmi nízké a pokud je úročení trochu vyšší, je většinou svázáno se spoustou omezení, jako je čas, po který ke svému vkladu klient nemá přístup, výše úložky atd. Úročení je důsledkem politiky vlády a ČNB, které se snaží napomoci rozvoji ekonomiky dostupností zdrojů, takže si lze peníze půjčit v tomto roce za nejnižší cenu (viz. tabulka 1) v rámci porevolučních změn našeho bankovnictví, ale bohužel situace nepřeje střadatelům. Jako 4. bylo vyhodnoceno kritérium elektronického bankovnictví a poslední místo zaujalo pokrytí bankomaty (a tedy i pobočkami), které se ukázalo pro respondenty jako nejméně zajímavé a zřejmě zcela postačující.

Zajímavé také bylo srovnání kritérií pro výběr půjčky – u studentů nebylo možno předpokládat zkušenost s výběrem úvěru, snad jedině s výjimkou hypotečního a to ještě ve velmi omezené míře, viz. graf 16.

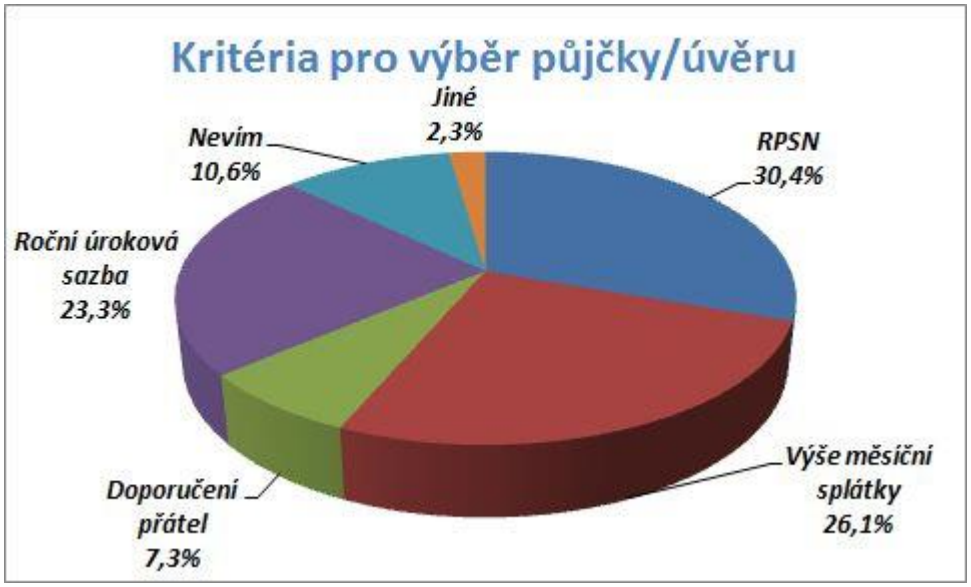

Graf 16 – kritéria pro výběr půjčky
Zdroj: vlastní šetření

Zde byla původně v dotazníku nabídnuta odpověď pouze jednoho kritéria, ale často se stávalo, že respondenti vybrali dvě nebo dokonce tři kritéria. Je zajímavé, že většina volila jako hlavní kritérium RPSN – 30,4 %. Účelem dotazníku nebylo zkoumat, zda respondenti znají definici tohoto nákladového údaje, ale zda vůbec na tento údaj zareagují, přičemž se má za to, že pokud zareagují, údaj znají alespoň přibližně. Zcela v kontextu s předcházejícím grafem, je toto kritérium těsně následováno 26,1 % zastoupenou kladnou odpovědí na výběr podle výše měsíční splátky. Třetí místo zaujaly odpovědi o úroku – ceně půjčky, což lze předpokládat, že byly odpovědi těch, kteří nevěděli o existenci sazby RPSN a lze tedy hodnotu jejich odpovědi přičíst a dojít k celkové hodnotě 53,7 % respondentů, kteří by si vybrali půjčku podle ceny této služby.

Otázka č. 5 v dotazníku, týkající se znalosti domácího rozpočtu je zobrazena v grafu 17.

Graf 17 – znalost domácího rozpočtu
Zdroj: vlastní šetření

To, že téměř čtvrtina respondentů přiznala, že neví, o co se jedná, je překvapivé zjištění. Tady je vidět především hrubé zanedbání základní výchovy na straně rodiny a snad pouze v této otázce bych doporučila i příslušným institucím zařadit výuku této problematiky – v nějaké základní a velmi zkrácené formě – i do náplně výuky základních škol. Koneckonců vést děti k těmto znalostem radí i známý finančník z Wall Streetu Journalu Jeff D. Opdyke v jeho článcích o finanční výchově v rodinách. Pokud si děti neosvojí správné návyky v otázce nakládání s penězi již v útlém věku, pokud nemají ve svých rodičích kladné vzory, samy se s penězi hospodařit nenaučí a čím později se o to budou snažit, tím hůře se jim bude špatných návyků zbavovat. Hádky rodičů o penězích, život na dluh, neřešení cen při nákupech (nesrovnávání), neřešení rodinného rozpočtu při rozhodování zda spotřebu ihned nebo ji odložit – to vše může mít obrovský vliv na jejich další život.

Další graf 18 znázorňuje situaci před podpisem smlouvy.

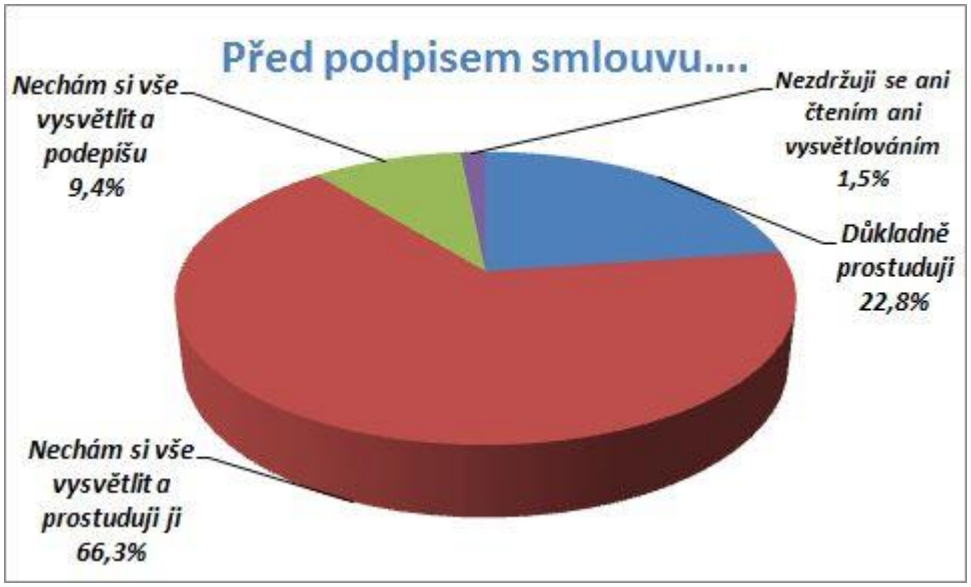

Graf 18 – situace před podpisem smlouvy
Zdroj: vlastní šetření

Zde je 66,3 % podíl respondentů, kteří si před podpisem nejen nechají vše podstatné vysvětlit, ale ještě si smlouvu sami prostudují, než ji podepíšou. To je jistě velmi pozitivní, pokud všichni z respondentů odpovídali v souladu se svými názory. Není totiž lehké najít čas na prostudování několika stránek smlouvy a pak ještě desítek stran podmínek – ať např. obchodních v bankách, nebo pojistných u pojišťoven.

Graf 19 zobrazuje situaci ve znalosti postihu v případě nesplácení půjčky.

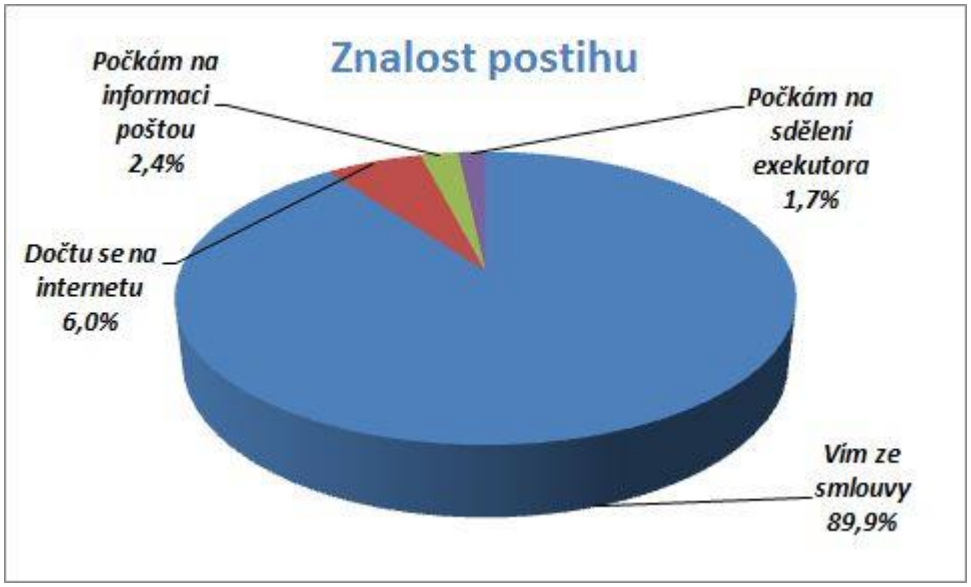

Graf 19 – znalost postihu v situaci nesplácené půjčky
Zdroj: vlastní šetření

Opět velmi pozitivní výsledek, 89,9 % respondentů odpovědělo tak, že postih je popsán ve smlouvě, takže znalost je podmíněna znalostí smlouvy. Dá se říci, že koresponduje s výsledky předchozího grafu 19.

Jak bude řešit respondent situaci při nesplácení úvěru popisuje následující graf 20.

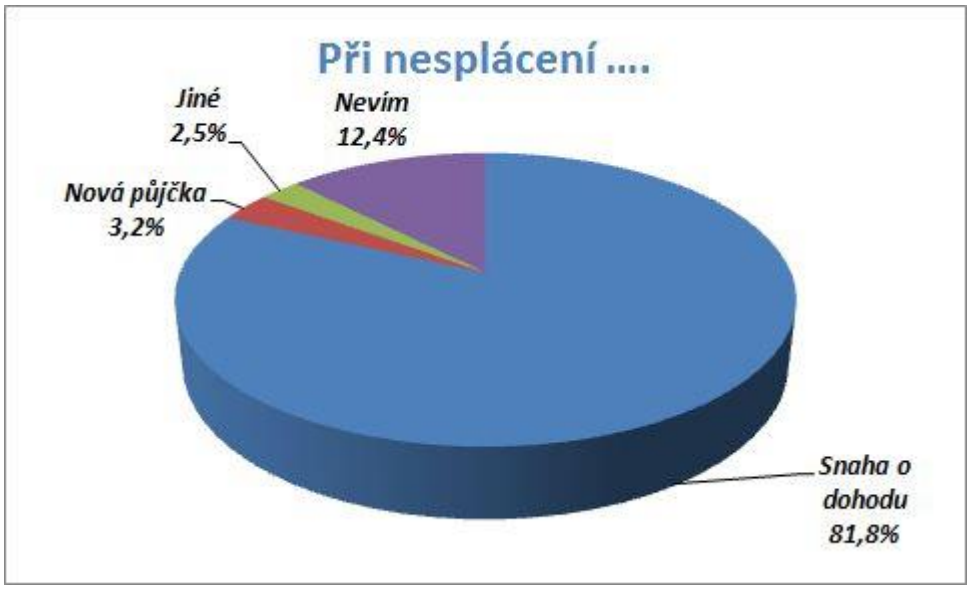

Graf 20 – postup řešení v situaci nesplácení půjčky
Zdroj: vlastní šetření

Téměř 82 % respondentů odpovědělo, že se pokusí o dohodu s institucí, která mu prostředky půjčila. Což lze považovat za optimální postup. Bohužel dalších 12,4 % respondentů si neví rady, což je poměrně dost velký prostor pro nápravu.

6.2 Výsledky podle jednotlivých škol

Další výsledky byly rozčleněny podle jednotlivých škol a výsledkem jsou data ze dvou souborů – středních škol a vysokých, aby bylo možno zjistit, zda má na vědomosti studentů vliv také vzdělání se zaměřením na finanční otázky. Tento předmět mají v menším či větším rozsahu všechny školy, které se účastnily šetření s výjimkou gymnázia v České ulici.

První část výsledků sleduje šetření ze středních škol. Jednotkami v tabulkách jsou počty studentů.

6.2.1 Střední školy

První tabulka sleduje pohlaví respondentů. U středních škol je poměr žen k mužům poměrně vyrovnaný, průměrný věk respondentů byl 17,3 let.

Tabulka 24 - složení respondentů podle škol a pohlaví

Škola	Ženy	Muži	Celkem
GČ	43	36	79
GJ	12	14	26
ST	5	19	24
OA	107	21	128
MAR	9	9	18
CR	38	16	54
Celkem	214	115	329
%	65	35	

Zdroj: vlastní šetření

Nejvíce studentů pochází z Obchodní akademie, nejméně ze střední a vyšší odborné školy. Další tabulka zobrazuje rozložení odpovědí respondentů na otázku č. 3 (viz. dotazník v příloze).

Tabulka 25 – kritéria pro výběr banky

Škola	Bankomaty	Elektronické bankovnictví	Důvěryhodnost	Popl. za vedení účtu	Úročení vkladů
GČ	21	21	55	56	55
GJ	5	3	19	15	5
ST	7	2	13	12	7
OA	39	20	92	104	60
MAR	6	1	12	12	9
CR	13	8	34	26	14
Celkem	91	55	215	213	150
%	12,6	7,6	29,7	29,4	20,7

Zdroj: vlastní šetření

Jak z tabulky vyplývá, studenti upřednostňují důvěryhodnost (29,7 %) a poplatky za vedení účtu (29,4 %). Obojí lze schvalovat jako dobrou volbu – kvalita služeb i jejich cena v rovnováze při výběru tak mladých lidí je dobrým signálem o jejich budoucí orientaci na trhu.

V tabulce 26 jsou setříděna kritéria pro výběr bankovní půjčky či úvěru (v dotazníku otázka č. 4)

Tabulka 26 – kritéria pro výběr půjčky/úvěru

Škola	RPSN	Měsíční splátka	Doporučení	Roční úroková sazba	Nevím	Jiné
GČ	20	20	1	18	19	1
GJ	6	4	4	2	10	1
ST	6	9	0	6	3	4
OA	24	36	14	41	11	1
MAR	8	6	0	5	1	0
CR	9	20	13	5	6	0
Celkem	73	95	32	87	50	7
%	21,2	27,6	9,3	25,2	14,5	2,2

Zdroj: vlastní šetření

Pokud bychom sloučili první dvě odpovědi, které mají hodně společného a byly dány v nabídce otázek takto proto, že se očekávala neznalost studentů sazby RPSN, jednoznačně vítězí mezi kritérii nákladovost půjčky. Také úrok, za který by byli studenti si ochotni půjčit je vyjádřením nákladu – ceny půjčky/úvěru, takže zde je dobře, že studenti takto uvažují. Poněkud překvapující je množství odpovědí nevím. V odpovědích jiné studenti shodně uváděli, že si nehodlají nikdy půjčovat.

V tabulce 28 je roztříděna znalost rodinného rozpočtu studenty. Téměř čtvrtina studentů nemá představu, co to je rodinný rozpočet. Pokud nedošlo k nepochopení otázky, není to dobrá situace a především rodiny, ale i školy mají co napravovat. (otázka v dotazníku č. 5). Zde se projevil i větší podíl studentů z gymnázia v České ulici s odpovědí neznám rodinný rozpočet, a i když by měl být v první řadě tento poznatek předán rodinou, lze doporučit zvýšení finančního vzdělávání i na této škole.

Tabulka 27 – znalost rodinného rozpočtu

Škola	Ano	Ne
GČ	59	20
GJ	18	8
ST	19	5
OA	108	20
MAR	9	9
CR	35	19
Celkem	248	81
%	75,4	24,6

Zdroj: vlastní šetření

Další tabulka 28 podává přehled o chování studentů před podpisem smlouvy. (otázka v dotazníku č. 6).

Tabulka 28 – před podpisem smlouvy

Škola	Prostuduji	Vysvětlení	Podepíšu	Nečtu
GČ	70	5	4	0
GJ	20	1	2	2
ST	18	1	1	3
OA	121	4	1	2
MAR	12	2	1	2
CR	35	18	1	0
Celkem	91	208	24	5
%	27,7	63,2	7,3	1,8

Zdroj: vlastní šetření

I přesto, že několik studentů tuto otázku vynechalo, jednalo se o nepatrný počet, takže výsledek tohoto průzkumu je jasný – studenti dávají přednost informacím z banky a nechali by si smlouvu vysvětlit, aby vše řádně pochopili, což je u téměř dvou třetin studentů velmi dobrá situace. Několik málo studentů, necelá 2 %, odpovědělo, že by smlouvu nečetli, což lze považovat spíše za výraz vzdoru vůči neobvyklé činnosti než neznalost.

Tabulka 29 podává přehled o tom, jak si jsou si studenti vědomi případného postihu při nedodržení splátek (otázka v dotazníku č. 7).

Tabulka 29 – postihy v případě nesplácení úvěru/půjčky

Škola	Ano, vím	Dočtu se	Pošta	Exekutor
GČ	70	5	3	0
GJ	20	1	2	2
ST	18	1	1	3
OA	121	4	1	2
MAR	12	2	1	2
CR	35	18	1	0
Celkem	280	31	9	9
%	84,9	9,5	2,8	2,8

Zdroj: vlastní šetření

Následující tabulka 30 podává přehled o reakcích studentů v případě, že nejsou schopni dostát svým závazkům (otázka v dotazníku č. 8) Jak je z tabulky zřejmé, většina – 76,4 %

studentů by dalo přednost variantě, kdy budou informovat svého věřitele a pokusí se o dohodu s ním. 16,5 % studentů uvedlo jiné důvody, např. požádají o pomoc rodinu či přátele.

Tabulka 30 - řešení situace, kdy nejsou studenti schopni dostát svým závazkům

Škola	Informace	Půjčka	Nevím	Jiné
GČ	60	2	9	9
GJ	15	2	0	9
ST	17	2	0	5
OA	116	2	1	9
MAR	10	2	0	6
CR	32	4	1	17
Celkem	250	14	11	55
%	76,4	4,0	3,1	16,5

Zdroj: vlastní šetření

6.2.2 Vysoké školy

Také v této části jsou jednotkami tabulek počty respondentů. První tabulka sleduje pohlaví respondentů. U vysokých škol vykazuje poměr žen k mužům výraznou převahu žen, průměrný věk respondentů byl 26,1 let.

Tabulka 31 – složení studentů podle škol a pohlaví

Škola	Ženy	Muži	Celkem
OP	26	7	33
PF	23	15	38
ZF	29	30	59
ZS	6	2	8
UF	177	31	208
Celkem	214	115	329
%	75,4	24,6	

Zdroj: vlastní šetření

Nejvíce studentů pochází z oboru účetnictví a finanční řízení podniků Ekonomické fakulty, nejméně ze Zdravotně-sociální fakulty. Další tabulka zobrazuje rozložení odpovědí respondentů na otázku č. 3 (viz. dotazník v příloze, č. otázky 3).

Tabulka 32 - kritéria pro výběr banky

Škola	Bankomaty	Elektronické bankovnictví	Důvěryhodnost	Popl. za vedení účtu	Úročení vkladů
OP	16	12	27	27	8
PF	15	14	32	28	17
ZF	18	12	37	38	19
ZS	1	3	7	4	3
UF	69	58	164	177	59
Celkem	119	151	267	274	106
%	12,9	16,5	29,1	29,9	11,6

Zdroj: vlastní šetření

U této skupiny studentů jednoznačně vítězí výběr banky podle poplatku za vedení účtu těsně následováno důvěryhodností banky, což je pořadí kritérií velmi podobné jako u studentů středních škol jen v opačném pořadí.

V tabulce 33 jsou setříděna kritéria pro výběr bankovní půjčky či úvěru (v dotazníku otázka č. 4).

Tabulka 33 – kritéria pro výběr půjčky/úvěru

Škola	RPSN	Měsíční splátka	Doporučení	Roční úroková sazba	Nevím	Jiné
OP	14	10	1	5	3	2
PF	17	6	4	7	5	1
ZF	12	14	4	12	14	4
ZS	7	1	0	0	0	2
UF	114	47	7	31	14	2
Celkem	264	78	16	55	36	11
%	55,9	16,7	3,6	13,0	8,4	2,4

Zdroj: vlastní šetření

Pokud bychom sloučili první dvě odpovědi, které mají hodně společného a také největší zastoupení v odpovědích vysokoškolských studentů, jednoznačně vítězí mezi kritérii nákladovost půjčky. Také úrok, za který by byli studenti si ochotni půjčit je vyjádřením nákladu – ceny půjčky/úvěru, což je dobře, že studenti takto uvažují. Poněkud překvapující je množství odpovědí nevím, i když je nižší než u studentů středních škol. V odpovědích jiné studenti shodně uváděli, že si nepůjčují nebo nehodlají nikdy půjčovat. Znalost sazby RPSN je výrazně vyšší – 21,2:55,9 %, což lze přičíst vyššímu stupni dosaženého vzdělání.

V tabulce 34 je roztříděna znalost rodinného rozpočtu studenty. Téměř pětina vysokoškolských studentů nemá představu, co to je rodinný rozpočet. Což je stále hodně, i když lepší v porovnání se středoškolskými studenty (otázka v dotazníku č. 5).

Tabulka 34 – znalost rodinného rozpočtu

Škola	Ano	Ne
OP	31	2
PF	32	6
ZF	37	22
ZS	8	0
UF	177	31
Celkem	285	61
%	82,4	17,6

Zdroj: vlastní šetření

Další tabulka 35 podává přehled o chování studentů před podpisem smlouvy (otázka v dotazníku č. 6).

Tabulka 35 – před podpisem smlouvy

Škola	Prostuduji	Vysvětlení	Podepíšu	Nečtu
OP	9	22	2	0
PF	11	25	2	0
ZF	10	43	6	0
ZS	1	7	0	0
UF	26	154	28	1
Celkem	56	261	38	1
%	15,7	73,4	10,6	0,3

Zdroj: vlastní šetření

Studenti vysokých škol dávají přednost informacím z banky a nechali-by si smlouvu vysvětlit, aby vše řádně pochopili, což je u téměř tří čtvrtin (u středoškolských studentů to bylo u dvou třetin studentů) velmi dobrá situace. V podstatě se dá říci, že by se studenti snažili o správné pochopení smluvních podmínek a chovali se zodpovědně, ať již volili kteroukoli z variant (s výjimkou jednoho studenta, jehož odpověď je opět možno považovat za výraz vzdoru či studentské recese).

Tabulka 36 podává přehled o tom, jak si jsou si studenti vědomi případného postihu při nedodržení splátek (otázka v dotazníku č. 7). Situace vypadá tak, že téměř všichni studenti (97,4 %) jsou si vědomi, že o postizích se dozví ze smlouvy a po jejím přečtení předpokládají jejich znalost, což je výborné.

Tabulka 36 – postihy v situaci nesplácení půjčky/úvěru

Škola	Ano, vím	Dočtu se	Pošta	Exekutor
OP	33	0	1	0
PF	36	1	1	0
ZF	59	0	0	0
ZS	8	0	0	0
UF	201	5	1	0
Celkem	336	6	3	0
%	97,4	1,7	0,9	0

Zdroj: vlastní šetření

Následující tabulka 37 podává přehled o reakcích studentů v případě, že nejsou schopni dostát svým závazkům (otázka v dotazníku č. 8).

Tabulka 37 – řešení situace v případě nesplácení půjčky/úvěru

Škola	Informace	Půjčka	Nevím	Jiné
OP	33	0	0	0
PF	36	1	1	0
ZF	58	1	0	0
ZS	8	0	0	0
UF	202	5	1	0
Celkem	337	7	2	0
%	97,4	2,0	0,6	0

Zdroj: vlastní šetření

Jak je z tabulky zřejmé, je zde situace výrazně lepší než u studentů středních škol. 97,4 % studentů se bude snažit o dohodu s věřitelem, 2 % si půjčí na splátky a pouze 0,6 % studentů neví, jak se v této situaci zachovat.

Následující obrázek znázorňuje výsledky všech dotazníků (celého souboru 716 dotazníků) zpracované statistickým programem.

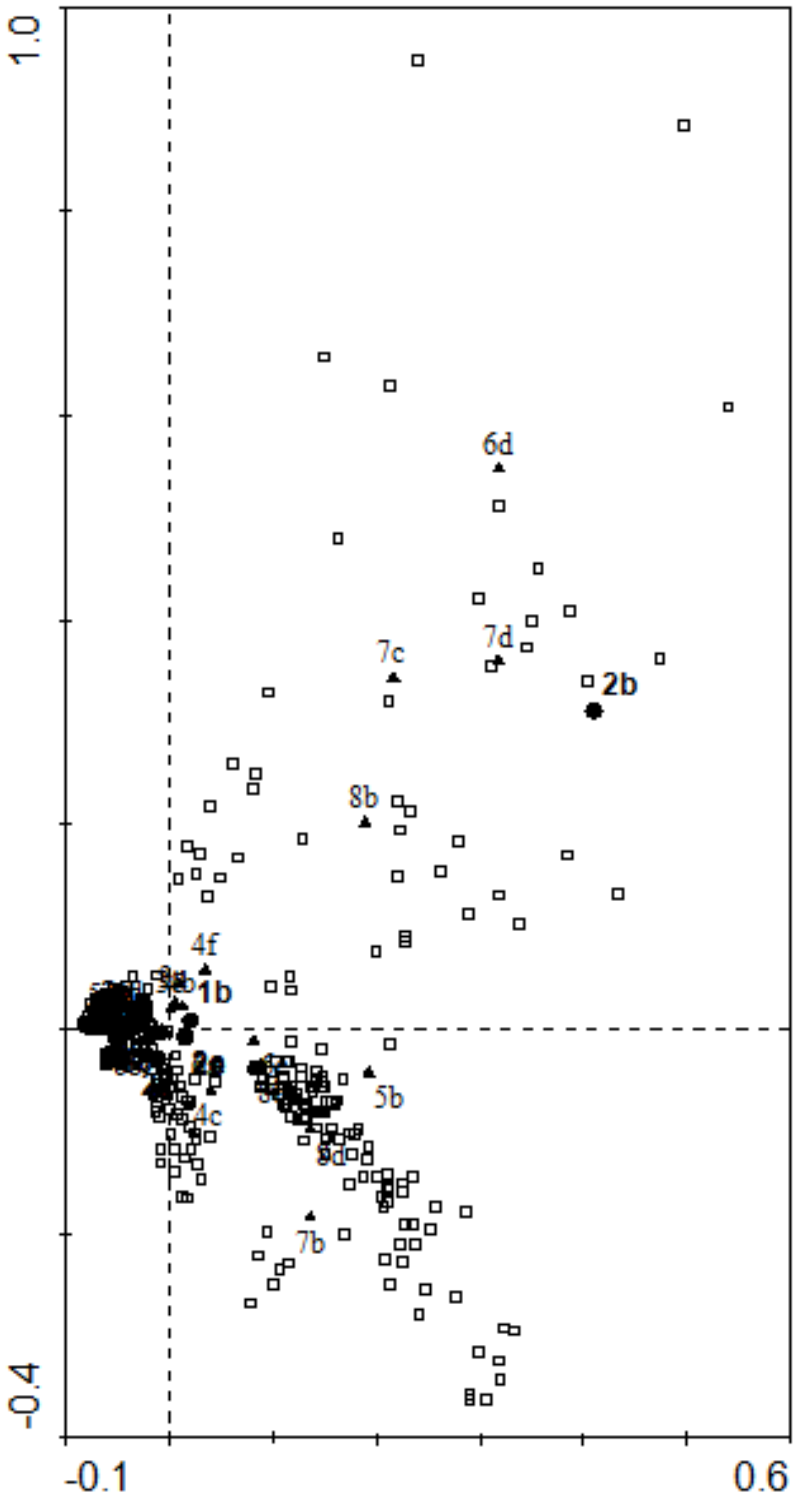

Obr. 3: Ordinační diagram CA, první dvě ordinační osy vysvětlují 24% variability (první osa 16%)
Zdroj: vlastní šetření

Nejvíc variability lze vysvětlit finanční gramotností - znalostí či neznalostí finančních pojmů a důsledků chování. Vlevo jsou odpovědi finančně více „ gramotné“ (např. 5a, 6a, 6b, 7a, 8a), vpravo finančně „negramotné“ (5b, 6d, 7c, 8b). Zatímco „gramotní“ respondenti,

neboli ti s lepší úrovní finančních znalostí, odpovídali všichni stejně, odpovědi méně gramotných se různily, přičemž nahoře jsou respondenti s nízkou nebo velmi nízkou úrovní finančních znalostí (7c, 7d, 8b), dole lidé váhaví a nejistí ve finančních pojmech (5b, 7b, 8d). Vzdělání ani pohlaví nejsou v diagramu výrazně odlišeny.

Následující diagram CCA dělí úroveň finanční gramotnosti s ohledem na vzdělání tímto způsobem: na první ose je základní vzdělání vlevo, vyučení s maturitou uprostřed, střední škola vpravo, vysoká škola je spíše uprostřed až vpravo. Podle pozice odpovědí lze konstatovat, že finanční gramotnost stoupá zleva doprava, i když výsledky nejsou tak jasné, jako v předchozí analýze. Pozice vysokoškoláků je ovlivněna jednak oborem, jednak ročníkem studia, kdy někteří studenti ještě neabsolovovali bankovní či spřízněné finanční předměty a jejich finanční gramotnost či negramotnost závisí na úrovni předchozího vzdělání.

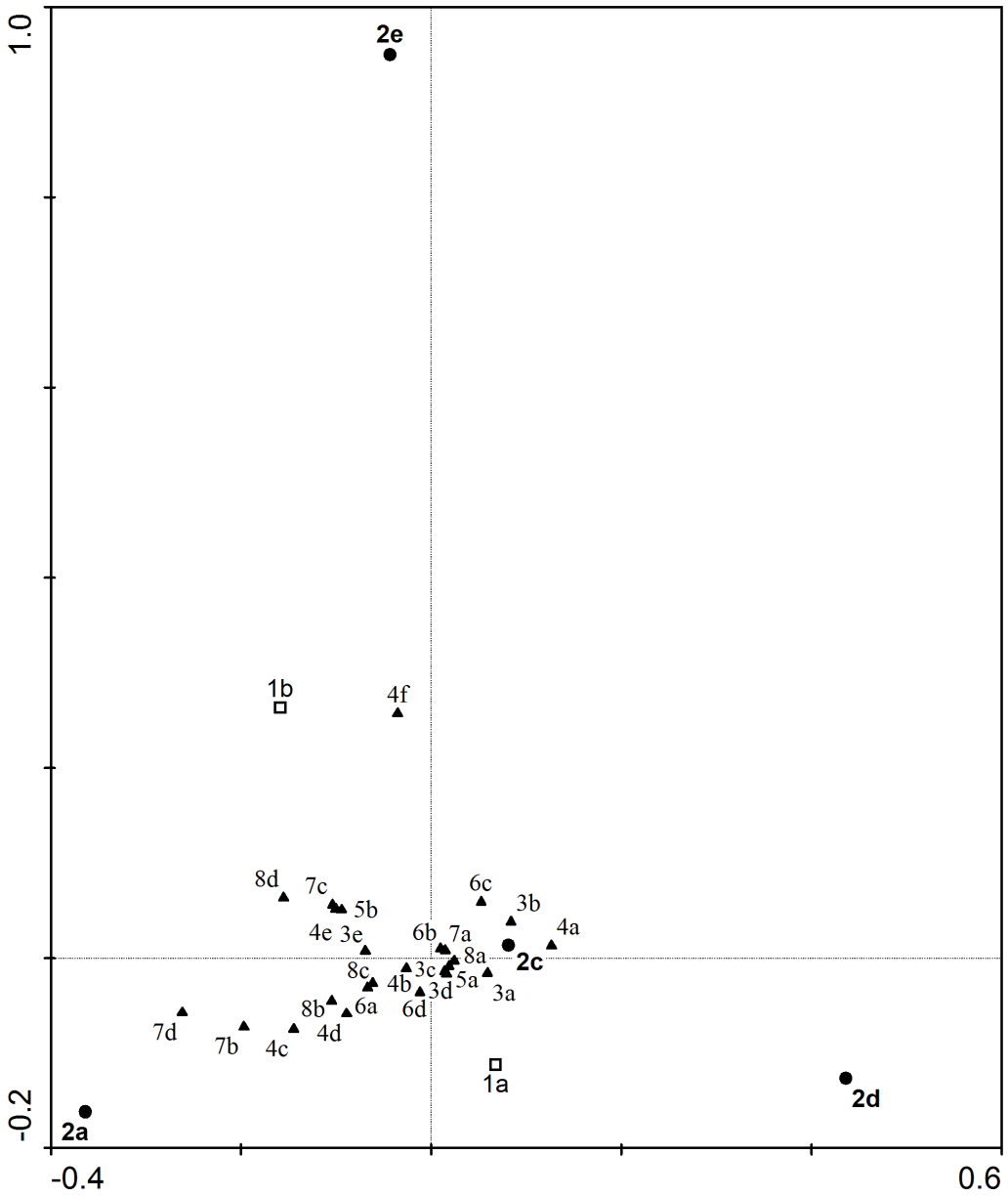

Obr. 4: Ordinační diagram CCA, první dvě osy vysvětlují 1,3% variability (první osa 1,1%)
Zdroj: vlastní šetření

7. Výsledky a diskuse

Následující tabulka 38 srovnává v procentech výsledky na školách středních a vysokých v porovnání s celým vzorkem (716 respondentů).

Tabulka 38 – Srovnání výsledků středních a vysokých škol s celkovými (v %)

Otázka	Studenti SŠ	Studenti VŠ	Celkem
Kritérium pro výběr banky – bankomaty	13	13	14
El. bankovnictví	8	17	10
Důvěryhodnost	30	29	31
Výše poplatků	29	30	30
Úročení vkladů	20	11	15
Kritéria pro výběr půjčky – RPSN	21	56	31
Měsíční splátka	28	17	26
Doporučení	9	4	7
Roční úroková sazba	25	13	23
Nevím	15	8	11
Jiné	2	2	2
Rodinný rozpočet – znám	75	82	79
Neznám	25	18	21
Před podpisem smlouvu prostuduji	28	16	23
Smlouvu prostuduji a nechám si vysvětlit	63	73	66
Nechám si vysvětlit a podepíšu	7	11	9
Nečtu, nenechám si vysvětlit	2	0	2
Postihy znám ze smlouvy	85	96	90
Dočtu se o nich na internetu	10	3	6
Počkám si na poštu	3	1	2

Počkám na exekutora	2	0	2
V neschopnosti splácet informuji věřitele a dohodnu se	76	91	82
Půjčím si	4	1	3
Jiné	3	1	3
Nevím	19	7	12

Zdroj: vlastní šetření

Jak z výše uvedeného přehledu vyplývá, je finanční gramotnost v daných otázkách u vysokoškoláků vyšší, než u středoškoláků. Vliv vzdělání potvrzuje i poslední sloupec, celkem, který zahrnuje i malý srovnávací soubor klientů banky. Např. znalost termínu RPSN je u vysokoškolských studentů (s různým odborným zaměřením a také obsahem studia) 56 % ku 21 % u studentů středních škol. Rozdíl ve znalosti rodinného rozpočtu není již tak vysoký, což potvrzuje fakt, že zde je velký vliv rodiny. Také v platební neschopnosti by vysokoškoláci ve větším procentu dali přednost dohodě s věřiteli a ve výrazně menším procentu je jejich odpověď na tuto otázku nevím (19/7). V odpovědi na tuto otázku se respondenti ve všech třech skupinách srovnání vzácně shodují v tom, že si nehodlají půjčovat a dostávat se do této situace nebo že požádají o pomoc rodinu. Oba tyto přístupy lze schválit.

Na závěr je možno shrnout výsledky výzkumu takto:

Tato práce zjistila, že 30,6 % respondentů se řídí při výběru finanční instituce jeho důvěryhodností. Toto kritérium je následováno velmi těsně – 30,5 % - poplatky za vedení účtu, tedy zátěží pro rodinný rozpočet.

Dále bylo zjištěno, že při výběru úvěru dávali přednost respondenti nákladům za úvěr, a to 30,4 % RPSN, 26,1 % výši měsíčních splátek a 23,3 % úrokové sazbě, za niž je půjčka/úvěr sjednán.

Znalost rodinného rozpočtu je 79, 3 %, což lze hodnotit jako nedostačující a je proto třeba zvýšit úsilí při výchově dětí v rodinách i na školách.

V případě čtení smluv, které je všeobecně považováno za významný problém a prvopočátek řady sporů bylo zjištěno, že smlouvy nečte pouze 1,5 % respondentů. Těžko lze zjistit skutečnost, zda nebyly odpovědi ovlivněny znalostí problematiky, ale pokud by tyto odpovědi byly pravdivé, je to odpověď velmi pozitivní.

89,9 % respondentů uvedlo, že ví o postizích, které je čekají v případě nesplácení ze znalosti smlouvy. Zbývajících 10 % je však stále dost vysoký podíl pro to, aby na řadu respondentů čekala dluhová past. Stejně tak jako v případech, kdy 12,4 % respondentů uvádí, že neví co dělat v případě neschopnosti splácet půjčky.

Naproti tomu 81,8 % respondentů uvedlo, že by si v situaci s platební neschopností věděli rady a jednali by s věřitelem o dalším postupu.

Následující obrázek Eurobametru EU, který byl publikovaný ve výsledné zprávě Evropské komise v srpnu 2011, uvádí výzkum reakcí občanů jednotlivých členských států k situaci v EU. V části 1.3 se nalézá následující obrázek, který jako odpověď na otázku – Co může zlepšit výkon evropské ekonomiky odpovídá 48 % občanů, že lepší vzdělání a výcvik v r. 2011 a 47 % v r. 2010.

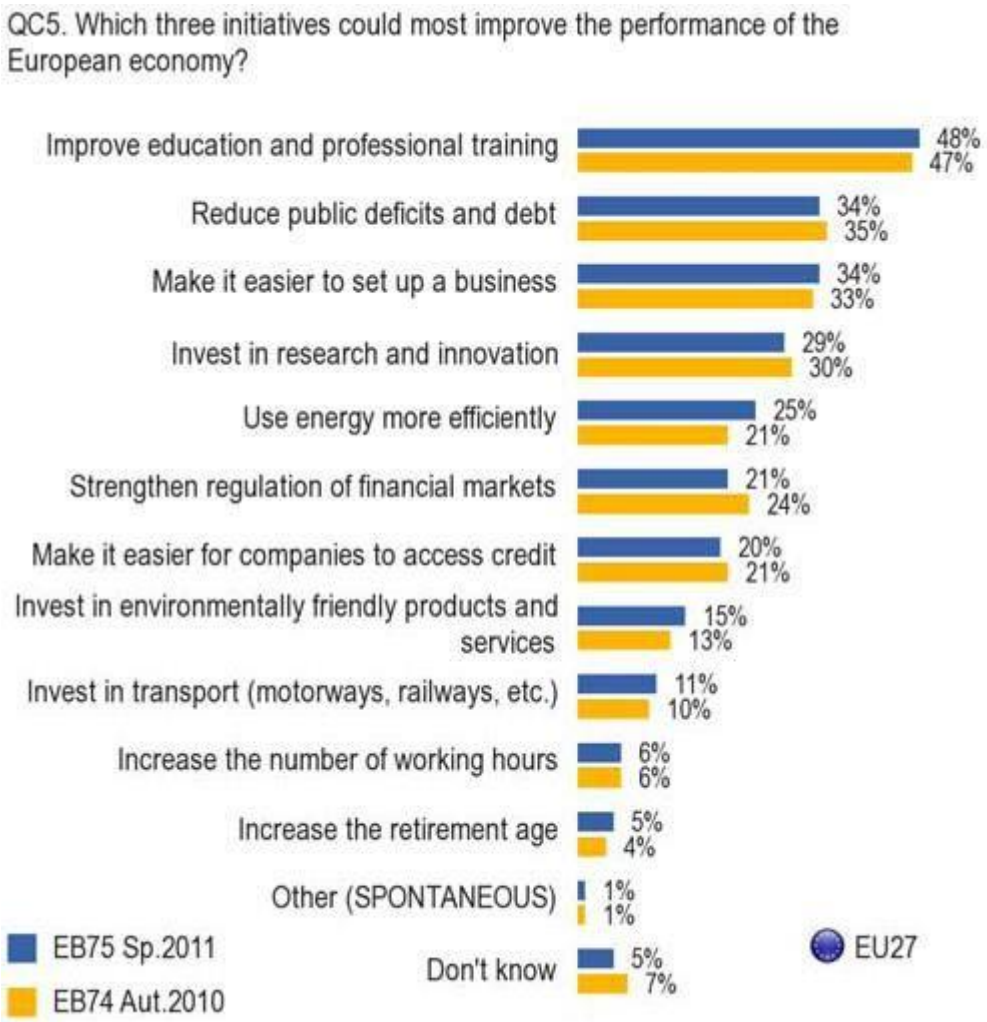

Obrázek 5 - Přehled odpovědí občanů EU
Zdroj: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm

8. Závěr

České domácnosti se naučily využívat bankovní i nebankovní instituce k získávání dodatečných zdrojů na krytí svých potřeb či rozdílu mezi příjmy a výdaji a také řadu dalších finančních instrumentů.

Z výše uvedených údajů vyplývá, že schopnost splácet své závazky u občanů klesá. Určitě se na tomto faktu podílí rostoucí nezaměstnanost v době trvání celosvětové recese (viz. tabulka 24), ale svůj podíl sehrává i finanční gramotnost, či spíše negramotnost občanů ČR.

Tato práce se nejvíce dotýká spotřebitelských úvěrů, neboť úvěry a půjčky jsou nejčastějším důvodem problémů lidí a dluhových pastí, do kterých padají. Je nutno konstatovat, že i přes neustálou snahu státních institucí zlepšit postavení klienta, je stále řada situací, v nichž zákon neobstojí, nebo je nepřesně formulován. Jako příklad lze uvést, že podmínka písemné formy je v zákoně 145/2010 Sb. bez sankce při nedodržení této podmínky. Ve výkladu zákona je sice psáno, že zákonodárce měl v úmyslu postihovat situace, kdy nebude uzavřena platná písemná smlouva podobně jako při nedodržení informační povinnosti, tedy tím, že bude smlouva neplatná. Formulace je ale nakonec taková, že se může obrátit proti spotřebiteli, že tedy efektivně lze uzavřít smlouvu ústně s nejednoznačnou sankcí. I další informace, které jsou zde uvedeny slouží k tomu, aby se bu´d změnila legislativa, nebo se poučili klienti finančních institucí. Příklady se dotýkají situací, kde byla zjištěna největší neznalost v praxi.

1. **Zákon 145/2010 Sb**. vůbec neřeší často diskutované rozhodčí doložky a také je zde ne zcela jasně vymezen termín „ s odbornou péčí“ při sjednávání smlouvy (tedy schopnost klienta splácet úvěr). Porušení této podmínky je správním deliktem s pokutou, která může dosahovat až 2 000 000 Kč.

Stále přetrvávají nedostatky v informační povinnosti bank tím, že není v zákoně jednoznačně řečeno, že má sazba zahrnovat veškeré poplatky, tedy i ty na zřízení úvěru či pojištění, zmíněné v pasáži o RPSN v této práci. To dává bankovním i nebankovním institucím prostor i za situace, kdy byla sjednocena legislativa ČR s legislativou EU i v oblasti výpočtu RPSN, udávat nižší číslo, než by mělo správně být. Praxe ukazuje, že nebankovní instituce mívají zpravidla RPSN vyšší, neboť si neprověřují bonitu klienta tak důkladně, jako banky a přijímají proto vyšší riziko nesplácení.

2. Pokud se občan ČR ocitne v opačné situaci, kdy sám půjčil peníze nebo sjednal smlouvu na odvedení díla, které nebylo provedeno buď vůbec, nebo v řádné kvalitě, stále dochází k situacím, kdy dojde k odsouzení a potvrdí se, že obviněný dluží poškozenému nemalé peníze. Jenže ani exekutor si neví vždy v těchto situacích rady. Odsouzenému není často oficiálně co vzít. Přitom ale tyto osoby mohou jezdit luxusním vozem nebo bydlí v luxusním domě, který však oficiálně není jejich vlastnictvím. Soudní nařízení se tak stává cárem papíru, neboť ani exekutory tyto kauzy nezajímají – vymáhaná částka bývá příliš malá. Na druhou stranu, pokud by šlo o větší dlužné částky, exekutoři jsou schopni si vyhledat odsouzené tam, kde skutečně pobývají, a zabavovat bez velkých diskusí věci v daném bytě nebo domě. Trvalé bydliště není pro exekuci podmínkou. Jenže i když tyto vymáhané částky jsou v jednotlivých případech pro poškozené lidi zničující, tak nejsou zase tak zajímavé pro exekutory, aby jim byly pokryty náklady na sledovací tým. To se dělá až u dlužníků v řádech milionů. Jedinou možností lidí takto poškozených je se vzájemně najít, spojit a postupovat společně, trpělivě a důsledně. Řešením by mohla být **hromadná, kolektivní žaloba**. A **nasměrování všech exekucí k jednomu exekutorskému úřadu**. Lidé, drobní věřitelé, často nevědí, že vybrat si lze kterýkoliv na území celé ČR. Dále lze doporučit takto postiženým občanům **důsledný výběr exekutora**. I mezi exekutory jsou velké rozdíly; někdo je více důsledný a jde do terénu, někdo méně. Klíčový pro výběr exekutora jsou reference, tedy pro koho už vymáhal a jakou má úspěšnost. I před soudem u hromadné žaloby půjde celkově o větší částky a může se lépe dokázat prostřednictvím většího počtu svědectví, že se jedná o opakované, záměrné podvodné jednání. Tak se také kauza z původní občanské pře může stát trestní, kde podvodník riskuje ztrátu svobody, a to ať má trvalé bydliště na obecním úřadě nebo kdekoliv jinde.

3. **V pojišťovnictví** je také celá řada rizik, která nejsou všeobecně známa a která mohou přinést občanu ČR velké finanční ztráty. **U živelných pojistek** je nutno rozlišovat pojmy povodeň a záplava, které se staly bohužel dosti běžným jevem postihujícím občany ČR. Zatímco povodeň je klasická situace s vylitím nějakého vodního toku z břehů, záplava je poněkud odlišná situace – např. vzniká v situaci nadprůměrných srážek, které přicházejí často poslední dobou, kdy už kanalizace nestačí vodu pobrat a může se stát, že se rozlije voda v podzemí domu, kde vystoupila z odpadní šachty v garáži, prádelny či sklepu. Dalším pojmem v souvislosti s vodou je zatečení, ke kterému dochází např. v případě nadprůměrných srážek, které se dostanou do bytu otevřeným oknem. Důležité je také si uvědomit, že na vodu

je pojištěna nemovitost a všechny její součásti – např. kotle či bojlery, které bývají umístěny ve sklepu či garáži. Ale už ne auto, které, pokud dojde k zatopení garáže, není součástí nemovitosti a proti této škodě je možno je pojistit pouze zvláštní pojistkou. Dalším důležitým pojmem u pojistek na škody způsobené vodou jde o skupenství pevné a to jsou kroupy či sníh. Zatímco pojišťovny např. skleníky odmítají na kroupy pojišťovat – zde je riziko zničení příliš velké, sníh pojišťovny běžně pojišťují a to ve dvou případech. Jednak se jedná o tíhu sněhu – čili velké zatížení sněhem střešní konstrukce, kde zpravidla bývá pojistné plnění podle podmínek smlouvy, nebo jde o tzv. převis sněhu. Tato druhá situace již není tak jednoznačná a pojišťovna v případě proplacení této škody bude požadovat důkaz, že sníh, který byl na kraji střechy v převisu, byl majitelem objektu odstraněn a k novému převisu došlo např. v noci, kdy nový stav nebylo možno zjistit. Tíha sněhu poškodí střechu, zatímco převis spíše okapy a fasády.

Při výpočtu odbytného u nemovitosti pro klienta pojišťovna vychází ze dvou cen – jedna cena je nová, pořizovací, tou druhou je časová cena, tedy již s nějakou amortizací nemovitosti. Pojišťovna (pojistitel) pak počítá plnění z obou těchto cen, kdy vypočte koeficient plnění jako poměr ceny časové k nové, a tímto koeficientem násobí zjištěnou výši škody.

Další důležitá informace pro klienty je ta, že pojišťovna při nahlášení škody vychází z pojistných podmínek, které by měl každý klient mít.

Pojistky na vzniklé škody, které jsme způsobili buď provozem objektu, nebo členy své domácnosti, se nevztahují na členy naší rodiny, příp. nepříbuzné osoby, které s námi žijí ve společné domácnosti.

Odlišné pojišťovací podmínky platí také v době výstavby nemovitosti a jiné po její kolaudaci. V případě nezkolaudované nemovitosti dochází ke krácení pojistné částky z důvody nehotové stavby. Navíc se množí krádeže stavebního materiálu z nedokončených staveb a na tyto krádeže je zapotřebí pamatovat zvláštní pojistkou.

U životního pojištění jsou parametry pro uzavření pojištění různé – od vyplněného formuláře (zejména u mladších pojištěnců) až po důkladné lékařské prohlídky. Zejména je důležité počítat s tím, že pojištění na případ pracovní neschopnosti je možno čerpat až – většinou - od 15. dne, záleží na konkrétní pojišťovně. Je tedy nutno počítat s tím, že výpadek ve finančním rodinném rozpočtu způsobeném např. chřipkou tato pojistka nepokryje. Jiné to je u úrazu – pokud úraz bude ztěžovat výkon funkcí jednotlivce po dobu alespoň 7 – 8 dnů

(opět záleží na konkrétní pojišťovně a jejím vymezení této tzv. karenční lhůty), vyplácí se sjednané pojistné od 1. dne, přičemž nemusí být ani vystavena pracovní neschopnost, stačí lékařská zpráva. V tomto případě jde o to, že může být snížena schopnost pojištěnce vykonávat běžné funkce ať v zaměstnání nebo doma – např. po opaření ruky je postižený zpravidla schopen docházet na pracoviště a alespoň částečně, ne –li úplně vykonávat svoji práci, např. v kanceláři. Horší to je s bolestí ruky, nepříjemnými převazy a dopravou k lékaři, kde nám vznikají náklady nejen na dopravu, ale je možné že i na doplatky na léky, či výkon, který je k léčbě nutný spadá do standardní lékařské péče nebo se jedná o tzv. nadstandard.

Všechny uvedené informace mají napomoci tomu, aby se předcházelo nepříjemnému zklamání při vzniku pojistné události, kdy pojišťovna velmi krátí, nebo dokonce odmítne krýt škody, které vznikly. Je to jen několik hlavních bodů, v nichž bývají lidé nejvíce zklamaní. Tomu ale lze předejít pohovorem se zástupcem pojišťovny, kterého je nutno již při sjednání pojistné smlouvy důkladně vyzpovídat – např. stylem a co je z tohoto pojištění vyloučeno? Smlouvu sice lze do 2 měsíců vypovědět bez udání důvodu ke konci pojistného období (zpravidla k datu, kdy platíme další splátku pojistného, což může být jeden rok). Což je také nejčastější termín placení pojistného u **povinného pojištění automobilů** – pokud po uzavření pojistky klient zjistí, že uzavřel nevýhodnou smlouvu a nechce čekat až do data splatnosti, může za správní poplatek dát SPZ do úschovy na dopravní inspektorát – tím dojde k vyřazení automobilu z provozu a automatické výpovědi smlouvy. Pojišťovně pak stačí dát doklad o úschově na vědomí a ta by měla v příslušné lhůtě vrátit zbytek pojistné částky. Značku lze po 1 či několika dnech opět vyzvednout a auto pojistit u jiné pojišťovny.

4. Předcházející pasáž k pojišťovnictví by měla pomoci v obraně proti nepoctivým pojišťovacím makléřům a zástupcům pojišťoven. V současné době je zaregistrováno více jak 120 000 těchto osob, což je možno zjistit z registru licencí a z pořadových čísel. Licenci k vykonávání této činnosti uděluje ČNB, která zaregistrovala nebývalé navýšení počtu těchto osob a po prvním zdražení licenčních poplatků jejich cenu opět zvýšila a to z původních 2000 na současných 10000 Kč. Zdá se ale, že nové žadatele o licenci to neodradilo, i když z databáze není zřejmé, kterou licenci její držitel aktivně využívá. To by bylo možné jedině **zavedením udržovacího poplatku**, který by jednak napomohl zájemcům o nalezení vhodné osoby ke sjednání pojištění, jednak by odradilo od vykonávání této činnosti řadu osob, které sjednávají pojištění jako 2., případně dokonce 3. pracovní poměr a nevěnují se své práci dostatečně. Ten, kdo se snaží sjednat svému klientovi kvalitní pojišťovací produkt a chce

s ním spolupracovat dlouhodobě, příp. mu nabídnout v budoucnu i další finanční produkty, nemá zájem jakkoli svého klienty odbýt nebo dokonce podvést.

Další zajímavou skutečností, která se v praxi stává, je únik informací, ke kterému dochází buď tzv. zcizením kmene, nebo poskytnutím dat zaměstnancem pojišťovny. Zde je možno se se svojí stížností obrátit na Úřad pro ochranu osobních dat.

5. Také lze doporučit obecně, nejen u finančních produktů, zakotvením této podmínky do české legislativy **zákaz psaní jakýchkoli podmínek smlouvy ať v předsmluvních dokumentech, tak ve výsledné verzi, či jeho přílohách (např. obchodní podmínky bank) malým písmem, tzv. petitem**. Stejně tak v reklamách, kde se tento nešvar také vyskytuje (viz. leták s nabídkou půjčky v příloze).

6. Pro dlužníky, kterým už nepůjčí banka ani úvěrová firma, platí - **směnky za žádných okolností nepodepisovat,** byť za dveřmi stojí exekutor. Směnku může podvodník vytáhnout jako nezaplacenou i po letech, proto v případě jejího splacení je třeba řádně uschovávat důkazy o jejím zaplacení.

7. Důležitá je **výchova v rodinách** Určitě je možno doporučit dávat dětem kapesné a alespoň částečně, v závislosti na věku, s nimi probírat rodinné finance. Zde by měly v součinnosti působit média a ministerstvo školství.

I u nás se ale různí názory na poskytování kapesného dětem. Nečastěji jde o částku od 50 do 500 Kč měsíčně, záleží na věku a možnostech rodičů. Mělo by být poskytováno pravidelně, ne až v případě potřeby dítěte. Tím by se dítě mělo naučit s penězi hospodařit, spořit a vytvářet rezervy. Někteří rodiče poskytují kapesné na základě pomoci s domácími pracemi, což ale lze považovat za nevhodné, neboť to vede děti k tomu, že si zvyknou dostávat za jakoukoli aktivitu v životě odměnu, např. právě v penězích. Děti by ale měly být vedeny k tomu, aby povinnosti v rodině plnily bezplatně, pro utužení dobrých vztahů a funkčnosti rodiny. Rodina by měla být kompaktní jednotka, která poskytuje dítěti i všem jejím dalším členům zázemí, pocit bezpečí a v případě ohrožení i pomoc. Což by nemuselo fungovat v případě problémů spojených právě s nedostatkem finančních prostředků.

Poněkud sporným se může zdát odměňování dětí za studijní výsledky. I tato povinnost by měla být automaticky spojená s pocitem, že studiem dělám něco hlavně pro sebe a také pro rodinu – ať už tím působí členům rodiny radost, nebo později studiem vysoké školy, na

kterou se dobře připraví, si zabezpečí dobré postavení ve společnosti a na trhu práce a je pak schopen pomoci stárnoucím členům rodiny v případě problémů. Výchova, motivace a upevňování rodinných vazeb je nejdůležitější právě v tomto období a dobrý vztah k hospodaření s penězi by mělo mít v tomto období základ právě v rodině. Ostatně v tomto období děti nemohou ještě uzavírat smlouvy, rodiče jsou jejich zákonnými zástupci. I když řada rodičů dětem dobrým příkladem není – od rodičů, kteří utratí většinu své výplatu krátce po jejím obdržení až po ty, kteří se zadluží a dětem narušují rodinnou pohodu a pocit bezpečí návštěvy exekutorů.

8. V případě **slev** poskytnutých na úvěr by mělo být v označení ceny jasně stanoveno, kolik stojí zboží při zaplacení v hotovosti a kolik bude stát po zaplacení z úvěru. V praxi se vyskytuje běžně jen cena v hotovosti a sleva, v níž ale není započten úvěr. S touto praxí naše legislativa zatím nepočítá.

Příslušné zodpovědné instituce se snaží situaci ve finanční gramotnosti našich občanů řešit. Např. Ministerstvo financí vydalo ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy „Standardy finanční gramotnosti“, které jsou postupně zaváděny do výuky na základních a středních školách. Česká národní banka rozeslala na školy zdarma manuál „Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia“ autorů M. Skořepy a E. Skořepové. Potřebné informace jsou také k dispozici na různých internetových portálech, což je ale forma, která je k dispozici především mladším lidem a domácnostem, vybaveným výpočetní technikou. Velký dopad má i spolupráce s médii, která v různých pořadech ukazují, v jakých situacích se naši občané ocitají a jak je jejich gramotnost a orientování se na finančních trzích nedostatečná. Zároveň ale ukazují příklady řešení různých těžkých finančních situací, v nichž se naši občané ocitli a dávají tak názorný příklad pro řešení podobných situací i jiným lidem.

Lidem, kteří upadli do dluhových pastí vinou ztráty zaměstnání, by měl pomoci program SEKO ministerstva práce a sociálních věcí, v jehož rámci by měli být proškoleni uchazeči o zaměstnání, vedení v registrech Úřadů práce v počtu cca. 35.000 občanů. Dále chce ministerstvo v rámci tohoto programu vytvořit interaktivní webové stránky s poradenskou službou.

Hlavním přínosem této práce je analýza specifického vzorku respondentů. Výsledky výzkumu ukázaly, že je zapotřebí zintenzivnit výchovnou práci zejména na středních a vysokých školách v oblasti finanční gramotnosti. Proto byla v kapitole Výsledky a diskuse a Závěr uvedena řada zjištění, informací a doporučení , jak v dané situaci dále pokračovat, ať již v oblasti legislativy nebo v praktických životních situacích. Dále je zapotřebí pokračovat v započaté vědecké práci na tomto úseku, některé situace vyžadují detailnější zkoumání a ve spolupráci s příslušnými institucemi sjednání nápravy. Ostatně s podobnými problémy se dnes potýkají vlády a instituce ve většině vyspělých zemí. Finanční gramotnosti se věnuje Německo, Nový Zéland, Kanada a řada dalších a mají k této problematice řadu užitečných webových stránek. Také Evropská unie se svojí expertní skupinou pracuje na zvyšování finanční gramotnosti (jak již bylo uvedeno v některých předchozích pasážích) a další příklad postupu vhodného k následování pro naše ministerstvo spravedlnosti a soudy je přístup soudního dvora EU, který posílil ochranu spotřebitelů. Podnikatelům, uzavírajícím zneužívající dohody se spotřebiteli hrozí, že tyto smlouvy budou považovány za neexistující. Pokud si např. do dohody umístí vysokou úrokovou sazbu, tak podle Soudního dvora EU musejí soudy členských států takovou smlouvu ignorovat a nemohou ji nijak měnit. To se stalo např. ve Španělsku, kde se soud rozhodl snížit příliš vysokou úrokovou sazbu u úvěrové smlouvy z 29 procent na 19 procent. Spor se potom ale dostal k Soudnímu dvoru EU, který přikázal k podobné dohodě vůbec nepřihlížet a úroky nepřiznat vůbec. Tribunál své rozhodnutí zdůvodnil ochranou spotřebitelů (Ekonom, 2012).

Srovnání situace ve všech třech sledovaných zemích

Situace v Polsku vypadá v mnohém velmi podobně jako u nás. Finanční soustava, její funkce a chápání obyvatelstvem bylo ovlivněno řadou socio-ekonomických změn po změnách v r. 1989 a po vstupu do Evropské Unie. Po r. 2008 velmi klesla finanční gramotnost vlivem krize, která donutila zavádět banky nové produkty a související informace v masivních reklamních kampaních již většina obyvatelstva nestačila vnímat Ve vzdělávacím programu Národní banky Polska na r. 2012 - 2012 je vyjádřeno, že stav znalostí v oblasti finanční gramotnosti polského obyvatelstva je velmi neuspokojivý. Přesto je zde řada kvalitních finančních isntitucí, které fungují velmi spolehlivě a to by mělo být dobrým základem pro rozvíjení finančního vzdělávání a odstraňování mýtů, chyb a omylů běžné praxe. Národní banka požaduje zvyšování finační gramotnosti jako nástroje ke zkvalitňování finanční soustavy. Vidí v růstu finačního vzdělání obyvatelstva take potenciál pro ekonomický růst země.

Také Polsko jako řada zemí přijala národní strategii finačního vzdělávání ((NSFE), v nichž byly stanoveny standardy finančního vzdělávání.

Podle uvedených dat bylo různými průzkumy zjisštěno, že finanční gramotnost je vyšší u mužů než u žen a nejvyšší je u obyvatelstva ve věku 34 – 54 let a obyvatel s příjmem vyšším než 2000 PLN.

Naopak nejnižší stupeň tohoto vzdělání je u nejchudších vrstev obyvatelstva, které je tak nejvíce ohroženo tím, že neumí volit správnou finační strategii pro svou rodinu. Na ni je zaměřena řada aktivit – např. CITI group " Financial Literacy for the |Poor" a mnohé další i mediální kampaně, jak již bylo zmíněno v kapitole 4. Mnohé výzkumy také ukázaly, že kromě nízkopříjmových vrstev obyvatelstva jsou další skupinou nejsnáze zranitelných občanů Poláci těsně před důchodovým věkem (nad 55 let) a mladiství ve věku 16 – 30 let.

Slovensko vzhledem k podobnému vývoji s oběma zeměmi také prošlo historickými etapami – r. 1989, vstup do EU, hospodářská krize. I v něm se změny v nabídce produktů odrazily na úrovni finační gramotnosti obyvatelstva a take na celé řadě soudních sporů s finančními společnostmi, které podvedly řadu slovenských i českých obyvatel již v prvních letech po r. 1989.

Nejvíce ohrožená je vrstva důchodců a lidí se základním vzděláním, jak je uvedeno v kapitole 5 a jak vyplynulo z výzkumu Slovenské bankovní asociace v r. 2007. Tento výzkum u 1107 respondentů prokázal význam vzdělání na úroveň finanční gramotnosti obyvatelstva.

I slovenské ministerstvo školství přijalo Národní standard finanční gramotnosti, který ale na rozdíl od České republiky nezharnuje základní školy v centru pozornosti této finanční výchovy .

Slovenská kapitola zahrnuje vlastní výzkum university mezi studenty. Výzkum byl koncipován stejně jako výzkum Bankovní asociace v r. 2007.

9. Summary

The requirement to be financial literate is related to current disturbed time. Such financial literacy is an imperative aspect of dealing with basic financial problems emerging in contemporary modern society. In the Czech Republic, a number of institutions, such as the central bank, ministries and some civil foundations as well, have been calling for an improvement. The Czech households do not take an appropriate responsibility in this area as often as necessary. And in the time of financial crisis is not possible to expect big improvement soon.

The number of registered loans and their value are gradually increasing. Currently, there are many families having serious difficulties fulfilling their obligation to pay or to pay in time.

There is a range of definitions of financial literacy in current theory; some of them are mentioned in this paper. Mostly, their authors assert the ability to make effective and successful financial decision-making.

For this survey, a statistical method for the evaluation of more than 700 questionnaires was used. The questionnaire contained questions generally characterizing the respondent as well as questions aimed specially at the area of financial literacy. All data were described in the tables and charts.

In the conclusion, the results with the recommendation to readers were stated. Level of students from high schools was revealed to be a bit worse than the level of university students. There is the possibility for the continuing with the research finding out improving steps for some institutions.

10. Zdroje

[1] BAJTELSMIT, V., 2006. Personal Finance.. J. WILEY, INC. ISBN 0-471-47151-8.

[2] KIYOSAKI, R.T., 2011. Unfair advantage. Scorodale. Plata Publishing LLC. ISBN 978-1-61268-010-1.

[3] LAWLESS, R.,E., 2010. The Student´s Guide to Financial Literacy. Greenwood. ISBN 0313377-189.

[4] MINCHER, B., 2007. The Secrets of Money. Braun Media LLC. ISBN 978-0-9797003-9-9.

[5] PASEKOVÁ, M., H. ŘEDINOVÁ, L. HOMOLKA a B. BLECHOVÁ, 2012. An Explanatory Study on the Financial Literacy of High School Students in the Czech Republic, *Proceedings of the 1st WSEAS International Conference on Finance, Accounting and Auditing (*FAA 12), 20. – 22.September 2012, Zlín, s. 68 – 73, ISBN 978-1-61804-124-1.

[6] REVENDA, Z., 2005. Peněžní ekonomie a bankovnictví. Praha. Management Press s.r.o.. ISBN 978-807261-132-4.

[7] PIKORA, V. a M. ŠICHTAŘOVÁ, 2011. Všechno je jinak. .Praha. Grada Publishing. ISBN 978 – 80 – 247 – 4207 -6..

[8] SMRČKA L., J. SCHOENFELD, 2012. The possibilities of reforming Czech insolvency law. *Proceedings of the 1st WSEAS International Conference on Finance, Accounting and Auditing (*FAA 12), 20. – 22.September 2012, Zlín, s. 68 – 73, ISBN 978-1-61804-124-1.

[9] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA, 2011. *Měnová a finanční statistika ČNB* [online]. [cit. 12.7.2012]. Dostupné z: /http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_Sestuid=6847&p_strid=ABBAF&p_lang=CS

[10] NEZVAL, J., 2010. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [cit. 12.11.2011]. Dostupné z : http://www.msmt.cz/file/11782

[11] OŠKRDALOVÁ, G., 2012. *Finanční gramotnost* [online]. [cit. 12.7.2012]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc

[12] SEZNAM.CZ, 2010. Většina bank manipuluje se sazbou RPSN. In: *Novinky.cz* [online]. 7.dubna 2010 [citováno 19.7.2012]. Dostupné z:

http://www.novinky.cz/ekonomika/196890-vetsina-bank-manipuluje-se-sazbou-rpsn.html

[13] VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ, Fakulta financí a účetnictví, 2011. *Jak správně finančně vzdělávat dospělé: sborník prezentací z konference konané na VŠE v Praze 25.11.2011*. Praha: Vysoká škola ekonomická.

[14] EUROPEAN COMISSION, ©1995-2012. *Eurobarometer : Public Opinion* [online]. [cit. 12.9.2012]. Dostupné z : http://ec.europa.eu/public_opinion/cf/index_en.cfm

[15] EUROPEAN COMISSION, 2012. *Eurostat* [online]. [cit. 13.9.2012]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_results/search_results?mo=containsall&ms=debt&saa=&p_action=SUBMIT&l=us&co=equal&ci=,&po=equal&pi

[16] EUROPEAN COMISSION, 2012. *Eurostat: European sector accounts* [online]. [cit. 10.7.2012]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sector_accounts/introduction

[17] EUROPEAN COMISSION, 2012. *Eurostat: Figures for the future - 20 years of sustainable development in Europe?* [online]. [cit. 14.9.2012]. Dostupné z: *http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-32-12-152*.

[18] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA, 2012. *ČNB: měnová politika* [online]. [cit. 12.10.2012]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1611&p_uka=1%2C2&p_strid=AABA&p_od=200401&p_do=201204&p_lang=CS&p_format=0&p_decsep=%2C

[19] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA, 2012. *ČNB: měnové nástroje* [online]. [cit. 24.7.2012]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/#mp_nastroje

[20] SKALKOVÁ, O., 2012. Banky změnily taktiku. In: *IHNED.cz* [online]. [cit. 12.10.2012].
Dostupné z : http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi-cesko/c1-56590950-banky-zmenily-taktiku-nabizeji-lepsi-urok-bezne-ale-pujcuji-..draz?utm_source=volny&utm_medium=crosslink&utm_campaign=z-mailu

[21] **ČESKO, 1992. Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele**. In: *Sbírka zákonů České republiky.* Částka 130. Dostupný také z: http://www.mpo.cz/dokument6842.html . ISSN 1211-1244.

[22] **ČESKO, 2010. Zákon č. 145/2010 Sb. ze dne 21. dubna 2010 o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.** In: *Sbírka zákonů České republiky.* , s.1 od – do33. Dostupný také z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Zakon_145-2010_-_o_spotrebiteskem_uveru.pdf. ISSN 1211-1244.

[23] **ČESKO, 2012. Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012, občanský zákoník.** In: *Sbírka zákonů České republiky.* Částka 33, s. 1025-1368. Dostupný také z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/sb0033-2012.pdf. ISSN 1211-1244.

[24] EUROPEAN UNION, 2007 Financial services: Commission encouraged better financial education . In: *Europa.eu* [online]. 18. 12. 2007 [cit. 12.9.2012]. Dostupné z : http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1954&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en

[25] ČESKÁ BANKOVNÍ ASOCIACE, 2011. *Zadlužení domácností vzrostlo na 1,057 bilionu* [online]. [cit. 13.12.2011]. Dostupné z: /http://www.czech-ba.cz/monitoring-medii/23506-3/zadluzeni-domacnosti-vzrostlo-na-1057-bilionu .

[26] ČESKO. MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2007. *Finanční gramotnost – kvantitativní výzkum pro Ministerstvo financí* [online]. [cit. 19.11.2011]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/fintrh_vzdelavani_59012.html

[27] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2012. *Statistiky: rozvodovost* [online]. [cit. 19.9.2012]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost

[28] SOUKUP , J., 2012. V následujících měsících poroste nezaměstnanost. In: *Volny.cz* [online]. [cit. 8.10.2012]. Dostupné z : http://web.volny.cz/noviny/ekonomika-a-podnikani/clanek/~volny/IDC/226438/

[29] LUSARDI, A., 2012. Financial literacy or financial capability? In: *Financial literacy and ignorace* [online]. [cit. 12.9.2012]. Dostupné z: http://annalusardi.blogspot.cz/

[30] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, 2012. *Vzdělávání: systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. [cit. 12.9.2012]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach?highlightWords=systém+budování+finanční

[31] EUROPEAN UNION, 2012. Financial services. In: *Europa.eu* [online]. [cit. 12.10.2012]. Dostupné z :

http://ec.europa.eu/internal_market/finservices.retail/docs/capability/report_survey_en.pdf

[32] EKONOM, 2012. Praha: Economia, roč 56, č. 26 – 27. ISSN 1216-0714.

[33] OECD, 2011. Measuring financial literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy [online]. [cit. 12.10.2012]. Dostupné z: http://www.oecd.org/daf/financialmarketsinsuranceandpensions/financialeducation/49319977.pdf .

[34] OECD, 2005. Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies [online]. [cit. 12.10.2012]. Dostupné z: http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/improvingfinancialliteracyanalysisofissuesandpolicies.htm

[35] http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/PISA%202012%20framework%20e-book_final.pdf.

[36] ZESPÓL ZADANIOWY DO SPRAW REINTEGRACJI SPOLECZNEJ, 2003. *Narodowa strategia integracji społecznej dla Polski* [online]. [cit. 1. 10.2012]. Dostupné z: http://www.funduszestrukturalne.gov.pl/informator/npr2/dokumenty%20strategiczne/Narodowa%20Strategia%20Integracji%20Spolecznej.pdf

[37] MIZEJEWSKI. C., 2010. *Narodowa Strategia Integracji Społecznej do 2010 roku: Podsumowanie i wnioski na przyszłość: expertyza przygotowana v ramach projektu „EAPN Polska – razem na rzecz Europy socjalnej* [online]. s. 167-168 [cit. 1. 10.2012]. Dostupné z: http://www.eapn.org.pl/expert/files/Narodowa%20Strategia%20Integracji%20Spo%C5%82ecznej%20do%202010%20roku%20.Podsumowanie%20i%20wnioski%20na%20przysz%C5%82o%C5%9B%C4%87.pdf

[38] Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski, MIPS, Warsaw 2003 retrieved: http://www.funduszestrukturalne.gov.pl/informator/npr2/dokumenty%20strategiczne/Narodowa%20Strategia%20Integracji%20Spolecznej.pdf, 01.10.2012.

[39] MIZEJEVSKI C., *Narodowa Strategia Integracji Społecznej do 2010 roku. Podsumowanie i wnioski na przyszłość,* the expertise prepared within the project „EAPN Polska – razem na rzecz Europy Socjalnej" in: Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce, Raport krajowy Polskiej Koalicji Social Watch i Polskiego Komitetu European Anti-Poverty Network, 2010, p. 167-168, retrieved: http://www.eapn.org.pl/expert/files/Narodowa%20Strategia%20Integracji%20Spo%C

5%82ecznej%20do%202010%20roku%20.Podsumowanie%20i%20wnioski%20na%20przysz%C5%82o%C5%9B%C4%87.pdf, 01.10.2012.

[40] 12% of people in Poland live in poverty in spite of having jobs. By comparison, the EU average amounts to 15%. Frazer H., Marlier E., *In-work Poverty and Labour Market. Segmentation in EU, Synthesis report*, Overview based on the national reports prepared by the EU Network of Independent Experts on Social Inclusion, December 2010, p. 9, retrieved: http://www.peer-review-social-inclusion.eu/network-of-independent-experts, 01.10.2012.

[41] MATUL M., K. PAWLAK, K., F FALKOWSKI., *Priorytety wzmacniania edukacji finansowej wśród ubogich rodzin w Polsce*, October 2004, p. 36-37 retrieved: http://www.edufin.org.pl/files/images/dok4.pdf, 01.10.2012.

[42] MAJEWSKI B., Badanie świadomości i podstaw wiedzy ekonomicznej wśród uczestników programów edukacyjnych skierowanych do najmłodszych, e-mentor, April 2010, No 2 (34), p. 22-27, retrieved: www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/34/id/730, 01.10.2012.

[43] Postawy Polaków wobec oszczędzania, raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, Pentor, 2008, p. 3, retrieved: www.knf.gov.pl/Images/dzien_oszczedzania_tcm75-9210.ppt, 01.10.2012.

[44] *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, Pentor, September 2009, p. 6, retrived: http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/fk_badania_03.pdf, 01.10.2012.

[45] Reakcje na kryzys gospodarczy, CBOS, Warszawa, February 2009, p. 2-3, retrieved.

[46] PILECKA K., Świadomy klient poszukiwany, Miesięcznik Finansowy Bank, 2008, No 2., p. 21, retrieved: www.kiosk24.pl/download.html?f=titlefiles,284, 01.10.2012.

[47] *Finansowy barometr ING: Wiedza finansowa*, May 2012, p. 9-10, biuroprasowe.netpr.pl/file/attachment/.../iis-prezentacja-170512.pdf, retrieved: 01.10.2012.

[48] *European youth financial attitudes 2011*, Enterprise 2020, December 2011, p. 3-6, retrieved 01.10.2012.

[49] *Financial capability for people in Europe approaching retirement*, Enterprise 2020, December 2011, p. 92-96.

[50] *Oszczędzanie i zwyczaje finansowe*, badanie dla Provident Polska, IPSOS, October 2007, p. 3, retrieved: http://www.zbp.pl/photo/edukacja_ekonomiczna/SGH-edukacja-finansowa.pdf, 01.10.2012.

[51] http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/capability/report_survey_en.pdf, p. 18 , retrieved 01.10.2012.

[52] HABSCHICK M., B. SEIDEL, J. EVERS, D. KLOSE, Y. PARSIAN, *Survey of financial literacy schemes in the EU 27*, VT Markt/2006/26H - Final Report, p. 18, retrieved: http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/capability/report_survey_en.pdf, 01.10.2012.

[53] POLAK M., *Edutainment w kształtowaniu postaw przedsiębiorczych i edukacji ekonomicznych*, in: Kształtowanie postaw przedsiębiorczych a edukacja ekonomiczna, Wachowiak P., Marcina Dąbrowski M., Majewski B. (ed.), Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Warszawa 2007, p. 263-264, retrieved: www.fundacja.edu.pl/przedsiebiorczosc/_referaty/sesja_IV/32.pdf, 01.10.2012.

[54] Portal edukacji ekonomicznej, http://www.nbportal.pl/pl/np, retrieved 01.10.2012.

[55] KOLODZIEJCZYK W., M., POLAK : *Jak będzie zmieniać się edukacja. Wyzwania dla polskiej szkoły i ucznia*, Instytut Obywatelski Warszawa 2011, p. 68, retrieved: www.edunews.pl › Edytoriale, 01.10.2012.

[56] One of them is the project targetting Warsaw junior-secondary schoolchildren called Finanse.mp3 - Edukacja młodych konsumentów finansowych.

[57] The foundation works within Junior Achievement Worldwide, the world's oldest and fastest developing organisation concerned with economic education of young people, currently operating in 120 countries.

[58] http://www.junior.org.pl/, retrieved 01.10.2012.

[59] BOGDANIOWICZ J., T. BORKOWSKI., Banki uczniom, Gazeta Bankowa, 2007, No 47, p. 52-53, retrieved: 01.10.2012.

[60] ROKICKA E., Raport z pogłębionych badań ewaluacyjnych przeprowadzonych w szkołach ponadgimnazjalnych realizujących program Moje finanse, Warsaw 2006, p. 65, retrieved: www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/.../fk_mf_ewal_1ed.pdf, 01.10.2012.

[61] *Badanie dotyczące programu edukacyjnego Moje finanse 2009*, raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, Poznań, 8 April 2009, p. 4, retrieved: www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/090508_mf09.pdf.

[62] *Badanie dotyczące programu edukacyjnego Moje finanse 2009*, raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, Poznań, 8 April 2009, p. 4, retrieved: www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/090508_mf09.pdf, 01.10..2012.

[63] *Active ageing and solidarity between generations 2012 edition. A statistical portrait of the European Union 2012*, Eurostat, 2011, p. 34, retrieved: epp.eurostat.ec.europa. **eu** / cache/ITY...11.../KS-EP-11-001-EN.PDF, 01.10.2012.

[64] POLAK M., *Edukacja finansowa i przedsiębiorczość sposobem na biedę*, e-mentor, June 2008, No 3 (25), p. 17-18, retrieved: http://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/25/id/550, 01.10.2012.

[65] GONTAREK B., A. KOLBUSZ, K. STACHANSKA, A. KOSIDLO., *Zaplanuj swoją przyszłość. Poradnik dla uczestników szkoleń z zakresu edukacji finansowej*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warsaw 2009, p. 5, retrieved: http://www.edufin.org.pl/files/images/Zaplanuj_podrecznik_210x230_popr.pdf, 01.10.2012.

[66] *Zaplanuj swoją przyszłość - raport ewaluacyjny projektu*, A. Trawczyńska (red)., Warszawa, 2009, p. 20. Hamerla D., Kacuga K., *Raport ewaluacyjny programu edukacji finansowej realizowanego przez Fundację Wspomagania Wsi w latach 2008-2011*, Warsaw, 2011, p. 55-56, retrieved: www.edufin.org.pl/files/raport_FWW_2011.pdf, 01.10.2012.

[67] BAJTELSMITH, V. 2006. Personal finance. John Wiley and Sons Inc., s. 3, ISBN 0-471-47151-8

[68] SERENČÉŠ, P. a kol., 2010. *Financie a mena*. 1. vyd. Nitra: Vydavateľstvo SPU, s. 27. ISBN 978-80-552-0488-8.

[69] KRÁĽOVIČ, J. a K.VLACHYNSKÝ, 2006. *Finančný manažment.* 2. vyd. Prešov: Iura Edition, s. 387. Edícia Ekonómia . ISBN 80-8078-042-0.

[70] BEŇOVÁ, E. a kol., 2005. *Financie a mena*. Prešov: Iura Edition , s. 19-30. Edícia Ekonómia. ISBN 80-8078-031-5.

[71] VAN HORNE, J. C. a J. WACHOWICZ, 2009. *Fundamentals of financial management*. 13th ed. Harlow: Pearson, s. 27. ISBN 978-0-273-71363-0.

[72] Mishkin, F.S., 2004. *The economics of money, banking and financial markets*. 7th ed. Harlow: Pearson, s. 24. ISBN 0-321-12235-6.

[73] CHOVANCOVÁ, B. a kol., 2006. *Finančný trh*. Prešov: Iura Edition, s. 20. ISBN 80-8078-089-7.

[74] BRIGHAM, E. F. a K.F. HOUSTON, 2009. *Fundamentals of Financial Management*. 12th ed. Belmont: South-Western Cengage Learning, s. 182. ISBN 978-0-324-59770-7.

[75] SLOVENSKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVA SR, MINISTERSTVO FINANCIÍ SR, 2008. *Národný štandard finančnej gramotnosti* [online]. 30.10.2008. [cit. 15.10.2012]. Dostupné na: http://www.mpc edu.sk/library/files/narodny_standard.pdf

[76] SLOVENSKÁ BANKOVÁ ASOCIÁCIA, rok. *Finančná gramotnosť slovenského spotrebiteľa* [online]. [cit.18.10.2012]. Dostupné na: http://www.sbaonline.sk/files/ subory/analyzy/verejne/fingram-IFIG.pdf

[77] KJ., Vlachynský, K. 2006. Finančný manažment, druhé vydanie, Edícia Ekonómia EU v Bratislave, s. 387, ISBN 80-8078-042-0

[78] Beňová, E. a kol. 2005. Financie a mena,Edícia Ekonómia, s. 19-30, ISBN 80-8078-031-5

[79] Van Horne James C., Wachowicz John M. 2009. Fundamentals of financial management, 13th edition, Pearson Education Limited, England, s. 27, ISBN: 978-0-273-71363-0

[80] Mishkin, F.S. 2004. The economics of money, banking and financial markets. 7-th ed., Pearson, p. 24, ISBN 0-321-12235-6

[81] Chovancová B. a kol. 2006. Finančný trh, Iura Edition, s. 20, ISBN80-8078-089-7

[82] Brigham Eugene F. - Houston Joel F. 2009. Fundamentals of Financial Management, 12th edition, South-Western Cengage Learning, USA, 2009, s. 182, ISBN: 978-0-324-59770-7

[83] Národný štandard finančnej gramotnosti, dostupné na: http://www.mpc-edu.sk/library/files/narodny_standard.pdf

[84] Slovenská banková asociácia: Finančná gramotnosť slovenského spotrebiteľa, dostupné na http://www.sbaonline.sk/files/ subory/analyzy/verejne/fingram-IFIG.pdf

[85] Dvořáková, Z. et. al (2011). Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD. 1. vyd. Praha: C.H. Beck.

[86] OECD (2005a). *Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policie:* OECD.

[87] OECD (2005b). *Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness:* OECD. Directorate for Financial and Enterprise Affairs.

[88] OECD (2008). [online]. [cit. 2013-03-12]. Available at www.financial-education.org

[89] MŠMT (2007). Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách [online, in Czech]. Praha: Ministry of education, youth and sports of the Czech Republic. [cit. 2012-01-07]. Available at

http://www.msmt.cz/vzdelavani/system- budovani -financ ni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach.

11. Seznam příloh

1. Dotazník
2. Příklad letáků vybízející občany k půjčce peněz vhazovaný jim do poštovních schránek
3. Prezentace dotazníku a výsledků výzkumu ministerstva financí ČR
4. Sazby RPSN v ČR

11.1 Dotazník

Věk:

1. Pohlaví : žena…… muž……

2. Dosažené vzdělání: základní…vyučen/a…..vyučen/a s maturitou ….. střední škola s maturitou….vysokoškolské……..

3. Pokud si vybíráte banku, podle jakého kritéria se rozhodujete?
- pokrytí bankomaty ČR…..
- kvalita elektronického bankovnictví…
- důvěryhodnost banky…
- výše poplatků za vedení účtu…
- úročení vkladů…

Možno zaškrtnout více odpovědí

4. Co je pro Vás nejdůležitějším kritériem pro výběr půjčky//úvěru?
- RPSN (roční procentní sazba nákladů)…
- výše měsíční splátky…
- doporučení přátel, příbuzných…
- roční úroková sazba…
- nevím…
- jiné…prosím uveďte…….

5. Vím co je domácí rozpočet a používám ho (plánuji jej ve své rodině používat)…
Nevím, o co se jedná…

6. Pokud uzavíráte smlouvu o nějakém finančním produktu, nejprve ji před podpisem
- důkladně prostuduji…
- nechám si vše vysvětlit a smlouvu důkladně prostuduji…
- nechám si vše vysvětlit a podepíšu…
- nezdržuji se ani čtením smlouvy ani vysvětlováním…

7. Víte, jaké postihy Vás čekají, pokud nedodržíte podmínky smlouvy, či nesplácíte půjčku?
- ano, vím ze smlouvy…
- ano, dočtu se to na internetu…
- počkám si, co mi přijde poštou…
- počkám si, co mi řekne exekutor…

8. Pokud se stane, že nejste schopni dostát svým závazkům – např. zaplatit pravidelnou splátku

- informujete věřitele a snažíte se o dohodu, např. o nový splátkový kalendář
- půjčíte si na splátku…
- jiné……prosím napište
- nevím…

11.2 Následující obrázky jsou letáky vhazované do schránky

Zavolejte si třeba **pro 60 000 Kč** za **1 199 Kč** měsíčně

Neztrácejte svůj čas a zajistěte si půjčku jediným telefonickým hovorem. Využijte všechny výhody, které Vám naše půjčka nabízí, a dopřejte si skutečně efektivní investici.

- Nemusíte nikam chodit, vše vyřídíte po telefonu.
- Nemusíte si zřizovat běžný účet jako v bance.
- Nemusíte shánět ručitele, nepotřebujete ho.
- Neplatíte žádné poplatky za vyřízení nebo předčasné splacení půjčky.

HOME CREDIT

Příklady splátek:

Výše půjčky	Výše splátky	Vrátíme Vám ročně
10 000 Kč	jen za **319 Kč** měsíčně	500 Kč
60 000 Kč	jen za **1 199 Kč** měsíčně	2 494 Kč
100 000 Kč	jen za **1 949 Kč** měsíčně	4 137 Kč

Zavolejte si zdarma o telefonní půjčku na nonstop linku ✆ **800 900 273**

Na zadní straně tohoto letáku je ukázka informace v tzv. petitu – malém písmu, které nelze přečíst pouhým okem, je nutno použít silné lupy. V této pasáži je ale na rozdíl od druhého letáku i informace o RPSN

11.3 Prezentace dotazníku a výsledků výzkumu ministerstvem financí ČR

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY — Potřebujeme finančně gramotné občany?

FG jako předpoklad regulace

- **zákony regulující finanční trh předpokládají FG spotřebitelů**

Příklad 1 – Zákon o spotřebitelském úvěru – předsmluvní informace

- § 5 odst. 5: *Věřitel poskytne náležité vysvětlení (předsmluvních informací),* ***aby byl spotřebitel schopen posoudit****, zda navrhovaná smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, odpovídá jeho potřebám a finanční situaci.*

Příklad 2 – Zákon o spotřebitelském úvěru - reklama

- § 4: *Jestliže je nabízen spotřebitelský úvěr... reklamou, jejíž součástí je jakýkoliv údaj o jeho nákladech,* ***musí reklama obsahovat ... RPSN***

Příklad 3 – Návrh zákona o důchodovém spoření – strategie spoření

- § 11 odst. 1: ***Účastník ... určí strategii spoření ...***
- **investiční riziko nese účastník**

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY — Jsou občané finančně gramotní?

Jsou občané finančně gramotní?

- **zkušenosti z přijatých stížností**
- **medializované kauzy**
- **struktura produktů na finančním trhu**
- **objektivní ověření – výzkum (společný projekt MF a ČNB)**

Měření úrovně finanční gramotnosti dospělé populace (2010)

- **Domácí finance**
- **Vytváření rezerv**
- **Finanční produkty**
- **Chování a zvyklosti ve světě financí**
- **Znalosti ze světa financí**
- **Smlouvy a stížnosti**

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Jsou občané finančně gramotní?

I. Domácí finance

Finančně gramotný občan (mimo jiné)

- **má hrubou představu o tom, kolik má peněz**
- **sestavuje si rozpočet a sleduje jeho dodržování**
- **plánuje své výdaje alespoň na měsíc dopředu**
- **je připraven na situaci ztráty hlavního příjmu**

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG - Domácí finance

Přehled o penězích

- **92 % má alespoň hrubou představu o tom, kolik má aktuálně k dispozici vlastních peněz**

Řekl(a) byste, že máte alespoň přibližnou představu o tom, kolik peněz máte Vy osobně nyní okamžitě k dispozici?

ZÁKLAD: Všichni respondenti, n=1005

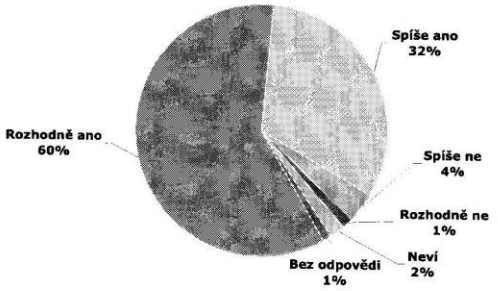

ZDROJ: STEM/MARK, Finanční gramotnost, 2010

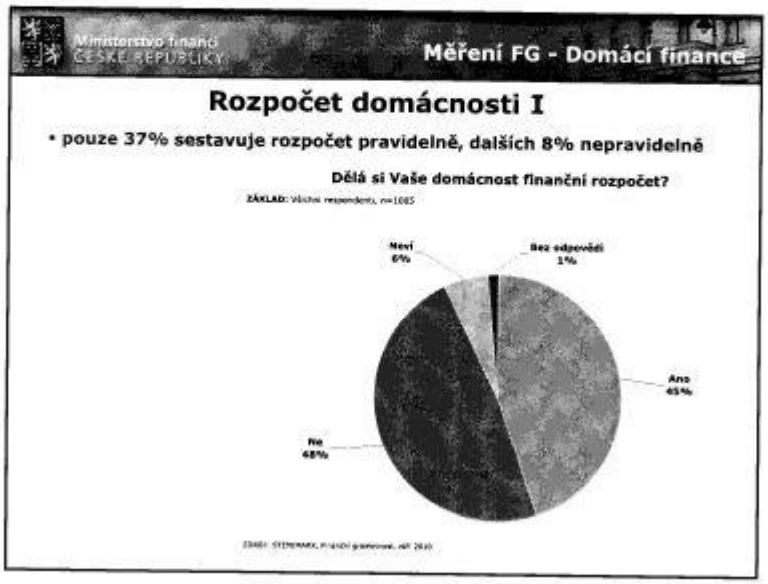
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG - Domácí finance
Rozpočet domácnosti I
• pouze 37% sestavuje rozpočet pravidelně, dalších 8% nepravidelně
Dělá si Vaše domácnost finanční rozpočet?
Neví 6%
Bez odpovědi 1%
Ano 45%
Ne 48%

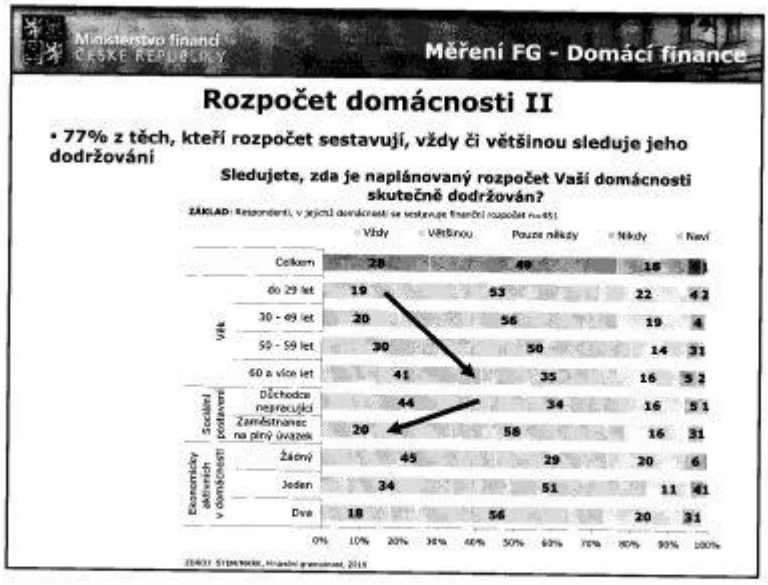
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG - Domácí finance
Rozpočet domácnosti II
• 77% z těch, kteří rozpočet sestavují, vždy či většinou sleduje jeho dodržování
Sledujete, zda je naplánovaný rozpočet Vaší domácnosti skutečně dodržován?
Vždy
Většinou
Pouze někdy
Nikdy
Neví
Celkem 28 49 16
Věk
do 29 let 19 53 22 4 2
30 - 49 let 20 56 19 4
50 - 59 let 30 50 14 3 1
60 a více let 41 35 16 3 2
Sociální postavení
Důchodce nepracující 44 34 16 5 1
Zaměstnanec na plný úvazek 20 58 16 3 1
Ekonomicky aktivních v domácnosti
Žádný 45 29 20 6
Jeden 34 51 11 4 1
Dva 18 56 20 3 1
0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG - Domácí finance

Pokrytí výdajů v případě ztráty příjmu

- 77 % ví, jak dlouho by bylo schopno pokrýt životní náklady po ztrátě příjmu
- 43% je zajištěno na dobu 3 měsíců a více, 63 % na alespoň 1 měsíc
- naopak 14 % ani po dobu 1 měsíce; 23% respondentů nedokázalo odpovědět

Jak dlouho by byli schopni pokrýt životní náklady po ztrátě příjmu

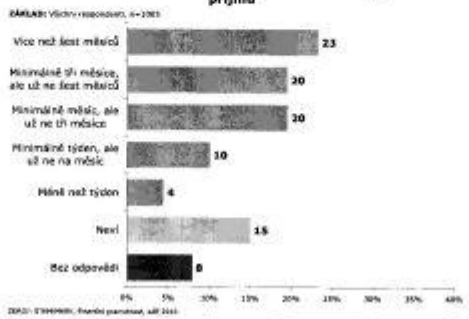

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG - Domácí finance

Plánování výdajů

- 64% z těch, kteří sestavují rozpočet, plánuje své výdaje alespoň na 1 měsíc dopředu

Plánuje Vaše domácnost své výdaje pravidelně? Pokud ano, na jaké období?

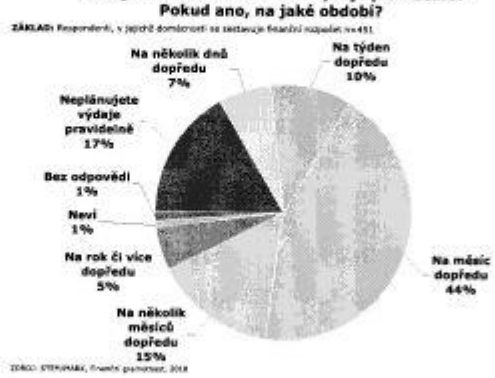

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG – vybrané závěry

II. Vytváření rezerv

Finančně gramotný občan (mimo jiné)

- **vytváří rezervy – např. pravidelným odkládáním části příjmu**
- **tyto rezervy mohou být jak obecného charakteru (tedy na „nepředvídatelný výdaj"), tak konkrétně zaměřené, např. ztráta příjmu či financování výdajů ve stáří**
- **již přemýšlel o tom, z čeho bude žít ve stáří**

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG – Vytváření rezerv

Vytváření obecných rezerv

- **60% pravidelně odkládá část příjmu jako rezervu (obecně, např. na nepředvídatelný výdaj)**

Ukládá Vaše domácnost pravidelně část svých příjmů stranou jako rezervu?

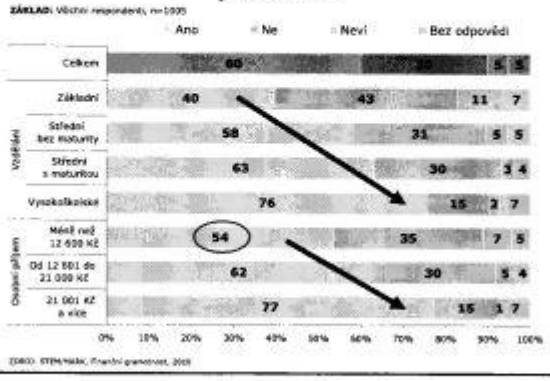

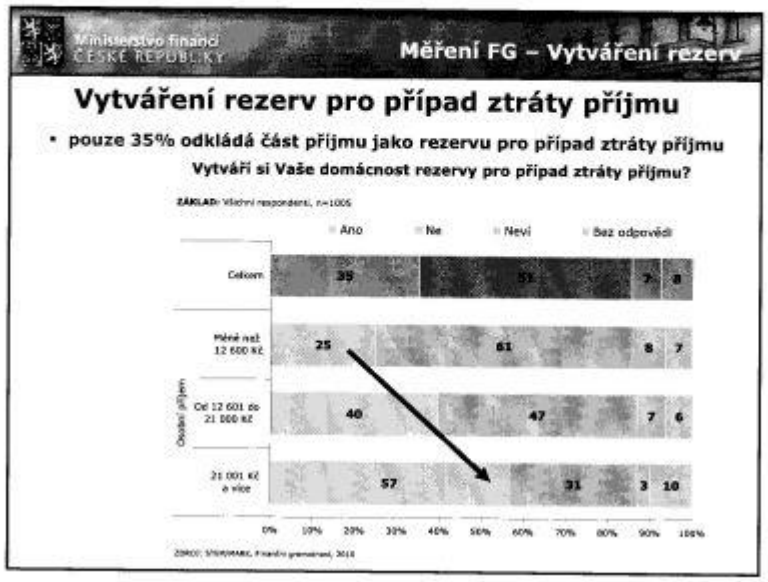
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Vytváření rezerv
Vytváření rezerv pro případ ztráty příjmu
• pouze 35% odkládá část příjmu jako rezervu pro případ ztráty příjmu
Vytváří si Vaše domácnost rezervy pro případ ztráty příjmu?
Ano
Ne
Neví
Bez odpovědi
Celkem
Méně než 12 600 Kč
Od 12 601 do 21 000 Kč
21 001 Kč a více
Osobní příjem

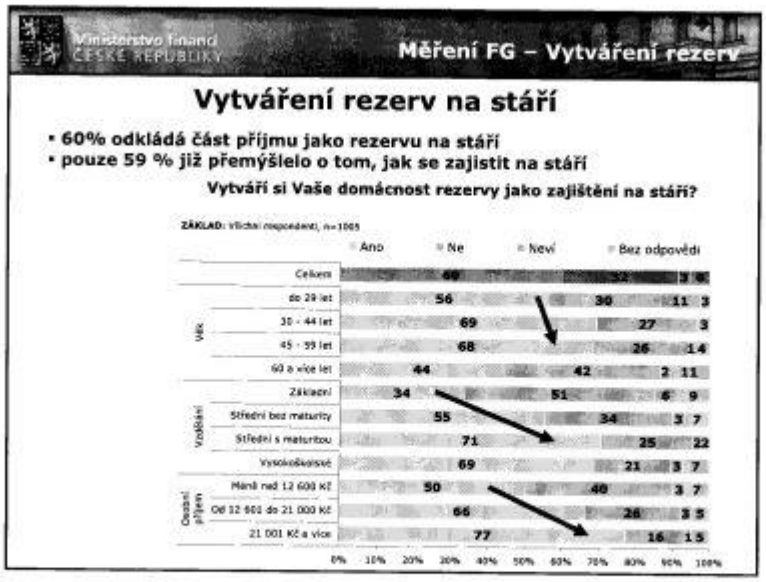
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Vytváření rezerv
Vytváření rezerv na stáří
• 60% odkládá část příjmu jako rezervu na stáří
• pouze 59 % již přemýšlelo o tom, jak se zajistit na stáří
Vytváří si Vaše domácnost rezervy jako zajištění na stáří?
Ano
Ne
Neví
Bez odpovědi
Celkem
do 29 let
30 - 44 let
45 - 59 let
60 a více let
Věk
Základní
Střední bez maturity
Střední s maturitou
Vysokoškolské
Vzdělání
Méně než 12 600 Kč
Od 12 601 do 21 000 Kč
21 001 Kč a více
Osobní příjem

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG – vybrané závěry

III. Finanční produkty

Finančně gramotný občan (mimo jiné)

- **zvažuje více nabídek a více zdrojů informací**
- **zná základní finanční produkty**
  (např. rozdíl mezi kartou debetní a kreditní, zejm. pokud např. kreditní kartu skutečně používá)
- **je si vědom rizik spojených s finančními produkty**
- **ví, co dělat, když dojde k odcizení či ztrátě platební karty**
- **ví, podle čeho si vybírat finanční produkty, např. spotřebitelský úvěr**

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG – Finanční produkty

Výběr finančního produktu z více nabídek

- **pouze 33 až 50 % (dle typu produktu) zvažuje nabídky více poskytovatelů**

Způsob výběru produktu

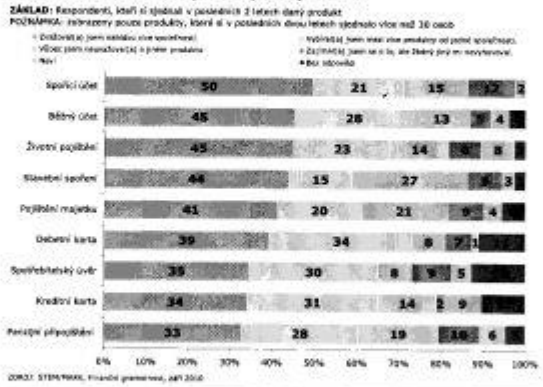

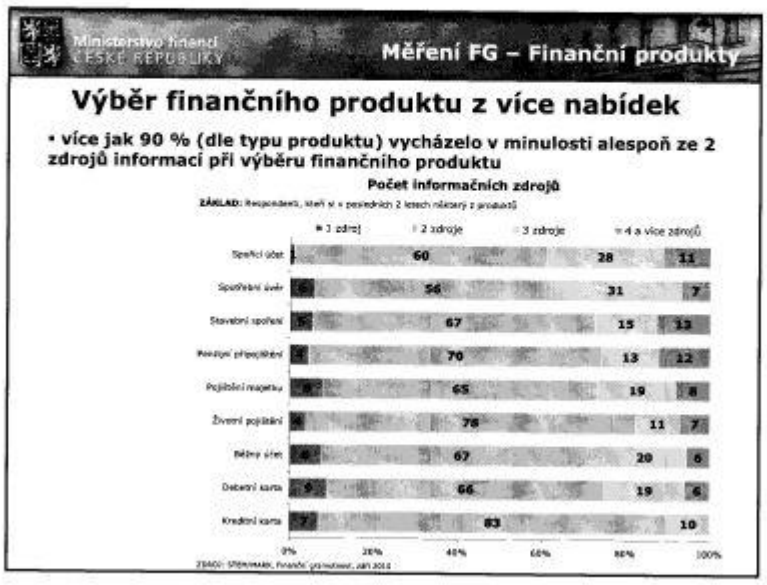
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Finanční produkty
Výběr finančního produktu z více nabídek
• více jak 90 % (dle typu produktu) vycházelo v minulosti alespoň ze 2 zdrojů informací při výběru finančního produktu
Počet informačních zdrojů
1 zdroj
2 zdroje
3 zdroje
4 a více zdrojů
Spořicí účet 60 28 11
Spotřební úvěr 56 31 7
Stavební spoření 67 15 13
Penzijní připojištění 70 13 12
Pojištění majetku 65 19 8
Životní pojištění 78 11 7
Běžný účet 67 20 6
Debetní karta 66 19 6
Kreditní karta 83 10
0% 20% 40% 60% 80% 100%

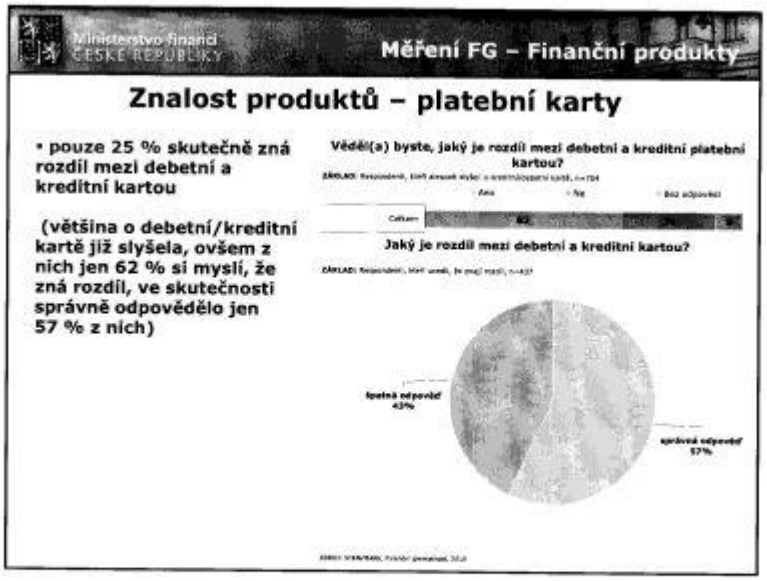
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Finanční produkty
Znalost produktů – platební karty
• pouze 25 % skutečně zná rozdíl mezi debetní a kreditní kartou
(většina o debetní/kreditní kartě již slyšela, ovšem z nich jen 62 % si myslí, že zná rozdíl, ve skutečnosti správně odpovědělo jen 57 % z nich)
Věděl(a) byste, jaký je rozdíl mezi debetní a kreditní platební kartou?
Jaký je rozdíl mezi debetní a kreditní kartou?
špatná odpověď 43%
správná odpověď 57%

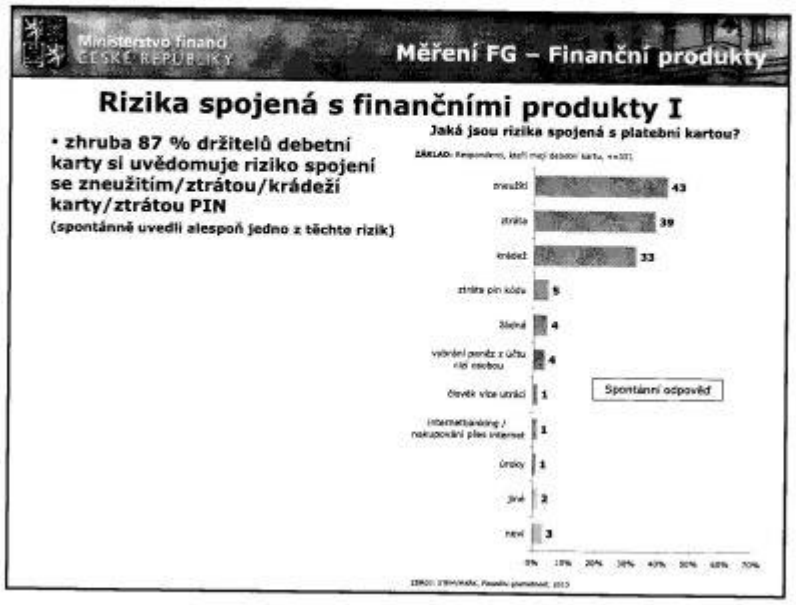
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Finanční produkty
Rizika spojená s finančními produkty I
• zhruba 87 % držitelů debetní karty si uvědomuje riziko spojení se zneužitím/ztrátou/krádeží karty/ztrátou PIN
(spontánně uvedli alespoň jedno z těchto rizik)
Jaká jsou rizika spojená s platební kartou?
zneužití 43
ztráta 39
krádež 33
ztráta pin kódu 5
škoda 4
výběr peněz z účtu cizí osobou 4
člověk vše ztratí 1
internetbanking / nakupování přes internet 1
úroky 1
jiné 2
neví 3
Spontánní odpověď

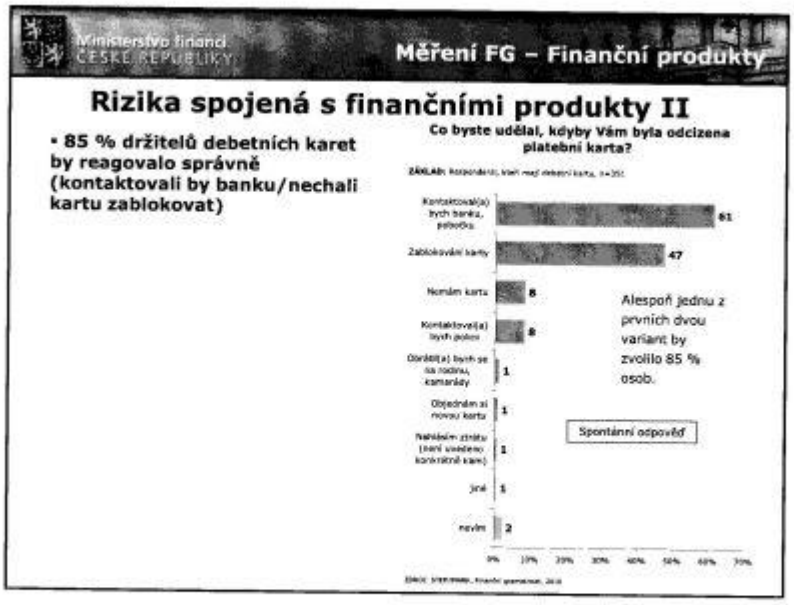
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Finanční produkty
Rizika spojená s finančními produkty II
• 85 % držitelů debetních karet by reagovalo správně (kontaktovali by banku/nechali kartu zablokovat)
Co byste udělal, kdyby Vám byla odcizena platební karta?
Kontaktoval(a) bych banku, pobočku 61
Zablokování karty 47
Nemám kartu 8
Kontaktoval(a) bych policii 8
Obrátil(a) bych se na rodinu, kamarády 1
Objednám si novou kartu 1
Nahlásím ztrátu (není uvedeno konkrétně kam) 1
jiné 1
nevím 2
Alespoň jednu z prvních dvou variant by zvolilo 85 % osob.
Spontánní odpověď

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG – Finanční produkty

Podle čeho si vybírat – spotřebitelský úvěr

- **pouze 58 % zohlední oba faktory - zátěž pro rozpočet (měsíční splátku) i RPSN (nejvhodnější ukazatel nákladovosti úvěru)**
- **80 % zohlední zátěž pro rozpočet (měsíční splátka), 71 % úrokovou sazbu, pouze 61 % celkové náklady na úvěr (RPSN)**

Podle jakých kritérií byste se rozhodoval pokud byste si měl vzít půjčku?

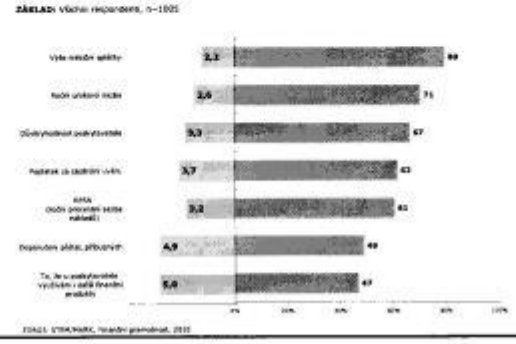

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG – vybrané závěry

IV. Chování a zvyklosti ve světě financí

Finančně gramotný občan (mimo jiné)

- **platí své účty včas**
- **sleduje svoji finanční situaci**
- **dříve, než si něco koupí , pečlivě zvažuje, zda si to může dovolit**
- **uvědomuje si, že nelze získat současně minimální míru rizika, vysoký výnos a okamžitou likviditu**
- **má připraveno řešení v případě obtížné finanční situace**
- **informuje věřitele o své neschopnosti splácet**

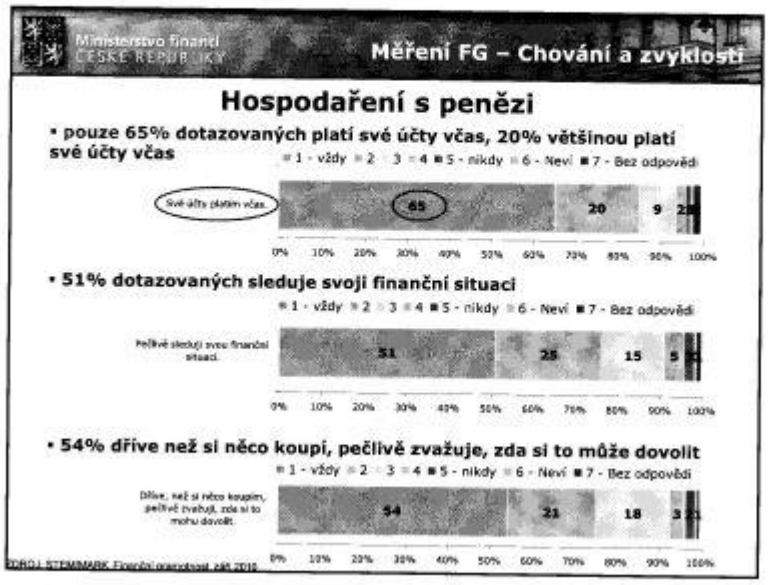
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Chování a zvyklosti
Hospodaření s penězi
• pouze 65% dotazovaných platí své účty včas, 20% většinou platí své účty včas
1 - vždy 2 3 4 5 - nikdy 6 - Neví 7 - Bez odpovědi
Své účty platím včas
65
20
9
• 51% dotazovaných sleduje svoji finanční situaci
Pečlivě sleduji svou finanční situaci.
51
25
15
5
• 54% dříve než si něco koupí, pečlivě zvažuje, zda si to může dovolit
Dříve, než si něco koupím, pečlivě zvažuji, zda si to mohu dovolit.
54
21
18
3
0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%
ZDROJ: STEMMARK, Finanční gramotnost, září 2010

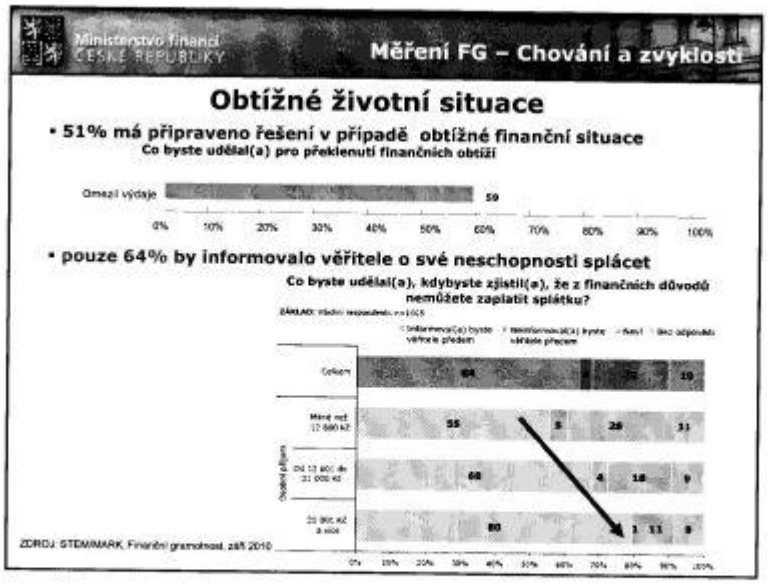
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Chování a zvyklosti
Obtížné životní situace
• 51% má připraveno řešení v případě obtížné finanční situace
Co byste udělal(a) pro překlenutí finančních obtíží
Omezil výdaje
59
• pouze 64% by informovalo věřitele o své neschopnosti splácet
Co byste udělal(a), kdybyste zjistil(a), že z finančních důvodů nemůžete zaplatit splátku?
Informoval(a) bych věřiele předem
Neinformoval(a) bych věřitele předem
Neví
Bez odpovědi
Celkem
64
19
Méně než 12 000 Kč
55
5
28
11
Osobní příjem
Od 12 001 do 21 000 Kč
68
4
18
9
21 001 Kč a více
80
1
11
8
0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%
ZDROJ: STEMMARK, Finanční gramotnost, září 2010

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY — Měření FG – vybrané závěry

V. Znalosti ze světa financí

Finančně gramotný občan (mimo jiné)

- **ví, že existuje pojištění vkladů**
- **rozumí tomu, co inflace znamená v praktickém životě**
- **zná přibližnou výši inflace**
- **ví, co znamená zkratka RPSN**
- **zná skutečný význam RPSN**
- **ví co znamená p.a a p.m.**

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY — Měření FG – Znalosti

Pojištění vkladů

- **81% ví, že vklady v bankách jsou pojištěny, a 26% ví, že vklady v družstevních záložnách jsou pojištěny a v jaké výši**

Jsou podle Vašeho názoru peníze v následujících finančních institucích pojišťovny pro případ bankrotu finanční instituce?

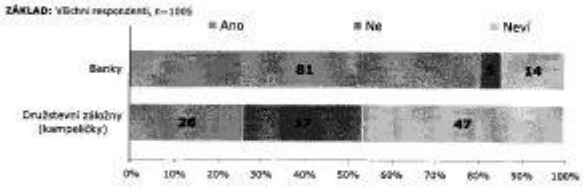

ODROJ: STEM/MARK, Finanční gramotnost, září 2010

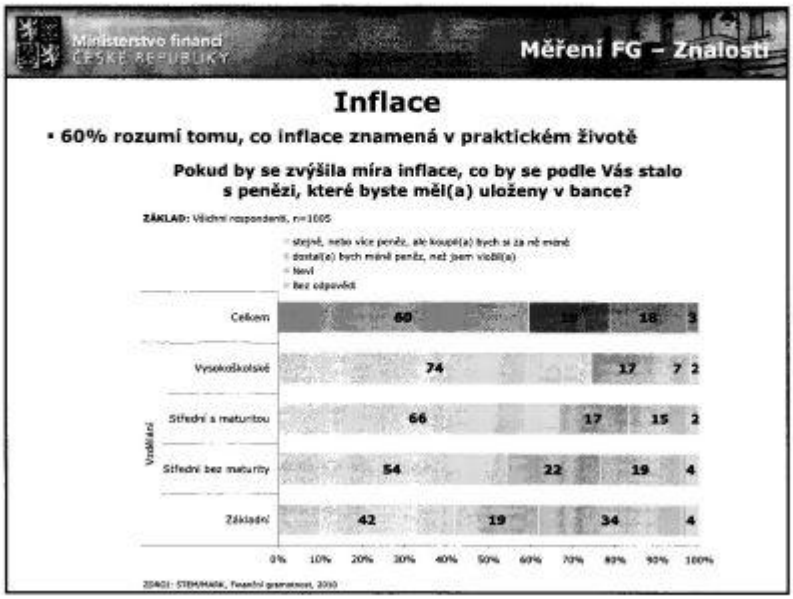
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Znalosti
Inflace
• 60% rozumí tomu, co inflace znamená v praktickém životě
Pokud by se zvýšila míra inflace, co by se podle Vás stalo s penězi, které byste měl(a) uloženy v bance?
ZÁKLAD: Všichni respondenti, n=1005
stejně, nebo více peněz, ale koupil(a) bych si za ně méně
dostal(a) bych méně peněz, než jsem vložil(a)
Neví
Bez odpovědi
Celkem 60 18 3
Vysokoškolské 74 17 7 2
Střední s maturitou 66 17 15 2
Střední bez maturity 54 22 19 4
Základní 42 19 34 4
Vzdělání
0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%

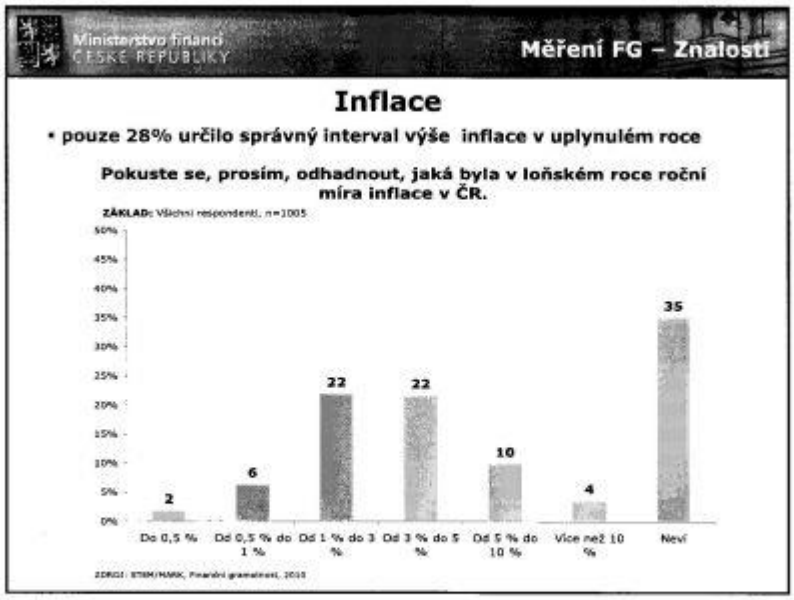
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Znalosti
Inflace
• pouze 28% určilo správný interval výše inflace v uplynulém roce
Pokuste se, prosím, odhadnout, jaká byla v loňském roce roční míra inflace v ČR.
ZÁKLAD: Všichni respondenti, n=1005
50%
45%
40%
35%
30%
25%
20%
15%
10%
5%
0%
2
6
22
22
10
4
35
Do 0,5 %
Od 0,5 % do 1 %
Od 1 % do 3 %
Od 3 % do 5 %
Od 5 % do 10 %
Více než 10 %
Neví

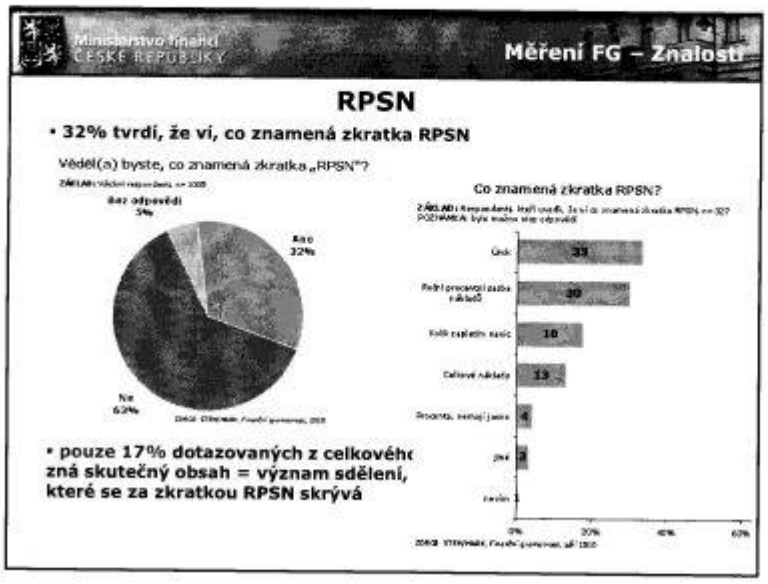
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Znalosti
RPSN
• 32% tvrdí, že ví, co znamená zkratka RPSN
Věděl(a) byste, co znamená zkratka „RPSN"?
Bez odpovědi 5%
Ano 32%
Ne 63%
Co znamená zkratka RPSN?
33
30
18
13
4
3
1
0%
20%
40%
60%
• pouze 17% dotazovaných z celkového zná skutečný obsah = význam sdělení, které se za zkratkou RPSN skrývá

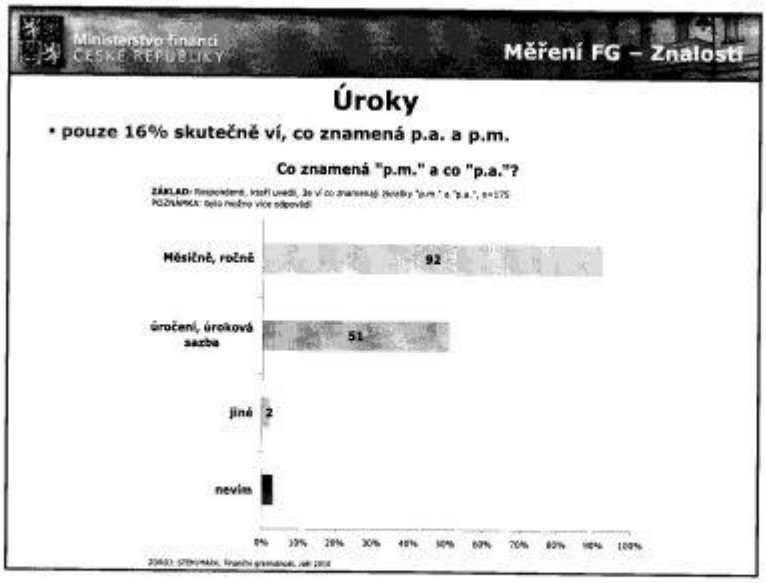
Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY
Měření FG – Znalosti
Úroky
• pouze 16% skutečně ví, co znamená p.a. a p.m.
Co znamená "p.m." a co "p.a."?
Měsíčně, ročně
92
úročení, úroková sazba
51
jiné
2
nevím
0%
10%
20%
30%
40%
50%
60%
70%
80%
90%
100%

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG – vybrané závěry

VI. Smlouvy a stížnosti

Finančně gramotný občan (mimo jiné)

- **smlouvu nejdříve přečte a teprve poté ji podepíše**
- **ví, že si může stěžovat a kde si může stěžovat**

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG – Smlouvy a stížnosti

Čtení smluv

- **pouze 36% dotázaných smlouvu na místě pečlivě pročte**

Který z výroků nejlépe odpovídá situaci, kdy je Vám v nějaké finanční instituci předložena nějaká smlouva?

ZÁKLAD: Všichni respondenti, n=1005

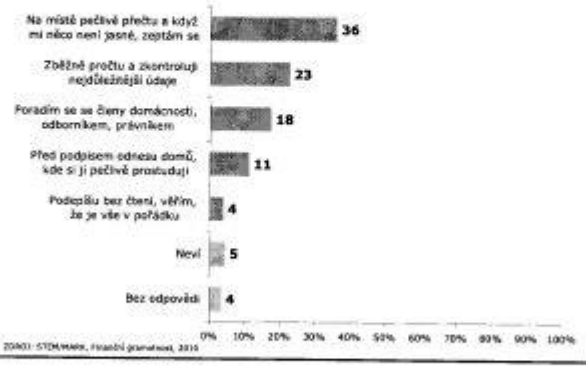

ZDROJ: STEM/MARK, Finanční gramotnost, 2010

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Měření FG – Smlouvy a stížnosti

Reklamace

- **zhruba 70% z těch, kteří nikdy finanční produkt nereklamovali ví, na koho by se obrátilo**

Jak byste postupoval, kdybyste reklamoval(a) finanční produkt? Na koho byste se obrátil(a)?

ZÁKLAD: Respondenti, kteří zatím žádný finanční produkt nereklamovali, n=894
POZNÁMKA: bylo možno více odpovědí

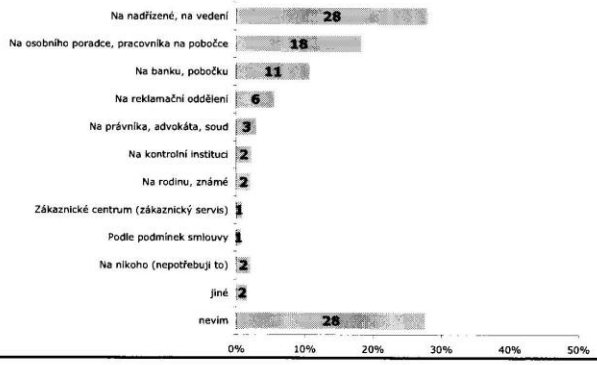

Ministerstvo financí ČESKÉ REPUBLIKY

Motto: ***občané nejsou finančními experty, ale měli by být schopni zvážit, co je jim nabízeno – <u>konečné rozhodnutí je jejich odpovědností</u>***

Děkuji za pozornost

dusan.hradil@mfcr.cz

www.mfcr.cz
sekce Finanční trh – Finanční vzdělávání

www.psfv.cz
Pracovní skupina pro finanční vzdělávání

11. 4 Sazby RPSN v ČR

Dvě ze sazeb RPSN, které sleduje ČNB ukazuje následující tabulka.

Sazby RPSN na spotřební úvěry a koupi bytových nemovitostí

Období	UK1	UK2
	Na spotřebu	Na koupi bytových nemovitostí
4/2012	16,21	4,18
3/2012	16	4,17
2/2012	16,25	4,12
1/2012	16,46	4,09
12/2011	15,77	4,08
11/2011	16,14	4,14
10/2011	16,19	4,26
9/2011	16,02	4,41
8/2011	15,95	4,55
7/2011	15,94	4,54
6/2011	15,82	4,62
5/2011	15,98	4,68
4/2011	16,11	4,74
3/2011	16,51	4,8
2/2011	16,96	4,79
1/2011	16,88	4,75
12/2010	15,74	4,82
11/2010	16,08	4,87
10/2010	15,8	4,93
9/2010	15,94	5,04
8/2010	16,08	5,15
7/2010	15,74	5,21
6/2010	15,55	5,28
5/2010	15,33	5,38
4/2010	15,48	5,52
3/2010	15,65	5,6
2/2010	15,8	5,57
1/2010	15,74	5,6
12/2009	15,42	5,83
11/2009	15,58	5,81
10/2009	15,59	5,77
9/2009	15,17	5,77
8/2009	15,11	5,79
7/2009	15,09	5,77
6/2009	14,63	5,74

5/2009	14,72	5,69
4/2009	14,75	5,72
3/2009	14,81	5,75
2/2009	15,03	5,8
1/2009	14,77	5,83
12/2008	14,18	5,88
11/2008	14,57	5,8
10/2008	14,47	5,8
9/2008	14,32	5,8
8/2008	14,32	5,86
7/2008	14,15	5,77
6/2008	13,78	5,75
5/2008	14,02	5,72
4/2008	14,01	5,7
3/2008	14	5,63
2/2008	13,59	5,56
1/2008	13,94	5,59
12/2007	13,51	5,5
11/2007	13,55	5,42
10/2007	13,23	5,33
9/2007	13,04	5,23
8/2007	13,13	5,1
7/2007	12,71	5,03
6/2007	12,54	4,86
5/2007	12,34	4,74
4/2007	12,14	4,74
3/2007	12,49	4,73
2/2007	12,66	4,81
1/2007	13,65	4,8
12/2006	13,52	4,78
11/2006	13,43	4,77
10/2006	13,8	4,74
9/2006	13,49	4,64
8/2006	13,52	4,66
7/2006	13,92	4,6
6/2006	13,91	4,53
5/2006	13,95	4,64
4/2006	14	4,7
3/2006	13,95	4,69
2/2006	14,27	4,72
1/2006	14,5	4,72
12/2005	14,21	4,68
11/2005	14,72	4,53

10/2005	14,8	4,51
9/2005	14,8	4,52
8/2005	14,24	4,56
7/2005	14,57	4,62
6/2005	14,73	4,7
5/2005	13,2	4,84
4/2005	13,7	5,01
3/2005	14,66	5,13
2/2005	15,61	5,35
1/2005	16,78	5,28
12/2004	16,08	5,42
11/2004	15,52	5,55
10/2004	16,16	5,53
9/2004	16,19	5,58
8/2004	17,02	5,49
7/2004	16,66	5,51
6/2004	16,64	5,29
5/2004	16,44	5,39
4/2004	16,25	5,53
3/2004	16,68	5,62
2/2004	16,83	5,72
1/2004	16,86	5,67

Zdroj:
http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1611&p_uka=1%2C2&p_strid=AABA&p_od=200401&p_do=201204&p_lang=CS&p_format=0&p_decsep=%2C

Chci poděkovat mým blízkým za morální podporu, všem, kdož mi pomohli radami nebo dokonce práci před vydáním četli a připomínkovali, za pomoc. Děkuji také svým studentům, kteří mi svými dotazy někdy napověděli, co je pro ně těžko pochopitelné, neznámé atd. Dále chci poděkovat pedagogům z uvedených škol, kteří mi pomohli získat poměrně široký soubor dat i ostatním členům autorského kolektivu. Díky.

Rejstřík

Alternativní formy financování – 38
Bankovní dluhopisy - 51
Běžný účet - 51
Depozitní certifikáty - 53
Dluhopisy - 54
Dohled nad finačními trhy – 60 - 61
Dluh – 22 - 25
Exekuce - 47
Finanční gramotnost – 15 - 19
Hypoteční zástavní list – 51, 54 - 55
Hypotéka - 40
Konsolidační úvěr - 40
Konsolidace půjček - 46
Kontokorentní úvěr - 39
Obchodní úvěr - 38
Ochrana spotřebitele - 40
Osobní bankrot - 46
Peněžní úvěr - 36
Platební neschopnost – 45 – 46
Pojiš´tovnictví – 49 – 50
Pojistné produkty – 55 - 56
Registry úvěrů – 41 - 42
Rozhodčí doložka - 48
Rozpočet - 35
RPSN – 43 - 45
Smlouva o spotř. ůvěru - 38
Splátka - 45
Spoření - 50
Spořící účet – 53
Spotřebitelský úvěr - 39
Stavební spoření – 40, 56 - 60
Úroková sazba - 38
Úvěr – 37 - 38
Zajištění úvěrů – 38, 42
Žádost o poskytnutí úvěru - 41

Ing. Liběna Kantnerová, Ph.D., Iwa Kuchciak, Ph.D. RNDr. Vladimíra Petrášková, Ph.D., Ing. Martin Tóth, Ph.D., doc. Ing. Iveta Zentková, CSc.

FINANČNÍ GRAMOTNOST V ČESKÉ, POLSKÉ A SLOVENSKÉ REPUBLICE

Roku 2013 vydala Jihočeská univerzita

ISBN 978-80-7394-436-0